ૐ

ભૂમિકા.

પ્રિય વાંચનાર !

સત્પુરૂષોનું જીવન સ્વપરના કલ્યાણઅર્થેજ હોય છે.

'સત્પુરૂષોના હૃદયના અમૃત ઝરણાંઓ.'

જેમના વિશાળ, ઉચ્ચ અને દયાથી ઉભરાતા હૃદયોમાંથી નિરંતર ગંગા સિંધુના બળવાન ધોધ જેવા અમૃતમય ઝરણાઓ પ્રવાહની માફક વહ્યાં કરે છે, અને ત્રિવિધ તાપથી પીડા પામતા જગત જંતુઓને અનેકધા શાન્તિકારક નિવડે છે. કોઈ કોઇ કાળે અને કોઇ કોઇ ક્ષેત્રે એ અમૃતમય ઝરણાંઓએ રેલમછેલ કરી અનેક હૃદયોના ભયંકર તાપને સદાને માટે હોલવ્યાં છે અને હોલવે છે. એવાં ઝરણાંઓના સંગ્રહરૂપ સમુદ્ર જેવા અસંખ્ય ગ્રંથો પૂર્વના મહાત્માઓની વિભૂતિને જાહેર કરતાં હજુ પણ પૃથ્વિ તળને શોભાવી રહ્યા છે. અને વિસ્તિર્ણ કાળની અનંતતામાં સદાને માટે શોભાવી રહેશે.

સંજીવની ઔષધી જેમ સર્વ રોગ ઉપર અકસીર દવા છે

'મહાત્માઓના વચનામૃતનો ઉપયોગ.'

તેમજ સત્પુરૂષોના અબાધિત અને ઉપકારક વચનો, જન્મ, જરા અને મરણના અનાદિ રોગ ઉપર અકસીર ઉપાય છે. અનેક ભવ્યાત્માઓ એવા કલ્યાણકારક ઉપદેશામૃતના પાનથી સદાને માટે અજરામરત્વ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે.

ઉત્તમ વિચાર, ઉત્તમ આશય, અને ઉત્તમ વિષયોના સંગ્રહ ગ્રન્થો સર્વને સુલભ હોતાં નથી, તેમ છતાં તેની સર્વને જરૂર છેજ. તેથી પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા માગધી કે સંસ્કૃત ભાષાના ગ્રન્થોનો ગુજરાતિ કે હિન્દિભાષામાં અનુવાદ કે ઉદ્ધરણ કરાવી, સરળ વ્યાખ્યારૂપે લખાવી, અગર જમાનાને અનુસરતી શૈલી અને ભાષામાં લખાવી, જીજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષુ સજ્જનોને વિના મુલ્યે કે અલ્પ મુલ્યે આપવા માટે બ્હાર પાડવામાં આવે છે. આ નિમિત્તે ગુર્જર સાહિત્યની અને જનસમાજની સેવા બજાવવી; પ્રજામાં ઉત્તમ પુરૂષોના ઉચ્ચ હૃદયોનું પ્રતિબિંબ પાડવું અને આપણા માનુષી જીવનને દેવાંશી જીવન બનાવવું એ વગેરે અમારા ઉદ્દેશો છે.

‘ સાહિત્ય અને જનસમાજની સેવા માટે અમારા ઉદ્દેશો. ’

આજ પર્યન્ત અમો જનસમાજની સેવામાં ૧૮ ગ્રન્થો રજુ કરી શકયા છીયે, જેમાંના ઘણાંકની બબ્બે અને ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓ છપાવવી પડી છે. પરમ ઉપકારી મુનિ મહારાજાઓની કૃપાથી અને અનેક દાનવીર સજ્જનોની આર્થિક સ્હાયથી અમારો સાહિત્ય પ્રચારનો પ્રયત્ન હજુ ચાલુ છે એવી સ્હાય હમેશને માટે મ્હોટા પ્રમાણમાં ચાલુ રહે તો સમગ્ર આર્યાવર્તને એવા ઉત્તમ ગ્રન્થોના ઉપકારક વિચારોથી ભરી દેવાનો અમારો ઇરાદો છે.

અમારા ઉદ્દેશોની સિદ્ધિ અને સહાયક.

અમારી પામર શક્તિમાં અમારા મહાન્ ઈરાદાને પૂર્ણ

કરવા જેટલું બળ પૂરૂં પાડવા માટે અમો પરમપૂજ્ય મુનિ મહારાજાઓ, જૈન કોમના સંસ્કારી-પંડિતો, અને દાનવીર સજ્જનોને નમ્રભાવે વિનવીયે છીયે.

આ ગ્રન્થ અને તેના કર્તા.

આજથી લગભગ ૧૩૦૦ વર્ષ ઉપર થયેલા જૈનશાસન ભૂષણ, નવાંગી ટીકાકાર શ્રીમાન્ અભયદેવ સૂરીજીના શીષ્ય શ્રીમાન્ હેમચન્દ્ર સુરીજી મહારાજે ભવ્ય જનોના ઉપકાર અર્થે આ પુષ્પમાળા નામનો વીસ અધિકારથી ભરેલો ગ્રન્થ મૂળ માગધી ભાષામાં બનાવેલો છે. તેના ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં શ્રીજીનભદ્ર સૂરીજીના શીષ્ય મહોપાધ્યાયશ્રી સોમ ગણીજી મહારાજે ટીકા બનાવેલી છે. ટીકાના આધારે શાન્તમૂર્તિ શ્રીમાન્ કર્પૂરવિજયજી મહારાજે સારભૂત સરળ વ્યાખ્યા તૈયાર કરી આપી છે. જેને જનસમાજની સેવામાં અમારી ગ્રન્થમાળાના ૧૯ મા મણકા તરીકે રજુ કરીયે છીયે.

ગ્રન્થનું ગૌરવ.

પોતાની સુગંધથી ભવ્ય પ્રાણિના હૃદયોને સુવાસિત કરનારા, સદુપદેશ અને ઉત્તમગુણો રૂપ સુગંધની બહેંકીથી બ્હેંકી રહેલા અને કદી પણ નહીં કરમાય એવા, અલૌકિક પુષ્પોથી ગુંથેલી આ પુષ્પમાળા એક નમુનેદાર કંઠાભરણની ગરજ સારે તેવી છે.

આ પુષ્પમાળાની અંદર ગુંથેલા સદ્દગુણ પુષ્પોથી એના કર્તાના હૃદય બગીચાની વિશાળતા અને ઉચ્ચતાનું કાંઇક માપ

થઈ શકે તેમ છે; તે વાંચનારને સહજ સમજી શકાય તેમ હોવાથી અત્ર તે સંબંધે લંબાણ ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

આ ગ્રન્થને વાંચવા વિચારવા અને અમલમાં મુકવા માટે અમો વાંચક વર્ગને સાગ્રહ ભલામણ કરીયે છીયે.

આ ગ્રન્થના છેડે 'ચતુર્ગતિજીવક્ષપણુકાની' એ નામનો ૩૮ ગાથાનો ગ્રંથ મૂળરૂપેજ મુક્યો છે. તે ગ્રન્થમાં અન્ત.સમયે સર્વ જીવોને ખમાવવાનું સરળ અને અસરકારક સ્વરૂપ ખડું કર્યું છે. તે ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય હોવાથી અને સરળ હોવાથી અમોએ તેને મૂળમાંજ રહેવા દીધો છે. જરૂર પડશે તો આગળપર અર્થ સાથે આપવાનું બની શકશે.

આ ગ્રન્થની સરળ વ્યાખ્યા લખી આપનાર શાન્તમુર્તિ શ્રીમાન્ કર્પુરવિજયજી મહારાજજી તથા આ ગ્રન્થની પ્રસિદ્ધિ માટે નાણાની મદદ કરનાર ગૃહસ્થ, (કે જેમનું નામ ડીબાચા ઉપર આપેલું છે) તથા આવા કાર્યમાં તન, મન, ધનથી મદદ કરનારા સજ્જનોનો આ પ્રસંગે અમો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માની વીરમીયે છીયે.

ભુલ ચુક મિચ્છામિ દુક્કડમ્

લી. પ્રસિદ્ધ કર્તા.

द्रुतविलम्बितवृत्तम्

गुणसुगन्धभृतामलयत्तराम्, नरगणांश्चतुरर्थविधायिनीम्;
स्रजमिमामुपगृह्यसमोत्तमाम्, स्वगुणमूर्तिमलंकुरुताञ्जन।

શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ	લીંટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫	૧૧	વાળી	વાળા
૧૭	૧૯	छहम	छठ्ठम
૩૮	૨૦	ऊण	नाऊण
૪૬	૨	साहणो	साहुणो
૭૯	૮	ને	०
૯૭	૧૮	ગુણકારી	બહુ ગુણકારી
૧૦૪	૧૩	જીત	જીન
૧૧૨	૧૫	ચરિત્ર	ચારિત્ર
૧૧૬	૨૧	गिद्दा	गिध्धा
૧૧૭	૧૦	છું	હું
૧૪૧	૨૦	कुलाणी	कुलीणा
૧૫૪	૧૯	વ્યહાર	વ્યવહાર
૧૫૫	૧૮	०	भववैराग्य द्वार
૧૭૨	૧૪	વિર્ગમન	નિર્ગમન
૧૮૫	૭	आयणणं	आययणं

અનુક્રમણિકા.

પ્રસ્તાવના.

મૂળગ્રંથમાં ગ્રંથનું નામ **ઉપદેશમાળા** રાખવામાં આવ્યું છે, તોપણ તે ગ્રંથના અંતે તેમજ તેની વૃત્તિ (ટીકા) ના અંતે **પુષ્પમાળા** એવું તેનું બીજું નામ પણ જોવામાં આવે છે.

શ્રીમાન્ **ધર્મદાસગણિ વિરચિત સુપ્રસિદ્ધ ઉપદેશમાળાથી** તેની જૂદી ઓળખ પાડવા માટે પણ તેનુ નામ **પુષ્પમાળા** રાખેલું હોય એમ સંભવે છે, અને **અદ્યાપિ તે પુષ્પમાળાના નામથીજ પ્રાયઃ ઓળખાય છે.**

મૂળ ગ્રંથની એક પ્રત (નાતિશુદ્ધ) પ્રાયઃ ખંભાતના ભંડારમાંથી પ્રાપ્ત થઈ હતી, તે પ્રતનો ઉતારો કરાવી મૂળ સહિત વૃત્તિના આધારે તે સુધારવામાં આવેલ છે, ઉક્ત પ્રકરણ ગ્રંથમાં અનેક પ્રકારે આત્મ કલ્યાણ સાધી આપે એવા ઉત્તમ **વીશ અધિકારનો** સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, તેમજ તે અનેક આગમોમાંથી સાર રૂપે ઉદ્ધરેલ હોવાથી તેમજ પ્રાચીન આચાર્ય કૃત હોવાથી પ્રમાણભૂત છે, ગ્રંથકર્તાએ અનેક સ્થળે અતિ પ્રાચીન **ઉપદેશમાળાની** મૂળ ગાથાઓ પણ પ્રસંગોપાત ટાંકેલી છે, મૂળ ગ્રંથકર્તા તેમજ લઘુવૃત્તિ કર્તાનું નામ તેમજ તેમની ઓળખ ગ્રંથના અંતે સ્પષ્ટપણે બતાવેલ છે. તેમનાં સંબંધે વધારે હકીકત મેળવી શકાઈ નથી, પણ આટલી બીના તો જાણવામાં આવી છે કે ઉક્ત પ્રકરણકારે '**ભવભાવના**' નામનો અન્ય ગ્રંથ પણ પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે, જેમાં દ્વાદશ ભાવનાઓનું સવિસ્તર

ધ્યાન આપેલું છે. તે બંને ગ્રંથોની સંધિમાં એક અતિ મનોહર શ્લોક જોવામાં આવે છે જેમાં ગ્રંથકારે શ્રોતાજનોનું મન બહુ સારી રીતે આકર્ષેલું છે. તે શ્લોક અતિ ઉપયોગી જાણી લેશ માત્ર અર્થ સહિત નીચે ટાંકી લીધો છે.

का हि पुंगणना तेषां, येऽन्यशिक्षाविचक्षणाः
ये स्वं शिक્ષयितुं दक्षा–स्तेषां पुंगणना नृणाम्.

જે ' પરોપદેશે પાંડિત્ય ' વાપરનારા એટલે અન્યનેજ શિખામણ દેવામાં શુરા છે તેમને પુરૂષ વર્ગમાં કોણ ગણે છે? જે પોતાના આત્માને સમજાવવા સમર્થ થયા છે તેઓનેજ પુરૂષની ગણત્રીમાં ગણવા યોગ્ય છે.

આ શ્લોક બહુજ અર્થ બોધક છે અને તે બોધ બહુજ ઉંડાણમાંથી અપાયેલો જણાય છે. ફલિતાર્થ એ છે કે વાંચનારે કે સાંભળનારે આ ગ્રંથનું રહસ્ય મેળવી સ્વ–આત્મ કલ્યાણ સાધવામાં જ તેનો મુખ્યપણે ઉપયોગ કરવો ઘટે છે.

- નામ આ પ્રમાણે છે.

૧ અહિંસા.	૮ ચારિત્ર શુદ્ધિ.	૧૪ વિનય.
૨ જ્ઞાન.	૯ ઇંદ્રિયજય.	૧૫ વૈયાવચ્ચ.
૩ દાન.	૧૦ કષાય નિગ્રહ.	૧૬ સ્વાધ્યાય.
૪ શીલ.	૧૧ ગુરૂ કુલવાસ.	૧૭ અનાયતન ત્યાગ.
૫ તપ.	૧૨ સ્વદોષની આ-લોચના.	૧૮ પરપરિવાદ નિવૃત્તિ.
૬ ભાવ.		૧૯ ધર્મ સ્થિરતા.
૭ સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિ.	૧૩ ભવ વૈરાગ્ય.	૨૦ પરિજ્ઞા (અનશનરૂપ)

ઉક્ત સર્વ અધિકારો ઉપર ગ્રંથકારે બની શકે તેટલું સમર્થન કરેલું છે, તેમજ ટીકાકારે મૂળ ગ્રંથકારનો સદાશય સ્પષ્ટ પણે સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તે સમસ્તપણે આ વ્યાખ્યામાં દાખવી શકાયો નથી. વખતના સંકોચથી જેટલો તેમાંથી સાર ખેંચી શકાય તેટલો ખેંચી આ વ્યાખ્યા સરલ બને તેમ પ્રયત્ન કર્યો છે; તેમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કથાનકો પણ આવે છે, તે કથાનકો કવચિત્ વિસ્તારથી તો કવચિત્ અતિ સંક્ષેપથી દાખલ કરેલ છે. તેમજ મૂળગાથાઓમાં પણ કવચિત્ જરૂરજોગ સ્થળે વિશેષ વિવરણ કરેલું છે. અને કવચિત્ સંક્ષેપથીજ વ્યાખ્યા કરેલી છે. એકંદર ભવ્યજનો આખા ગ્રંથનો પરમાર્થ સ્થિરચિત્તથી વિચારી મનન કરી વિવેકવડે સદાચરણ સેવી આત્મ કલ્યાણ સાધો એજ મહાકાંક્ષા.

લેખક. સન્મિત્ર કર્પૂરવિજય.

श्री पुष्पमाला प्रकरणं

सरलव्याख्यासमेतम्.

मंगलाचरण.

सिद्धमकम्ममविग्गह–मकलंकमसंगमरकयं धीरं ॥
पणमामि सुगइपचल । परमत्थपयासणं वीरं ॥ १ ॥
जिणवयणकाणणाओ । चिणिऊण सुवन्नमसरिसगुणड्ढं ॥
उवएसमालमेयं । रएमि वरकुसुममालं व ॥ २ ॥
रयणायरपब्भट्ठं । रयणं व सुदुलहं मणुयजंमं ॥
तत्थवि रोरस्स निहिव्व । दुलहो होइ जिणधम्मो ॥ ३ ॥
तं चेव दिव्वपरिणइ–वसेण कह कहवि पाविउं पवरं ॥
जइयव्वं इत्थ सया । सिवसुहसंपत्तिमूलंमि ॥ ४ ॥

સિદ્ધ (સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થયેલા), અકર્મા (સર્વથા કર્મ મુક્ત થયેલા) વિગ્રહ (દેહ—વિરોધ) થી સર્વથા મૂકાએલા, અકલંક (સર્વથા કલંક રહિત), અસંગ (સર્વથા સર્વસંગ—મૂર્છા પરિગ્રહથી મુક્ત થયેલા), અક્ષય (અક્ષદ—ઇંદ્રિયોનો સંપૂર્ણ નિગ્રહ કરનારા અથવા અક્ષય અવ્યાબાધ મોક્ષ સ્થિતિને ભજનારા), ધીર, (સમસ્ત આવરણરહિત તત્ત્વાવબોધ શક્તિથી શોભતા અથવા અનંત શક્તિવાળા હોવાથી સમસ્ત પરિસહ ઉપસર્ગ સહવા સંપૂર્ણ સમર્થ—નિષ્પ્રકંપ), અને સદ્ગતિ પમાડવા સમર્થ પુરૂષોમાં શિરોમણિ, તેમજ જીવાજીવાદિ સદ્ભૂત અર્થ પ્રકાશવાવાળા (અથવા સદ્ગતિ પમાડવા સમર્થ એવા પરમાર્થને પ્રકાશવાવાળી) શ્રી **વીરપ્રભુને હું (શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ)** ત્રિકરણ શુદ્ધિથી પ્રણામ કરૂં છું. ૧

જિનવચન (પ્રવચન—આગમ) રૂપી બગીચામાંથી પ્રધાન પુષ્પોની માળાની જેવી સુવર્ણ (શોભનિક—ઉત્તમ અક્ષરોનાં વિન્યાસવાળી) અને અસાધારણ જ્ઞાનાદિક ગુણોવડે ગુંફેલી—રચેલી આ ઉપદેશમાળા (અપર નામ **પુષ્પમાળા પ્રકરણ**) ની હું રચના કરૂં છું. ૨

સમુદ્રમાં પાડી નાંખેલા (ચિંતામણિ) રત્નની જેમ મનુષ્ય જન્મ ફરી પામવો અતિ દુર્લભ છે તેમાં પણ રંકને નિધાન પ્રાપ્તિની પેરે જિન ધર્મની પ્રાપ્તિ (અતિ અતિ) દુર્લભ છે. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પ્રમુખમાં ચૂલ્લગપાસગ, પ્રમુખ દશ દૃષ્ટાંતે મનુષ્ય

જન્મ પામવો દુર્લભ કહ્યો છે, તે દૃષ્ટાંતો વિશેષાર્થિએ ત્યાંથી જોઈ લેવાં. તેવો દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામ્યા છતાં પણ રંકને રત્ન નિધાનની જેમ જિન ધર્મ પામવો અતિ દુર્લભ કહ્યો છે. ૩

એવું મનુષ્યપણું અને જિનધર્મ પમાય તેવા અનુકૂલ અદ્ભૂત કાર્યના ફલ તરીકે કોઈ કોઈ રીતે મનુષ્ય જન્માદિક શ્રેષ્ઠ સામગ્રી પામીને શિવસુખ સંપત્તિના હેતુરૂપ એવા જિનધર્મમાં સદા સાવધાનપણે વર્તવું. મોક્ષસુખદાયી વીતરાગ પ્રણીત ધર્મ પામીને તેમાં ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો, મતલબ કે શ્રી વીતરાગ પ્રણીત તત્ત્વનું રૂચિપૂર્વક શ્રવણ મનન અને નિદિધ્યાસન કરવા તત્પર રહેવું. જેમ તે ઉત્કૃષ્ટ ધર્મનું આરાધન થાય તેમ પ્રવર્તવું તેમાં ગફલત ન કરવી. ૪

अहिंसाद्वार.

सोय अहिंसा मूलो । धम्मो जियरागदोसमोहेहिं ॥
भणिओ जिणेहिं तम्हा । सविसेसं तीइ जइयव्वं ॥५॥

તે ધર્મ રાગ, દ્વેષ અને મોહવર્જિત એવા જિનેશ્વરોએ અહિંસામૂલ કહેલો છે, તે માટે તે અહિંસા અર્થે અધિક ઉજમાળ રહેવું. ૫

किं सुरगिरिणो गरुयं । जलनिहिणो किं व हुज्ज गंभीरं ॥
किं गयणाओ विसालं । को य अहिंसा समो धम्मो ॥६॥

મેરૂ ગિરિથી (વધારે) મ્હોટું કોણ છે? સમુદ્રથી વધારે ગંભીર કોણ છે? આકાશથી વધારે વિશાળ કોણ છે? તેમજ અહિંસા સમાન બીજો કયો ધર્મ છે? ૬

कल्लाणकोडिजणणी । दुरंतदुरियारिवग्गनिट्ठवणी ॥
संसारजलहितरणी । इक्कच्चिय होइ जीवदया ॥ ७ ॥

કોટિ ગમે કલ્યાણને કરનારી, મહા દુઃખદાયી દુરિત (પાપ) રૂપ શત્રુ વર્ગનો ક્ષય કરનારી, અને સંસારસમુદ્ર તારનારી નૌકા એક કેવળ જીવદયાજ છે. ૭

विउलं रज्जं रोगेहिं वज्जियं रूवमाउयं दीहं ॥
अन्नंपि तं न सुक्खं । जं जीवदयाइ न हु सज्झं ॥ ८ ॥

વિશાળ રાજ્ય, રોગોથી વર્જિત રૂપ, અને દીર્ઘ આયુષ્ય તેમજ એવું બીજું કોઈ પણ સુખ નથી કે જે જીવદયાથી સાધ્ય (પ્રાપ્ત) ન થાય! મતલબ કે સર્વ પ્રકારનાં સુખ જીવદયાવડે સુખે સાધ્ય થઈ શકે છે માટે જીવદયાને માટે અત્યંત આદર કરવો ઘટે છે. ૮

देविंदचक्कवट्टित्तणाईं । भुत्तूण सिवसुहमणंतं ॥
पत्ता अणंत जीवा । अभयं दाऊण जीवाणं ॥ ९ ॥

જીવોને અભય આપીને અનંત જીવો દેવેન્દ્ર અને ચક્રવર્તી આદિ સંબંધી સુખને અનુભવી અનંત અક્ષય એવા શિવ સુખને પ્રાપ્ત થયા છે. ૯

तो अत्तणो हिएसी । अभयं जीवाण दिज्ज निच्चंपि ॥
जह वज्जाउहजम्मे । दिन्नं सिरिसंतिनाहेण ॥ १० ॥

તે માટે આત્મહિતૈષીજનોએ (સર્વ) જીવોને સદાય અભય દાન દેવું જોઈએ ! જેવી રીતે વજ્રયુધના ભવમાં શ્રી શાન્તિનાથે અભયદાન આપ્યું હતું. શ્રી શાન્તિનાથના જીવે પૂર્વભવમાં એક પારેવા ઉપર કેવી કરૂણા આણી આત્માર્પણ કર્યું હતું ! તે કથાનક સુપ્રસિદ્ધ છે. ૧૦

जह मम न पियं दुक्खं । जाणिय एमेव सयल जीवाणं
न हणइ न हणावेई य । धम्मंमि ठिओ स विन्नेओ ॥११॥

જેમ મુજને દુઃખ પ્રિય નથી લાગતું તેમજ સકળ જીવોને પ્રિય નજ લાગે એમ જાણીને કોઈ જીવને ન હણે, ન હણાવે, તેમજ હણતાને રૂડું ન જાણે તેજ આત્મા ધર્મ માર્ગમાં સ્થિત નિશ્ચળ જાણવો. ૧૧

जे उण छज्जीववहं । कुणंति असंजया निरणुकंपा ॥
ते दुहलक्खाभिहया । भमंति संसारकंतारे ॥ १२ ॥

તેમજ જે મન વચન અને કાયાને કાબુમાં નહિ રાખતાં છતાં અનુકંપા-(દયા) રહિત બની સર્વ જીવોનો વધ કરે છે (કરાવે છે અને અનુમોદે છે) તે લાખો ગમે દુઃખોથી પરાભવ પામી સંસાર અટવીમાં શ્રમણ કરે છે. (મન વચન કાયાથી જે અન્ય પ્રાણીઓને પરિતાપ ઉપજાવે છે તે અજ્ઞાની જનો અન્ય

જન્મોમાં તેથી બહુ ગણો પરિતાપ પામ્યા કરે છે.) ૧૨

वहबंधमारणरया । जियाण दुक्कं वहुं उईरंता ॥
हुंति मियावइ तणओ–व्व भायणं सयलदुक्काणं ॥१३

વધ, બંધન અને મારવામાં રક્ત છતા જે નિર્દય જ
જીવોને બહુ દુઃખ ઉપજાવે છે તે મૃગાવતીના પુત્ર—મૃગાપુત્ર
પેરે સકળ દુઃખોનું ભાજન થાય છે. ૧૩

" મૃગાપુત્રનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર "

મનુષ્ય ભવમાં પણ નારકીની જેવાં દુઃખોને સાક્ષા
વેદનાર **મૃગાપુત્રને** ભગવંતના મુખથી જાણીને પ્રભુના વચન
દૃઢ પ્રતીતિ છતાં તેવાં દુઃખો સાક્ષાત્ જોવાના કૌતુકવાળા **શ્રીગૌ
તમ સ્વામી શ્રીવીરપ્રભુની** આજ્ઞા લઈને મૃગાવતીને ઘરે પધાર્યે
પોતાના આવાગમનનું કારણ નિવેદન કર્યે છતે મૃગાવતી ગૌતમ
સ્વામીને નાસિકા સહિત મુખ (મુહપત્તિથી) બાંધી લેવાનું
જણાવી જ્યાં ભૂમિગ્રહ (ભોંયરા) માં મૃગાપુત્ર છે ત્યાં લઈ ગઈ.
સ્થળે અનેક અસાધ્ય રોગોથી પીડાતા તે કુમારને સાક્ષાત્ દેખી
પછી શ્રી ગૌતમસ્વામીએ **શ્રીવીરપ્રભુની** સમીપે આવી અ
નમ્રતાથી તેના પૂર્વભવ સંબંધી પૃચ્છા કરી. ત્યારે શ્રીવીરપ્રભુએ
જણાવ્યું કે આ ભરત ક્ષેત્રમાં પૂર્વે **શતદ્વાર** નામના નગર
ધનપતિ રાજાનો વિજયવર્ધન પ્રમુખ પાંચસો ગામનો એક અ
પતિ અધર્મી, અધર્મ પ્રિય, અધર્મને સાર જાણનાર અને અ

ર્મવડે આવો થયેલો, બહુ જીવોને વધબંધન અને મરણ સંબંધી ત્રાસ આપવામાંજ રક્ત રઠ્ઠડ (રાઠોડ) નામનો ક્ષત્રીય (રાજપુત) હતો. તે પોતાના ગામોના લોકોને આકરા કરો વડે સંતાપતો, નિર્ધન કરી મૂકતો, યાવત્ સ્થાન ભ્રષ્ટ કરતો; એમ મદોન્મત્ત બની સ્વચ્છંદપણે વર્તતો. તેવામાં એકદા તેના શરીરમાં એકી સાથે ૧૬ સોળ મહારોગ પ્રગટ થયા. ખાંસી, શ્વાસ, જ્વર, દાહ, કુક્ષીશૂળ, ભગંદર, અને અર્ષ પ્રમુખ મહા રોગોથી તે બહુ પીડાવા લાગ્યો. અનેક ઉપાય કરતાં છતાં ઉક્ત મહારોગથી તે મુક્ત થઈ શક્યો નહિ. તે મહા રોગોથી ભારે વિડંબના પામતો આર્ત્ત રૌદ્ર ધ્યાનને ધ્યાતો અઢીસેં વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાળી ત્યાંથી મરીને પ્રથમ નરકમાં ઉત્કૃષ્ટ આઉખે નારકી થયો. ત્યાં અનેક દુ:સહ દુઃખો સહી અંતે ત્યાંથી ચ્યવીને અહીં મૃગાવતી રાણીની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થયો તેથી રાણીને અને રાજાને પણ ભારે કષ્ટ થયું. અંતે તે જન્મ્યો પણ વિડંબના પામતો છતો પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરે છે તે ૨૬ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને અનેક નીચ અવતારો લઇ ભવભ્રમણ કરશે. હિંસાનો આવો કટુક વિપાક સાંભળી ચતુર માણસોએ ચેતીને ચાલવું ઘટે છે. મતલબ કે કોઇ પણ પ્રાણીને કદાપિ કોઇ પણ રીતે દુઃખ ઉપજે તેમ કરવું નહિ.

नाऊण दुहमणंतं । जिणोवएसाउ जीवहयाणं ॥
हुज्ज अहिंसानिरओ । जइ निव्वेओ भवदुहेसु ॥१४॥

જીવહિંસા કરનારને અનંત દુ:ખ થાય છે એમ સવજ્ઞ

વીતરાગના ઉપદેશથી જાણીને જો ભવ દુઃખથી નિર્વેદ—ત્રાસ થતો હોય તો જીવદયામાં રક્ત રહેવું. ૧૪

ज्ञानद्वार.

इच्छंतो य अहिंसं । नाणं सिरिकिज्ज सुगुरुमूलंमि ॥
सच्चिय कीरइ संमं । जं तव्विसयाइ विन्नाणे ॥१५॥

અહિંસાના લાભને ઇચ્છનારે સદ્ગુરૂની સમીપે જ્ઞાન મેળવવું જોઇયે, કેમકે જ્યારે તે અહિંસા સંબંધી વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે જ તે (અહિંસા) રૂડી રીતે સેવાય છે, અન્યથા તે સારી રીતે સેવી શકાતી નથી. ૧૫

किं नाणं को दाया । को गहणविही गुणा य के तस्स ॥
दारकमेण इमिणा । नाणस्स परूवणं वुच्छं ॥ १६ ॥

જ્ઞાન તે શું? જ્ઞાનદાતા કોણ? જ્ઞાન ગ્રહણ કરવાનો વિધિ શો? તેના શા શા ગુણો? આ દ્વારના અનુક્રમથી જ્ઞાનની પ્રરૂપણા કરીશું. ૧૬

आभिणिबोहियनाणं । सुयनाणंचेव ओहिनाणं च ॥
तह मणपज्जवनाणं । केवलनाणं च पंचमयं ॥ १७ ॥

પહેલું મતિજ્ઞાન, બીજું શ્રુતજ્ઞાન, ત્રીજું અવધિજ્ઞાન, ચોથું મનઃપર્યવ જ્ઞાન, અને પાંચમું કેવળ જ્ઞાન. ૧૭

इत्थं पुण अहिगारो । सुयनाणेणं जओ सुएणं तु ॥
सेसाणमप्पणोवि य । अणुओग पईवदिढंतो ॥ १८ ॥

અત્ર પ્રસ્તુત અધિકાર શ્રુતજ્ઞાન વડે છે કેમકે શ્રુતજ્ઞાન વડેજ શેષ (બીજાં) મતિ જ્ઞાનાદિક જ્ઞાનોનું તેમજ પોતાનું (શ્રુતજ્ઞાનનું) વ્યાખ્યાન થઈ શકે છે, પ્રદીપના દૃષ્ટાંતથી–જેમ દીપક પોતાને તેમજ બીજા ઘટપટાદિક પદાર્થોને પ્રકાશે છે, તેમ શ્રુતજ્ઞાન પણ ઉભયને પ્રકાશી–જણાવી શકે છે. ૧૮

इक्कंमि वि मुरकपयंमि । होइ जो इत्थ निच्चमाउत्तो ॥
तं तस्स होइ नाणं । छिंदइ मो तेण दुहजालं ॥१९॥

એક પણ નિર્વાણ સુખદાયી પદમાં જે અત્ર સદાય ઉપયુક્ત (તદાકાર વૃત્તિવાળો) થઈ વર્તે છે તે તેનું (સમ્યગ્) જ્ઞાન કહેવાય છે. અને તે વડે તે દુઃખ જાળને છેદી નાંખે છે (ભાવનામય કરેલા એક પણ ઉત્તમ પદથી પ્રાણીનું કલ્યાણ થઇ શકે છે. તેવુંજ ઉત્તમ જ્ઞાન અધિક હોય તો અધિક હિત, પણ જેટલું હોય તે ભાવનામય હોવું જોઈએ પછી ભલે તે થોડુંજ હોય. ઘણાને માટે અત્ર કંઈ આગ્રહ નથી.) ૧૯

संविग्गो गीयत्थो । मझत्थो देसकालभावन्नू ॥
नाणस्स होइ दाया । जो सुद्ध परूवगो साहू ॥ २०॥

સંવિગ્ન–ભવભીરૂ, મોક્ષ અનુકૂળ ક્રિયા કરનાર, મુમુક્ષુ, તીવ્ર વૈરાગી, ગીતાર્થ, (સૂત્રાર્થ ઉભયના જાણ) મધ્યસ્થ, નિષ્પ-

ક્ષપાતી, કેવળ ગુણરાગી; અને દેશકાળનો જાણ છતો જે સાધુ–મુમુક્ષુ શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય તે જ્ઞાનનો દાતા હોય. ૨૦

**ओसन्नो वि विहारे । कंमं सोहेइ सुलभबोही य ॥
चरणकरणं विसुद्धं । उववूहंतो परूवंतो ॥ २१ ॥**

(કોઈ મુમુક્ષુ) સંયમ માર્ગમાં શિથિલ છતાં સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રણીત ચરણ કરણ (પંચ મહાવ્રતરૂપ મૂળ ગુણ અને પિંડ વિશુદ્ધિઆદિ ઉત્તર ગુણ) ને પ્રશંસતો અને પ્રરૂપતો સતો કર્મ નિર્જરા કરે અને સુલભ બોધિ પણ થાય. મતલબ કે **શ્રીઉપદેશ માળા પ્રમુખમાં કહ્યા મુજબ સંવિજ્ઞપક્ષીપણું પાળનાર પણ સ્વહિત સાધી શકે. પણ ગુણવિના મિથ્યાડંબરી સ્વહિત સાધી ન શકે. ૨૧**

**अरकलिय मिलियाइ गुणे । कालग्गहणाई उ विही सुत्ते
मज्जण निसिज्ज अरका । इच्चाइ कमो तयत्थंमि ॥ २२ ॥**

સૂત્ર અર્થ ગ્રહણ કરતી વખતે (શિષ્યોએ) અસ્ખલિત અને અમિલિત પ્રમુખ ગુણવાળા (ન્યૂનાધિક રહિત) ઉચ્ચારાતા સૂત્રોમાં કાલગ્રહણાદિક વિધિ (શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ ક્રિયા વિશેષ–ઉદ્દેશ. સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા પ્રમુખ), પ્રમાર્જન, (ભૂમિશુદ્ધિ) જ્ઞાનદાતા ગુરૂ મહારાજ શાસ્ત્રવાચના દેવા સમાધિપૂર્વક બેસે એવાં આસન પ્રમુખની યોજના તેમજ અક્ષ (ચંદનક) વડે સ્થાપનાચાર્યને સ્થાપવા ઈત્યાદિક ક્રિયાક્રમ કરવાનો હોય છે. ૨૨

निद्दा विगहा परिवज्जिएहिं गुत्तेहिं पंजलिउडेहिं ॥
भत्तिबहुमाणपुव्वं । उवउत्तेहिं सुणेयव्वं ॥ २३ ॥

નિદ્રા અને વિકથા વર્જિત અને સુનિગ્રહીત યોગવાળા થઇને શિષ્યોએ પ્રાંજલિ (હસ્તપુટ) જોડી કરી ભક્તિ બહુ માનપૂર્વક ઉપયુક્ત બની (સાવધાનપણે) શાસ્ત્રવાચના લેવી જોઇએ. ૨૩

अभिकंखंतेहिं सुहासिआइं । वयणाइं अत्थसाराइं ॥
विम्हिय मुहेहिं हरिसा । गएहिं हरिसं जणंतेहिं ॥२४॥

તેમજ વળી શિષ્યોએ વિસ્મિત મુખે, હર્ષિત મને અને આચાર્ય મહારાજને હર્ષ ઉપજાવતા છતાં ગુરૂનાં ગંભીર અર્થવાળાં સુભાષિત (મધુર) વચનોને શ્રવણ કરવા અભિલાષી બનવું જોઈએ. ૨૪

गुरुपरितोसगएणं । गुरुभत्तीए तहेव विणएणं ॥
इच्छिय सुत्तत्थाणं । खिप्पं पारं समुवयंति ॥ २५ ॥

ગુરૂ મહારાજને પરિતોષ (અનેક રીતે સમાધિ) ઉપજાવવાથી, ગુરૂ મહારાજ પ્રત્યે સારા ભક્તિભાવથી તેમજ વિનય બહુમાન કરવાથી શિષ્યો ઈચ્છિત સૂત્રાર્થનો શીઘ્ર સારી રીતે પાર પામે છે. ૨૫

समय भणिएण विहिणा । सुत्तं अत्थो अ दिज्ज जुग्गस्स
विज्जासाहगनाएण । हुंति इयरा बहुदोसा ॥ २६ ॥

શાસ્ત્રકથિત વિધિ મુજબ વિદ્યાસાધકના દૃષ્ટાન્તથી યોગ્ય જીવને સૂત્ર અને અર્થ દેવા, અન્યથા અનેક દોષો સંભવે છે. મતલબ કે યોગ્ય જીવને સૂત્રાર્થ દેવાથી સ્વપરને હિત અને અયોગ્યને દેવાથી સ્વપરને અહિત–અનર્થ પેદા થાય છે, માટે યોગ્યનેજ દેવાં. ૨૬

आमे घडे निहित्तं । जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥
इय सिद्धंतरहस्सं । अप्पाहारं विणासेइ ॥ २७ ॥

જેમ કાચા ઘડામાં નાંખેલું જળ તે ઘડાનો વિનાશ કરે છે તેમ સિદ્ધાન્ત રહસ્ય પણ હીન–સત્ત્વ ગુણ વિકળ–અયોગ્ય જીવનો વિનાશ કરે છે. ૨૭

मेहा हुज्ज न हुज्ज व । लोए जीवाण कम्मवसगाणं॥
उज्जोओ पुण तह विहु । नाणंमि सया न मोतव्वो २८

જગત્‌માં કર્મવશવર્તી જીવોને મેધા (ધારણા શક્તિ) હોય અથવા ન હોય તો પણ જ્ઞાન અભ્યાસ કરવામાં ઉદ્યમ તો નજ મૂકવો જોઈએ. ૨૮

जइ विहु दिवसेण पयं । धरेइ परकेण वा सिलोगद्धं ॥
उज्जोयं मा मुंचसु । जइ इच्छसि सिरिकिउं नाणं २९

કદાચ આખા દિવસમાં એકજ પદ આવડે અથવા આખા પખવાડિયામાં અર્ધો શ્લોકજ આવડે તો પણ જો જ્ઞાન શીખવા

ઈચ્છા હોય તો ઉદ્યમ મૂકીશ નહીં. શુભ નિષ્ઠાથી ઉદ્યમ વડેજ જ્ઞાનનો વધારો થઈ શકશે. ૨૯

जं पिच्छह अच्छेरं । तह सीयलमओनएणावि कमेण ॥
उदएण गिरी भिन्नो । थोवं थोवं वहंतेणं ॥ ३० ॥

પ્રસ્તુત વિષયની પુષ્ટિ માટે આશ્ચર્યભૂત દૃષ્ટાંત છે તે તમે વિચારો કે શીતળ મૃદુ અને થોડું થોડું બોલતું–ધીમે ધીમે વહેતું જળ (જળપ્રવાહ) અનુક્રમે નદીના સંબંધવાળું થઈને ગિરિ જેવા દુર્ભેદ્યને પણ ભેદી નાંખે છે. તેમ શાન્તિથી વિનય બહુમાનપૂર્વક ગુરૂ સમીપે થોડું થોડું ભણતાં પણ અનુક્રમે દુર્લભ શ્રુત રહસ્યને પામી શકાય છે, શુદ્ધ નિષ્ઠાથી સમતા અને ઉત્સાહપૂર્વક યત્ન કરનાર અવશ્ય ફતેહમંદ નીવડે છે, માટે નિરંતર અધિક ઉત્સાહ અને ધૈર્યથી જ્ઞાન અભ્યાસ કર્યા કરવો. ૩૦

सूइ जहा ससुत्ता । न नस्सई कयवरंमि पडियावि ॥
जीवोवि तह ससुत्तो । न नस्सई गओवि संसारे ॥३१॥

જેમ સૂત્ર (દોરા) સહિત સૂઈ કચરામાં પડી છતી પણ નાશ પામતી નથી તેમ જીવ પણ સૂત્ર (જ્ઞાનસહિત) છતો કદાચ કર્મવશાત્ સંસાર ભ્રમણ કરતો છતો પણ વિનાશ પામતો નથી, મતલબ કે પૂર્વે અભ્યાસેલા શ્રુતજ્ઞાનના પ્રભાવથી પુનઃ અલ્પ સમયમાં બોધિ લાભ પામીને ઉંચો આવે છે અને જ્ઞાન વિનાનો અજ્ઞાની જીવ તો ચારે ગતિમાં અરહો પરહો અથડાયાજ કરે

છે, તેનો ક્રમે કરીને આરો આવતોજ નથી માટે શ્રુત જ્ઞાનના અભ્યાસી થવું. ૩૧

सुइवि जह असुत्ता । नासइ रेणंमि निवडिया लोए ॥
तह जीवोवि असुत्तो । नासइ पडिओ भवरयंमि ॥३२॥

જેમ સૂત્રરહિત સૂઈ રજમાં પડી થકી લોકમાં નષ્ટ થતી જણાય છે તેમ સૂત્ર (જ્ઞાન) રહિત જીવ પણ ભવ (સંસાર) રજમાં રગદોળાઈને નાશ પામે છે. એટલે અનંતશઃ જન્મ જરા મરણના દુઃખ પામ્યા કરે છે. ૩૨

जह आगमपरिहीणो । विज्जो वाहिस्स न मुणइ तिगिच्छं ॥
तह आगमपरिहीणो । चरित्तसोहिं न याणेइ ॥ ३३ ॥

જેમ શાસ્ત્ર જ્ઞાનરહિત વૈદ્ય વ્યાધિની ચિકિત્સા કરવી જાણતો નથી તેમ આગમ બોધરહિત જીવ પણ ચારિત્ર શુદ્ધિને જાણી શકતો નથી. ૩૩

किं इत्तो लट्ठयरं । अच्छेरतरं व सुंदरतरं वा ॥
चंदमिव सव्वलोगा । बहुस्सुयमुहं पलोयंति ॥३४॥

આથી વધારે પ્રધાન, આશ્ચર્યકારક અથવા સુંદર શું? કે સર્વે લોકો બહુ શ્રુત (જ્ઞાની) ના મુખને ચંદ્રમાની જેમ અતિ આદરથી જેવે છે. ૩૪

छट्ठमदसमदुवालसेहिं । अबहुस्सुयस्स जा सोही ॥

इत्तो य अणेगगुणा । सोही जिमिअस्स नाणिस्स॥३५॥

છઠ, અઠમ, દસમ (ચાર ઉપવાસ) અને દુવાલસ (પાંચ ઉપવાસ) કરવે કરીને અબહુશ્રુત (અલ્પજ્ઞ-અજ્ઞાની) ની જેટલી શુદ્ધિ (કર્મનિર્જરા) થાય તેથી અનેક ગુણી શુદ્ધિ સંયમના ખપી નિત્ય ભોજી જ્ઞાની-વિવેકીને થાય. એ સર્વ નિર્મળ જ્ઞાન (વિવેક) ને। જ પ્રભાવ જાણવો. ૩૫

नाणेण सव्वभावा । नज्जंती सुहुमबायरा लोए ॥
तम्हा नाणं कुसलेण । सिरिकियव्वं पयत्तेण ॥३६॥

જ્ઞાન વડે જગતમાં વર્તતા સૂક્ષ્મ અને બાદર સર્વ ભાવો જાણી શકાય છે તે માટે કુશળ (બુદ્ધિમાન્) જનોએ પ્રયત્નથી જ્ઞાન અભ્યાસ કરવો. તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવું એજ સદ્બુદ્ધિ પામ્યાનું ખરૂં ફળ છે. ૩૬

नाणमकारणबंधू । नाणं मोहंधयारदिणबंधू ॥
नाणं संसारसमुद्द-तारणे बंधुरं जाणं ॥ ३७ ॥

જ્ઞાન નિષ્કારણ બંધુ (સહાયક) છે. જ્ઞાન મોહ અંધકારને દૂર કરવા સૂર્ય છે, અને જ્ઞાન આ સંસાર સમુદ્ર તારવાને મનોહર જહાજ છે. ૩૭

वसणसयसलियाणं । नाणं आसासयं सुमित्तुव्व॥
सागरचंदस्सव होइ । कारणं सिवसुहाणं च ॥ ३८ ॥

સેંકડો કષ્ટથી દુઃખિત જનોને જ્ઞાન ઉત્તમ મિત્રની પેરે (અત્ર) આશ્વાસન આપનાર છે અને સાગરચંદ્રની પેરે (પરત્ર) શિવ સુખને મેળવી આપનાર છેઃ ૩૮

સાગરચંદ્રનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

આ ભરતક્ષેત્રમાં મલયપુર નગરને વિષે અમૃતચંદ્ર રાજાની ચંદ્રકળા નામની રાણીની કુક્ષીથી ઉત્પન્ન થયેલા સાગરચંદ્ર કુમારે એકદા કોઇક પુરૂષ પાસેથી પાંચસો દિનાર દઇને એક ગાથા ગ્રહણ કરી તે ગાથા આ પ્રમાણે હતી.

अपत्थियं चिय जहा एइ, दुहं तह सुहंपि जीवाणं;
ता मुत्तुं सम्मोहं, धम्मेच्चिय कुणह पडिबंधं. १

તેનો પરમાર્થ એવો છે કે જીવોને દુઃખ તેમજ સુખ પણ ખરેખર જ્યારે વગર ઇચ્છાએજ આવી મળે છે ત્યારે સંમોહ મૂકીને (મુંઝાયા વિના) કેવળ ધર્મને વિષેજ પ્રતિબંધ (આગ્રહ–વિશ્વાસ) કરવો. તે કુમાર કદાચિત ક્રીડા કરવા ઉદ્યાનમાં ગયો હતો ત્યાંથી તેને કોઇએ અપહરી લીધેલા પોતાને તેણે સમુદ્રમાં પડેલો જોયો. ભાગ્ય યોગે કાષ્ટખંડને પામી તે સમુદ્રની પાર પહોંચ્યો, પૂર્વોક્ત ગાથાના સંસ્મરણથી સર્વ દુઃખને અસત્ લેખી ફરતા એવા તેણે કોઇક અરણ્યમાં ફાંસો ખાતી એક દીવ્ય કન્યાને દેખી. તેનો પાસ છેદીને તેણે તેણીનું રક્ષણ કર્યું. તે કન્યા ભાનુરાજાની પુત્રી કમળમાળા નામની હતી. તે કન્યા પ્રથમથીજ કુમારના ગુણ સાંભળી તેને જ વરવા આતુર હતી. તે હકીકત કુ-

મારને કોઈક ખેચરે કહી, પછી અનુકૂલ સંયોગને પામી કુમારે તે કન્યાનું તેમજ અન્યત્ર પણ અનેક કન્યાઓનું પાણી ગ્રહણ કર્યું. તે તે સમવિષમ સ્થળે તે પૂર્વોક્ત ગાથાનુંજ સ્મરણ કરી ધર્મમાંજ ચિત્ત રાખતો તેથી તે બહુ સુખી થયો. અનુક્રમે મહા વિશાળ રાજ્યને ભોગવી સદ્‌ગુરૂ સમીપે દીક્ષા ગ્રહી શાસ્ત્ર અભ્યાસથી મહાજ્ઞાની થઈ, દુષ્કર ચારિત્ર પાળી સર્વે પરિસહ ઉપસર્ગને સમભાવે સહી, નિખિલ કર્મમળનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. એક ગાથાના પ્રભાવથી સાગરચંદ્ર કુમાર અનુક્રમે અક્ષય પદ પામ્યા જાણીને આત્માર્થી જનોએ અવશ્ય જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા સતત ખ્યાલ રાખવો ઉચિત છે તેથી ઉભય લોકમાં હિત જ સંભવે છે.

पावाओ विणियत्ती । पवत्तणा तह य कुसलपक्खंमि ॥
विणयस्सय पडिवत्ती । तिन्निवि नाणे समुप्पंति ॥३९॥

પાપ થકી નિવૃત્તિ, તેમજ પુણ્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ અને વિનય ગુણની પ્રાપ્તિ એ ત્રણ વાનાં જ્ઞાન છતેજ પરિપૂર્ણ થાય છે. ૩૯

गंगाइ वालुअं जो मिणिज्ज उलिंचिऊण य समत्थो ॥
हथ्थउडेहिं समुद्दं । सो नाणगुणे भणिज्जाहि ॥४०॥

જે ગંગાનદીની રેતી માપી શકાય અને સમુદ્રનાં જળ બે હાથથી ઉલ્લેચી નાખવા કોઈ સામર્થ્ય હોય તોજ તે જ્ઞાન ગુણ-

ને કહી શકે. મતલબકે જ્ઞાનના સંપૂર્ણ ગુણને કહેવાને કોઈ પણ સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી. ૪૦

ઈતિજ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત.

હવે ઉપષ્ટંભ દાન સંબંધીદ્વારની વ્યાખ્યા
શાસ્ત્રકાર કહે છે.

दानद्वार.

आहार वसहि वत्था । एएहिं नाणीण वग्गंहं कुज्जा॥
जं भवगयाण नाणं । देहेण विणा न संभवइ ॥ ४१॥

આહાર, વસતિ (વસવાનું સ્થાન) અને વસ્ત્રાદિક વડે જ્ઞાની જનોને ઉપષ્ટંભ (આધાર) આપવો, કેમકે જીવોને જ્ઞાન દેહવિના સંભવતું નથી. ૪૧

देहो अ पुग्गलमओ । आहाराईहिं विरहिओ न भवे॥
तयभावे न य नाणं । नाणेण विणा कओ तिथ्थं ॥४२॥

દેહ પુદ્ગળ મય છે, તે દેહ આહારાદિક વિના ન નભી શકે. મતલબ કે દેહના નિર્વાહને માટે આહારાદિકની અવશ્ય જરૂર છે, તેથી જ તે ટકી શકે છે. તેના વિના જ્ઞાન સંભવતું નથી અને જ્ઞાન વિના સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા રૂપ તીર્થ—સંઘ શી રીતે સંભવે ? માટે તેને ઉપષ્ટંભની પૂરતી જરૂર છે. ૪૨

एएहिं विरहियाणं । तवनियमगुणा भवे जइ समग्गा ॥
आहारमाईयाणं । को नाम परिग्गहं कुज्जा ॥ ४३ ॥

જો પૂર્વોક્ત ઉપષ્ટંભ વિનાજ તપ નિયમ પ્રમુખ સમગ્ર ગુણો સંભવતા હોય (સાધી શકાતા હોય) તો પછી આહાર વસ્ત્ર પાત્રાદિકનો કોણ (શા માટે) સ્વીકાર કરે? ૪૩

तम्हा विहीइ संमं । नाणीणमुवग्गहं कुणंतेणं ॥
भवजलहिजाणपत्तं । पवत्तियं होइ तित्थंपि ॥४४॥

તે માટે વિધિપૂર્વક જ્ઞાની પુરૂષોને સમ્યગ્ ઉપષ્ટંભ આપતાં છતાં ભવસમુદ્ર તરવાને યાનપાત્ર (જહાજ) જેવું તીર્થ પણ પ્રવર્તાવ્યું ગણાય. ૪૪

कह दायगेण एयं । दायव्वं केसु वावि पत्तेसु ॥
दाणस्स दाइगाणं । अदायगाणं च गुणदोसो ॥४५॥

દાતાએ આવો ઉપષ્ટંભ કેવા ભાવથી આપવો અને તે વળી કેવા પાત્ર પુરૂષોને આપવો; એવી રીતે દાનદાતા અને અદાતાના જે ગુણ દોષ સંભવે તે કહેવા યોગ્ય છે. ૪૫

आसंसाइ विरहिओ । सद्धा रोमंचकंचुइज्जंतो ॥
कम्मरकयहेउं चिय । दिज्जा दाणं सुपत्तेसु ॥ ४६ ॥

આશંસાદિક (આલોક પરલોક સંબંધી સુખની ઇચ્છા, યશ, માન, પ્રતિષ્ઠાદિકની ઈચ્છા) રહિત થઈ અને શ્રદ્ધા તથા

રોમાંચ (હર્ષોલ્લાસ) ને ધારણ કરી દાતાએ કેવળ કર્મનો ક્ષય કરવાને માટેજ સુપાત્ર દાન દેવું. ૪૬

आरंभनियत्ताणं । अकिरित्ताणं अकारविंताणं ॥
धम्मट्ठा दायव्वं । गिहीहिं धम्मे कयमणाणं ॥ ४७ ॥

આરંભક્રિયાથી નિવૃત્ત થયેલા, મૂલ્યવડે વસ્ત્ર આહારાદિક નહિ ગ્રહણ કરનારા, તેમજ આરંભ અને ખરીદી નહિ કરાવનાર તથા ધર્મમાંજ ચિત્તને સ્થાપનારા સાધુજનોને ગૃહસ્થોએ ધર્મને માટેજ દાન દેવું. ૪૭

इय मुरकहेउदाणं । दायव्वं सुत्तवन्नियाविहीए ॥
अणुकंपादाणं पुण । जिणेहिं सव्वथ्थ न निसिद्धं ॥४८॥

આવું મોક્ષ સુખ આપનારૂં સુપાત્રદાન શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા વિધિ મુજબ દાતાએ દેવું, અને અનુકંપાદાનને તો જિનોએ કયાંય પણ નિષેધ કર્યોજ નથી. અનાથ, અપંગ, નિરાશ્રિતને દયાથી અપાતું દાન **અનુકંપા દાન** છે. ૪૮

केसिं च होइ चित्तं । वित्तं अन्नेसिमुभयमन्नेसिं ॥
चित्तं वित्तं पत्तं । तिन्निवि केसिं च धन्नाणं ॥ ४९ ॥

કેટલાકનું ચિત્ત સુંદર ઉદાર (ભાવનામય) હોય, કેટલાકનું દ્રવ્ય સુંદર (ન્યાયોપાર્જિત) હોય, ત્યારે કેટલાકનાં ચિત્ત અને વિત્ત બન્ને સુંદર હોય પણ ચિત્ત વિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણે

સુંદર તો કોઈકજ ભાગ્યશાળીને લાભે છે. મતલબકે ભાવનામય ઉદાર આશય વડે નીતિથી ઉપાર્જિત કરેલુ દ્રવ્ય તથાપ્રકારના સુપાત્રમાં દેવાનો પુણ્યપ્રસંગ વિરલ પુણ્યશાળીનેજ મળે છે. ૪૯

आरुग्गं सोहग्गं । आणिस्सरिय मणिच्छिओ विहवो॥
सुरलोयसंपया विय । सुपत्तदाणाऽवरफलाइं ॥ ५० ॥

આરોગ્ય, સૌભાગ્ય, આજ્ઞૈશ્વર્ય (અન્ય જનો આજ્ઞા સ્વીકારી લે એવી ઠકુરાઈ), મન ચિંતિત વિભવ (લક્ષ્મી) તેમજ સુરલોક સંબંધી સંપદા એ સહુ સુપાત્ર દાનનાં મોક્ષ સુખની અપેક્ષાએ અપર (પ્રાસંગિક) ફળ જાણવાં. ૫૦

दाउं सुपत्तदाणं । तंमि भवे चेव निव्वुया केवि ॥
अन्ने तईय भवेणं । भुत्तूण नरामरसुहाइं ॥ ५१ ॥

સુપાત્ર દાન દઈને કેટલાક ભવ્ય જનો તે ભવમાંજ નિવૃત્તિ (મોક્ષ) પામ્યા અને અનેરા કેટલાક ભવ્યો નર સુર સંબંધી સુખ વિલસીને ત્રીજા ભવે સિદ્ધિ પદને પામ્યા. ૫૧

जायइ सुपत्तदाणं । भोगाणं कारणं सिवफलं च ॥
जह दुण्ह भाउयाणं । सुयाण निवसूरसेणस्स ॥५२॥

સુપાત્ર દાન દેવ અને મનુષ્ય સંબંધી સુખપ્રાપ્તિનું કારણ થાય છે તેમજ શિવસુખ (મોક્ષ) રૂપફળ પણ આપે છે, જેમ સુરસેન નૃપના પુત્ર બન્ને ભાઇઓને સુપાત્ર દાનથી ભારે સુખ પ્રાપ્ત થયુ હતું; તેમનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે. ૫૨

સુરસેન રાજાના બન્ને પુત્રનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

સૂરસેન રાજાના બંને પુત્રો **અમરસેન** અને **વયરસેન** એ બંને ભાઇઓ એકઠા મહેલના ગરૂખામાં બેઠા હતા, તેવામાં મુનિ યુગળ (બે મુનિઓ) ને જોઈને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી ભક્તિભરથી તે બંને મુનિઓને વંદન કરવાને ગયા. અવધિજ્ઞાની મહર્ષિ મુનિએ તે બન્નેના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ જણાવી કહ્યું કે તમારામાંથી **અમરસેને** પૂર્વે મુનિને દાન દીધું હતું તે દાન વૃક્ષના પુષ્પરૂપ આ રાજ્યની તેને પ્રાપ્તિ થઈ અને વયરસેને પાંચ કોડીના પુષ્પથી પ્રભુની પૂજા કીધી હતી તેથી તેને પાંચસો પાંચસો દિનાર (સોનૈયા) પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ તથા ભોગ પ્રાપ્તિ રૂપ થઈ અને મુખ્ય ફળ તો બંનેને આ ભવથી પાંચ ભવ સુધી દેવલોક તથા મનુષ્ય લોકના ઉત્તમ ભોગ ભોગવીને છઠ્ઠે ભવે પૂર્વ વિદેહમાં રાજ્ય ભોગવી નીરાગ (વીતરાગ) ચારિત્ર વડે મુક્તિની પ્રાપ્તિ થશે. આવી રીતે પૂર્વ જન્મમાં દીધેલાં દાન અને કરેલી જિન પૂજાનું ફળ જાણી અનેક દાનશાળા તથા જિન ચૈત્યો કરાવી, તેમજ સાતે ક્ષેત્રોમાં પુષ્કળ ધન વાવી, પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી, પાંચમા સ્વર્ગમાં દેવપણે તે બન્ને ભાઇઓ ઉપન્યા. પછી ત્યાંથી પૂર્વોક્ત ક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મી મોક્ષે જશે.

पहसंतगिलाणेसु । आगमगाहीसु तह य कयलोए ॥
उत्तरपारणगम्मि य । दिन्नं सुबहुफलं होइ ॥ ५२ ॥

પ્રશ્રાન્ત, (પર્યટન–વિહાર કરવાને અસમર્થ) ગ્લાન

(રાગી), આગમગ્રાહી (શાસ્ત્રાભ્યાસી) સાધુઓને લોચ કર્યા બાદ તેમજ ઉત્તર પારણાને પ્રસંગે (શાસ્ત્ર વિધિથી) દીધેલું દાન બહુ ગણું ફળદાયી નીવડે છે. ૫૩

वज्झेण अणिच्चेण य। धणेण जइ होइ पत्तनिहिएणं ॥
निच्चंतरंगरूवो। धम्मो ता किं न पज्जत्तं ॥ ५४ ॥

બાહ્ય અને અનિત્ય એવું ધન (સુ)પાત્રમાં સ્થાપવાવડે કરીને જો નિત્ય (શાશ્વત) એવો અંતરંગ ધર્મ પ્રાપ્ત થતો હોય તો શું પરિપૂર્ણ ન થયું ? અર્થાત્ સર્વ સિદ્ધ થયું સમજવું. ૫૪

दारिद्दं दोहग्गं। दासत्तं दीणया सरोगत्तं ॥
परपरिभवसहणं चिय। अदिन्नदाणाणवत्थाओ ॥५५॥

દારિદ્ર, દૌર્ભાગ્ય, દાસત્વ, દીનતા, સરોગતા, અને પરપરાભવનું સહન કરવાપણું એ સર્વ (સુપાત્ર) દાન નહી દેનારની અવસ્થાઓ છે. (છતી સામગ્રીએ શ્રદ્ધા તથા વિવેકની ખામીથી, અનાદરથી કે કૃપણતાદિક દોષોથી સુપાત્ર દાન દઈ શકતા નથી તેમના કેવા હાલ થાય છે તે ઉપર ગાથામાં જણાવ્યું છે. માટે સામગ્રી સાર્થક સફળ કરવી.) ૫૫

ववसायफलं विहवो। विहवस्स फलं सुपत्तविणिओगो ॥
तयभावे विवसाओ। विभवो विय दुग्गइनिमित्तो॥५६॥

વ્યવસાય ઉદ્યોગ કરવાનું પ્રયોજન—ફળ લક્ષ્મી છે, લ-

ક્ષ્મી પામ્યાનું ફળ સુપાત્રદાન છે. તેના અભાવે વ્યવસાય અને લક્ષ્મી બંને દુર્ગતિનાં કારણરૂપ થાય છે, ન્યાયનીતિથી લક્ષ્મી કમાઈ તેનો સુપાત્રદાન વડે લ્હાવો લેવો એથી સદ્‌ગતિ સહજે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, એમ પૂર્વે શાસ્ત્રકારે જણાવ્યુંજ છે. ૫૬

पायं अदिन्न पुव्वं । दाणं सुरतिरियनारयभवेसु ॥
मणुयत्तेवि न दिज्जा । जइ तं तो तं पि नणु विहलं॥५७॥

પ્રાયઃ દેવ તિર્યંચ અને નારકીના ભવોમાં દાન પૂર્વે દીધેલું હોતું નથી, અને મનુષ્યપણામાં પણ જો દાન ન દેવાય તો તેને મનુષ્યભવ પણ ખરેખર નિષ્ફળ નીવડે. ૫૭

उन्नयविहवो वि कुलुग्गओ वि समलंकिओ वि रुवी वि॥
पुरिसो न सोहइ च्चिय । दाणेण विणा गईंदुव्व ॥५८॥

અત્યંત લક્ષ્મીપાત્ર છતાં, ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં, વસ્ત્ર અલંકારથી અલંકૃત છતાં અને સ્વરૂપવંત છતાં પુરૂષ, દાન (સુપાત્રદાન—પક્ષે મદ વારિ) વિના મયગળ (હાથી) ની જેમ ખરેખર શોભા પામતો નથી. ૫૮

लद्धोवि गरूयविहवो । सुपत्तखित्तेसु जेहिं न निहित्तो ॥
ते महुराउरिवणिउव्व । भायणं हुंति सोयस्स ॥५९॥

બહુ દ્રવ્ય પામ્યા છતાં સુપાત્રરૂપ ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં જેમણે વાવ્યું નથી, તે મથુરાપુરીમાં વસનારા વણિકની પેરે શોકનું ભાજન થાય છે.

મથુરાપુરી વાસ્તવ્ય વણિક દષ્ટાન્ત

મથુરાપુરીમાં ધનસાર શ્રેષ્ઠી વસે છે તે ૬૬ ક્રોડ દ્રવ્યનો સ્વામી છે. તો પણ એક કોડી માત્ર પણ ધર્મ કાર્યમાં આપતો નથી. બીજા દાતાર જનોને દેખીને પણ દીલમાં ઘણો બળે છે, વધારે શું ? પણ ઘરનાં માણસ પણ તે બહાર ગયો હોય ત્યારે જમે છે. તેનું કૃપણપણું એવું તો જગજાહેર થયું કે ભોજન કર્યા વગર કોઈ તેનું નામ પણ ગ્રહણ કરે નહિ. અન્યદા તેનું ભંડારેલું સમસ્ત દ્રવ્ય કોયલા રૂપ થઇ ગયું, જળ માર્ગે રહેલું બુડી ગયું, સ્થળ માર્ગે રહેલું ચોરોએ લૂંટી લીધું અને બાકીનું દશ લક્ષ જેટલું દ્રવ્ય લહીને જળમાર્ગે ચાલ્યો; તો માર્ગમાં વહાણ ભાગ્યું ત્યાંથી દૈવયોગે સમુદ્રના તીરે પહોંચ્યો છતો એક અટવીમાં પડયો પડયો વિચારવા લાગ્યો કે હા ! ઇતિ ખેદે મેં જાતે દ્રવ્યને ભોગવ્યું નહિ, તેમજ તે સુપાત્રમાં ખર્ચ્યું પણ નહિ, તેથી દાન ભોગ રહિત મારા દ્રવ્યનો છેવટે દૈવયોગે વિનાશ થયો; તેમજ વળી કુટુંબનો પણ વિરહ થયો. એટલામાં તત્કાળ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાથી સુર અસુરોએ અર્ચેલા એક મહર્ષિને દેખી મનમાં ખુશી થઈ તેમને વંદન કરી ધર્મ દેશના સાંભળી; પછી જ્ઞાનીને દ્રવ્ય વિનાશનું કારણ પૂછવા લાગ્યો.

કેવળી ભગવાને કહ્યું કે ધાતકીખંડે ભરતક્ષેત્રમાં બે ભાઇઓ હતા તેમાં વડો ભાઈ સરળ ગંભીર અને દાનેશ્વરી હતો. તે સદાય દીન જનોને દાન દીધાજ કરતો હતો. નાનો ભાઈ ક્ષુદ્ર સ્વભાવી હતો તેથી તે જોકે મોટા ભાઈ ઉપર દ્વેષબુદ્ધિ રાખતો

હતો તોપણ તે તો દાન દીધાજ કરતો હતો ત્યારે નાનો ભાઇ દ્રવ્ય વહેંચી લઈ જૂદો થયો, જૂદા થયા પછી તેનું ધન ક્ષીણ થઈ ગયું અને મોટા ભાઈને તો તેના પુણ્યના પ્રભાવથી ધન વૃદ્ધિ પામ્યું. ત્યારે નાના ભાઈએ દ્વેષ બુદ્ધિથી રાજાની પાસે ખોટી ચાડી કરી તેની પાસેથી દ્રવ્ય પડાવ્યું. તેથી વૈરાગ્ય પામી વડા ભાઈ એ દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને તેનું પાલન કરી તે સૌધર્મ દેવલોકમાં ગયો. નાનો ભાઈ અજ્ઞાન તપ કરીને અસુર થયો તે અસુર ત્યાંથી ચ્યવીને આ તું થયો અને વડો ભાઈ તામલિપ્તિ પુરિમાં વ્યવહારી પુત્ર થયો, ત્યાં તે ભુક્ત ભોગી થઈ દીક્ષીત થયો. અનુક્રમે ઘાતિ કર્મને ખપાવી કેવળજ્ઞાન પામ્યો તે હું પોતેજ છું. જે તેં પૂર્વ ભવમાં દાનનો દ્વેષ કર્યો હતો તે કર્મથી તું કૃપણ થયો અને ધન પણ સહસા નષ્ટ થઈ ગયું. એ પ્રમાણે સર્વ હકીકત જ્ઞાનીના મુખથી શ્રવણ કરીને પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ જાણી વૈરાગ્યથી પોતે સમ્યકત્વમૂળ શ્રાવકનાં વ્રત ગ્રહણ કર્યાં. હવેથી વ્યાપારમાં જે લાભ મળે તેમાંથી ફક્ત ચોથો ભાગજ પોતે રાખવો, બાકીના ત્રણ ભાગ ધર્મ કાર્યમાં (પરમાર્થમાં) ખર્ચી દેવા, એવો અભિગ્રહ ધારણ કરી કેવળી ભગવાનને નમસ્કાર કરી તે તામલિપ્તિ નગરીમાં આવ્યો. અન્યદા વ્યંતરે ઉજ્જડ કરી મૂકેલા કોઈ એક શૂન્ય ઘરમાં પોતે કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યો. ત્યાં તેને તે વ્યંતરે આખી રાત્રિ ઉપસર્ગ કર્યા તેમાં ક્ષોભ ન પામ્યો, તેથી પ્રભાતે વ્યંતર તુષ્ટમાન થઈ બોલ્યો કે વર માગ! છતાં પોતે કંઇ માગ્યું નહિ. ત્યારે વ્યંતરે કહ્યું કે તું મથુરામાં જા ત્યાં તું પુનઃ ૯૬ ક્રોડ દ્ર-

વ્યનો સ્વામી થઈશ. પછી મથુરામાં આવ્યા બાદ તેને તેવીજ રીતે નિધાનાદિ ૬૬ ક્રોડ દ્રવ્ય મળ્યું, તેથી તે મહાદાન પુણ્ય કરી ધર્મને આરાધી સૌધર્મ દેવલોકે અરૂણાભ વિમાનમાં ચાર ૪ પલ્યોપમના આયુષ્યવાળો દેવ થયો, ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સિદ્ધિ પામશે. ઇતિધનસાર શ્રેષ્ટી કથાનકમ્

એવી રીતે ત્રણે પ્રકારનો દાન ધર્મ બતાવ્યો. હવે ક્રમ પ્રાપ્ત શીલ ધર્મ બતાવે છે.

शीलद्वार.

इय इक्कं चिय दाणं । भणियं नीसेसगुणगणनिहाणं ॥
जइ पुण सीलंपि हविज्ज । तत्थता सुहियं भवणं॥६०॥

આ અનંતર કહેલું દાન જ સમસ્ત ગુણ ગણનું નિધાન છે, અને જો કદાચ તેની સાથે શીલ (ગુણ) પણ હોય તો પછી તેમાં બાકી શું ? કહેવાય ? મતલબ કે એતો વળી સુવર્ણ અને સુગંધ સમાન છે. ૬૦

जं देवाणवि पुज्जो । भिस्कानिरओवि सीलसंपुन्नो ॥
पुहविवईवि कुसीलो । परिहरणिज्जो बुहजणस्स ॥६१॥

ભિક્ષા ઉપજીવી છતાં જો શીલગુણથી સંપૂર્ણ હોય તો તે દેવતાને પણ પૂજનિક થાય છે અને એક પૃથ્વીપતિ પણ જો કુશીળ (શીલ–વિકળ) હોયતો તે પંડિત પુરૂષોને પરિહરવા યોગ્ય છે. ૬૧

कस्स न सलाहणिज्जं । मरणंपि विशुद्धसीलरयणस्स ॥
कस्स व न गरहणिज्जा । विअलिअसीला जिअंता वि६२

વિશુદ્ધ શીલરત્ન પુરૂષનું મરણ પણ કોને શ્લાઘા (પ્રશંસા) કરવા યોગ્ય ન થાય ? અને શીળ વિકળજનો જીવતા પણ કોને નિંદવા યોગ્ય ન થાય ? ૬૨

जे सयल पुहई भारं । वहंति विसहंति पहरणप्पीलं ॥
नणु सीलभरुव्वहणे । ते विहु सीयंति कासरुव्व ॥६३॥

જે સકળ પૃથ્વીના ભારને વહે છે અને શસ્ત્રોની પીડાને ખુશીથી સહે છે તે પણ પાડાની પેરે શીલ સંબંધી ભારનું ઉદ્વહન કરવામાં ખરેખર સીદાય છે, મતલબ કે કામાન્ધ જનો શીળ પાળવાને કેવળ કાયર હોય છે. આ પ્રસંગે રાવણાદિક દૃષ્ટાન્તરૂપ સમજવા. તેનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. ૬૩

रइरिद्धिवुद्धिगुणसुंदरीण । तहसीलरक्खणपयत्तं ॥
सोऊण विम्हियकरं । को मइलइ शीलवररयणं ॥६४॥

રતિસુંદરી, રિધ્ધિસુંદરી, બુધ્ધિસુંદરી અને ગુણસુંદરીએ શાસ્ત્રનીતિ મુજબ શીલ રક્ષણ કરવાનો કરેલો વિસ્મય કારી પ્રયત્ન સાંભળીને પોતાના પ્રધાન શીલ રત્નને કોણ મલીન કરે ? તેમનું ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે.

રતિસુંદરી પ્રમુખ સતીઓનાં ચરિત્ર.

સાકેતપુરમાં જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરે છે ત્યાં રાજા

શ્રેષ્ઠી, મંત્રી અને પુરોહિતની પુત્રીઓ રતિસુંદરી, રિદ્ધિસુંદરી, બુદ્ધિસુંદરી અને ગુણસુંદરી નામની ચારે સખીઓ શ્રીજિનધર્મના મર્મને જાણનારી છે. તેમાં નંદનપુરના રાજાની સાથે પરણાવેલી રાજાની પુત્રીને અત્યંત રૂપવાળી જાણીને હસ્તિનાપુરના સ્વામીએ સર્વ બલથી તેના પતિને હણી તેણીને ગ્રહણ કરી લીધી. અનેક ચાટુ (પ્રિય) વચનોથી પ્રાર્થના કરાતી તેણીએ મદનફળ–મીંઢળાદિકના યોગથી વમનાદિક વડે સ્વદેહનું અશુચિપણું તેને જણાવ્યું અને વળી કહ્યું કે આ પ્રમાણે મારૂં આખું શરીર અશુચિમય છે તો પછી આવા અશુચિદેહ ઉપર શામાટે અનુરાગ કરો છો ? ત્યારે રાજા બોલ્યો હે પ્રિયે ! તારાં નેત્ર ઉપર મને મહામોહ થાય છે. એ વાત જાણીને રતિસુંદરીએ રાત્રિમાં શસ્ત્રવડે પોતાનાં બે નેત્રો ઉખેડી કાઢી રાજાના હાથમાં આપ્યાં. રાજા દેખીને વૈરાગ્ય પામ્યો. તે બનાવ વડે રાજાનું મન ખિન્ન થવાથી રતિસુંદરીએ કરેલા કાઉસ્સગ્ગ વડે આકર્ષાએલા દેવતાએ નવાં ચક્ષુ કરી દીધાં, જેથી લોકમાં શીળનો મહિમા વિસ્તર્યો. પછી રતિસુંદરી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહીને સ્વર્ગે ગઈ. ૧

શ્રેષ્ઠી પુત્રી રિદ્ધિસુંદરીને વ્યવહારી પુત્રનીસાથે પરણાવી. તે દંપતી જે વહાણ ઉપર ચઢયા હતા તે વહાણ ભાંગી જવાથી પાટીયું પામીને તે દંપતી કોઇક બીજા દ્વીપમાં ગયા, ત્યાં આવી ચઢેલા બીજા વણિક તેમને પોતાના વહાણમાં લીધા પછી રૂદ્ધિસુંદરીના રૂપથી મોહિત થયેલા તેણે તેના પતિને સમુદ્રમાં પાડી નાખી તેણીને વિષય ભોગ માટે પ્રાર્થના કરી. ત્યારે તેણીએ કહ્યું

કે " પરવશ ઇંદ્રિય વાળા પુરૂષો અનેક સ્ત્રીનો સમુદાય (સ્વાધીન) છતાં પણ તૃપ્તિ પામતા નથી તેમજ તેવી કામી સ્ત્રી સમસ્ત પુરૂષોવડે કરીને પણ તૃપ્તિ પામતી નથી " તો પછી તું કેમ મોહ પામે છે? એવાં વચનથી તે મૌન રહ્યો. તે વહાણ પણ ભાંગ્યું અને એક પાટીયું મળી આવવાથી તે સોપારક પહોંચી. ત્યાં પૂર્વેજ આવી પહોંચેલા પોતાના ભર્તારને મળી. બન્નેએ એક બીજાના વૃતાન્ત કહી સંભળાવ્યા, તેથી તે બન્ને સંસારથી વિરક્ત છતાં ત્યાં રહે છે. પેલો વણિક પણ પાટીયે વળગીને ત્યાંજ આવ્યો, મચ્છાહારથી તે કોઢીયો થયો. દંપતીએ તેને દેખી ઓળખી લીધો. તેને પશ્ચાત્તાપ થવાથી પ્રતિબોધિને પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ આપ્યો. ત્યાં ધન ઉપાર્જિને સહુ સ્વસ્થાનકે ગયા. રૂદ્ધિ સુંદરી અવસરે પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) અંગીકાર કરીને સ્વર્ગે ગઈ. ૨

મંત્રી પુત્રી બુદ્ધિસુંદરી સાર્થવાહના પુત્ર સાથે પરણાવેલી છે. પિતાના ઘરે ગોખમાં બેઠેલી તેણીને રાજાએ દેખી તેણીમાં અનુરક્ત થવાથી ખોટા દોષ માથે ચઢાવીને તેણીના પિતાને સહકુટુંબ પકડયો. છેવટ રાજાના કહેવા મુજબ બુદ્ધિસુંદરીને સંકેતિક સ્થાનમાં મુકવાથી મંત્રીને મુક્ત કર્યો. પછી રાજાએ તેણીને કામ ભોગ માટે પ્રાર્થના કરી, પરંતુ તેણીએ તે માન્ય કરી નહી. અન્યદા તેણીએ એક પોતાના જેવી મીણની પૂતળી ચોતરફ્ વિષ્ટાવાળી કરાવી તેને વસ્ત્રાભરણથી શણગારીને પોતાના સ્થાનમાં મૂકી. અને પોતે છાની છૂપાઇને રહી. રાત્રિમાં રાજા ત્યાં આવ્યો. તે પૂતળીને બુદ્ધિસુંદરી જાણીને બોલાવવા લાગ્યો. નહીં

બોલતી એવી તેણીને બોલાવવા માટે તેણીનું મુખ ઉંચું કરે છે તેવામાં પહેલેથીજ જાણે (તે પૂતળીનું) અણ લાગેલું મોકળું (છુટું) માથું ભૂમિ ઉપર પડયું. દુર્ગંધ છૂટી. રાજા મુખ મચકોડતો 'આ શું?' એમ ચિંતવે છે એવામાં બુધ્ધિસુંદરી પ્રગટ થઇને કહેવા લાગી કે જેવી આ તેવીજ હું પણ દેખાવમાં રમણીક છતાં અંદર વિષ્ટાથી ભરેલી છું. ઈત્યાદિક કહ્યા છતાં રાજા સમજ્યો નહિ, ત્યારે સહસા ગોખથી પડતું મૂકીને તે ભૂમિ ઉપર પડી. તેથી રાજાએ લજ્જિત થઈ ત્યાં આવીને ઉપચાર કરી તેણીને 'બહેન' કહીને બોલાવી તેણીની ક્ષમા માગી. તેણીના વચનથી પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ અંગીકાર કર્યો. લોકમાં ભારે યશ ગવાયો અને અવસરે તે બુદ્ધિસુંદરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગઈ. ૩

પુરોહિતની પુત્રી ગુણસુંદરીને શ્રાવસ્તીમાં વિપ્ર પુત્રની સાથે પરણાવી. સાકેતપુરના કોઈ બીજા વિપ્ર પુત્રે ચોર પલ્લામાંથી ભિલ્લોની ધાડ લાવીને સ્વરૂપવંત હોવાથી તેણીને પલ્લીમાં આણી. કામભોગ માટે જ્યારે તેણીની પ્રાર્થના કરી ત્યારે તેણીએ ચૂર્ણયોગથી પોતાના દેહમાં અતિસાર (ઉપરા ઉપર દસ્ત થાય તેવો રોગ) પેદા કર્યો. અનેક ઉપચાર કર્યા છતાં તે નહિ મટવાથી તેમજ તેણીનું શરીર અશુચિથી ખરડાયેલું જોઈને તે નિર્વેદ (વૈરાગ્ય) પામ્યો. ત્યારે તેનો તેવો શુભ ભાવ જાણીને તેણીએ પ્રતિબોધ આપ્યો. પછી તે વિપ્રે તેણીને શ્રાવસ્તીમાં તેણીના પિતાના ઘરે મૂકી. અન્યદા તે વિપ્રને સર્પ કરડયો ત્યારે ઉપચારથી તેને સજ્જ કરી જિનધર્મ અને પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ પ્રાપ્ત કરાવ્યો. ગુણસુંદરી

પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી સ્વર્ગે ગઇ. ૪

એવી રીતે એ ૪ ચારે સતીઓ શીલના પ્રભાવથી સ્વર્ગ સુખ ભોગવી ચંપા પુરીમાં મહેભ્યના ઘરે જૂદી જૂદી અવતરી. રૂપ સૌભાગ્ય યુક્ત છતી ત્યાંના શ્રેષ્ઠિ પુત્ર વિનયંધર કુમારની સાથે પરણી. અન્યદા તેમનું મનોહર રૂપ સાંભળીને રાજાએ વિનયંધર સાથે કૂડી મૈત્રી કરી તેના અંતે ઉરઉપર ખોટા આરોપ ચઢાવી, તેનું ઘર મુદ્રિત (જપ્ત) કરાવીને (રાજાએ) પોતાના અંતેઉરમાં તે સર્વ સ્ત્રીઓને રખાવી. ત્યારે શીલના પ્રભાવથી દેવતાએ તેમને કદ્રૂપી કરી દીધી. તેથી ભય અને વિસ્મય પામેલા રાજાએ તેમને મૂકી દીધી. એટલે તે પાછી જેવી હતી તેવી સુરૂપવંત થઈ ગઈ. વિનયંધરનું પણ સન્માન કર્યું. લોકમાં શાસન પ્રભાવના થઈ. અવસરે રાજાએ કેવળી ભગવાન પાસે પૃચ્છા કરી તેથી તેમનો પૂર્વભવ અને દેવ સાન્નિધ્ય સાંભળીને સંવેગ પામેલો રાજા અને વિનયંધર અંતેઉર સહિત પ્રવ્રજ્યા લઈ કર્મ ખપાવીને મોક્ષે ગયા.

ઇતિ રતિસુંદરી પ્રમુખનાં ચરિત્ર.

जलहीवि गोपयं चिय । अग्गीवि जलं विसंपि अमयसमं॥
सीलसहायाण सुरावि । किंकरा हुंति भुवणंमि ॥६५॥

જેમને શીલગુણની સહાય છે તેમને સમુદ્ર પણ ખરેખર ગોપદ (ગાયના પગલાં) જેવડો સુતર થાય છે, અગ્નિ પણ જળ થાય છે, અને વિષ પણ અમૃત સમાન થાય છે, (શીલના પ્રભાવથી) શીલવંતને દેવતાઓ પણ સર્વત્ર સેવક થઈ રહે છે. ૬૫

सुरनररिद्धी निय किंकरिव्व । गेहंगणंमि कप्पतरू ।
सिद्धिसुहंपि च करयल–गयं व वरसीलकलियाणं ॥६६॥

શ્રેષ્ઠશીલ પાળનારને દેવ, મનુષ્યની રિદ્ધિ પોતાના ચાકરની જેમ સેવે છે. કલ્પવૃક્ષ તેના ઘરના આંગણે આવી રહે છે. અને મોક્ષ સુખ પણ તેના હસ્તગત જેવાજ થઇ રહે છે. મતલબ સમસ્ત સુખ શીલવંતને સુલભ છે. ૬૬

सीया–देवसियाणं । विसुद्धवरसीलरयणकलियाणं ॥
भुवणच्छरियं चरियं । समए लोएवि य पसिद्धं ॥६७॥

વિશુદ્ધવર શીલરત્નને ધરનારી એવી સિતા અને દેવસિકા (દેવસેના) નાં જગતને ચકિત કરી નાંખે એવાં ચરિત્ર શાસ્ત્રમાં અને લોકમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે. (મહાસતી સીતાના પવિત્ર શીલના પ્રભાવથી ગગનતલ સ્પર્શી અગ્નિ પણ જળ રૂપ થઈ ગયો હતો તે અને દેવસેનાએ પોતાનો પતિ પરદેશ ગયે છતે તેના પવિત્ર શીલનો ભંગ કરવા માટે આવેલા ચાર વ્યવહારીના પુત્રોને શીલના પ્રભાવથી ઉલટા છેતરી સ્વશીળની રક્ષા કરી પ્રસંગે તેમને પણ ધર્મ યુક્તિથી પ્રતિબોધી તેવા કુચ્છંદથી મુક્ત કર્યા હતા. અને છેવટે પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગઈ. તે વાત પ્રસિદ્ધ છે.) ૬૭

विसयाउरे बहुसो । सीलं मणसावि मइलियं जेहिं ॥
ते नरय दुहंदुसहं । सहंति जह मणिरहो राया ॥६८॥

જેમણે વિષયાતુર બનીને મનથી પણ શીળરત્નને અનેક-વાર મલીન કર્યું છે તે (બાપડા) મણિરથ રાજાની પેરે નરકનાં દુ:સેહ દુ:ખને સહન કરે છે. ૯૮

મણિરથ રાજાનું દૃષ્ટાંત.

અવંતી દેશના પ્રધાન સુદર્શન નગરમાં મણિરથ નામનો રાજા છે. તેનો નાનો ભાઈ યુગબાહુ યુવરાજ છે. તેને મદનરેખા નામની સ્ત્રી છે. એકદા તેણીના રૂપમાં રક્ત થયેલા મણિરથે દૂતીદ્વારા તેણીની પ્રાર્થના કરી, ત્યારે તેણીએ તેવા અકાર્યથી નિવર્તેવા તેને જણાવ્યા છતાં તે વિષયાંધ મણિરથે પોતાના બંધુ યુગબાહુને છળથી શસ્ત્રઘાતવડે મારી નાંખ્યો, તે વખતે હિમ્મતથી સ્વપતિને ધર્મમાં જાગૃત કર્યો; તે ધર્મના પ્રભાવથી મરણ પામી બ્રહ્મ દેવલોકમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો. પછી પોતાના પવિત્ર શીળની રક્ષા કરવા માટે તેણી સગર્ભા છતી રાત્રી સમયેજ ત્યાંથી નાઠી. માર્ગમાં પુત્ર પ્રસવ થયો. તે બાળકને વસ્ત્રમાં વીંટાળી તેના હાથમાં મુદ્રિકા પહેરાવીને અશુચી ટાળવા જળાશય પાસે ગઈ. ત્યાં જળગજે તેણીને ગગનમાં ઉછાળી, તે વખતે ત્યાંથી નંદીશ્વરદ્વીપે જતા એક વિદ્યાધરે કામ વિકારથી તેણીને વિમાનમાં ઝીલી લીધી. પુત્રને ત્યાં આવી ચઢેલો મિથિલાપુરીનો સ્વામી પદ્મરથ લઇ ગયો. તે વાત પ્રજ્ઞપ્તિ વિદ્યાના યોગે તે વિદ્યાધરે કહેવાથી તેણીને ધીરજ આવી. નંદીશ્વરમાં ચૈત્યો જૂહારી (તે વિદ્યાધરના પિતા) જ્ઞાની મુનિને નમસ્કાર કર્યો. મુનિના ઉપદેશથી વિદ્યાધરનો વિકાર શમી ગયો. તેણીને ધર્મ ભગિની (બ્હેન) તરીકે સ્વીકારી. તે વખતે

પોતાનો પતિ, જે તરત બ્રહ્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો હતો તેણે આવીને અવસાન વખતે સહાય કરનાર પોતાની ધર્મપત્નીને પ્રણામ કર્યો. તે દેવે તેણીને ઉપાડીને સ્વપુત્ર સમીપે મૂકી. પછી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહણ કરી સદ્ગતિ ગામી થઇ. અને મણિરથ રાજા તેજ રાત્રિમાં સર્પદંસથી મરીને નરકે ગયો. (ઇતિમણિરથનૃપ દૃષ્ટાંત.)

चिंतामणिणा किं तस्स । किं च कप्पद्दुमाइ वथ्थूहिं ॥
चिंताइयफलकरं । सीलं जस्सथ्थि साहीणं ॥६९॥

જેમને અચિંત્ય ફળદાયી શીલરત્ન સ્વાધીન છે તેમને ચિંતામણીકે કલ્પદ્રુમાદિક વસ્તુઓની શી જરૂર છે ? ૬૯

એ પ્રમાણે શીલધર્મનું સમર્થન કર્યું. હવે ક્રમાગત તપ ધર્મની વ્યાખ્યા કરતા છતા ગ્રંથકાર કહે છે.

तपद्दार.

इय निज्जियकप्पद्दुम–चिंतामणिकामधेणुमाहप्पं ॥
धन्नाण होइ सीलं । विसेसओ संजुअं तवसा ॥७०॥

આવી રીતે કલ્પદ્રુપ, ચિંતામણિ અને કામધેનુના મહિમાને જીતી લેનારૂં શીલરત્ન પુન્યવંત પ્રાણીઓને પ્રાપ્ત થાય છે. તે શીલરત્ન જો તપ યુક્ત હોય તો તે વિશેષે કરીને કર્મ નિર્જરાને માટે થઇ શકે છે. ૭૦

समयपसिद्धं च तवं । बाहिरमब्भिंतरं च बारसहा ॥
नाऊण जहा विरियं । कायव्वं तो सुहथ्थीहिं ॥७१॥

શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે તપ બાહ્ય અને અભ્યંતરભેદે બાર પ્રકારનો જાણીને સુખના અર્થીજનોએ તેનું યથાશક્તિ સેવન કરવું ઘટે છે. ૭૧

जं आमोसहि विप्पो—सही अ संभिन्नसोअपमुहाओ ॥
लद्धीओ हुंति तवसा । सुदुलहा सुरवराणंपि ॥७२॥

તે તપના સેવનથી શ્રેષ્ઠ દેવતાઓને પણ અતિ દુર્લભ એવી આમૌષધિ લબ્ધિ (જેના વડે સસ્પર્શન માત્રથીજ સકળ વ્યાધિઓ દૂર થઇ જાય તે) વિપ્રુડૌષધિ લબ્ધિ (જેનાવડે વિષ્ટાદિક મળ સુગંધી થાય અને સંસ્પર્શ માત્રથીજ વ્યાધિઓ દૂર થઈ જાય તે.) અને સંભિન્ન શ્રોત (સર્વ શરીર વ્યાધિઓનું જેમાં શ્રવણ થાય છે અથવા જૂદી જૂદી એક એક ઇંદ્રિય વડે સર્વ ઈંદ્રિયોના વિષયો જેમાં અનુભવિ શકાય, અથવા પરસ્પર લક્ષણથી અને નામથી જૂદા જૂદા અનેક શબ્દો જે વડે સાંભળી શકાયતે) વિગેરે (ખેલૌષધિ, મળૌષધિ, જંઘાચારણ અને વિદ્યાચારણ પ્રમુખ અનેક) લબ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ૭૨

सुरसुंदरिकरचालिय—चमरुप्पीलो सुहाइं सुरलोए ॥
जं भुंजइ सुरनाहो । कुसुममिणं जाण तवतरुणो ७३

જેને સુરસુંદરીઓ (દેવાંગનાઓ) પોતાના હાથે ચામર વીંઝી રહી છે એવા ઇંદ્રો દેવલોકમાં જે દિવ્ય સુખ ભોગવે છે તે તપ તરૂનાં પુષ્પ માત્ર સમજો, તેનાં ફળ તો મુક્તિનાં અક્ષય સુખજ છે. ૭૩

પોતાનો પતિ, જે તરત બ્રહ્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો હતો તેણે આવીને અવસાન વખતે સહાય કરનાર પોતાની ધર્મપત્નીને પ્રણામ કર્યો. તે દેવે તેણીને ઉપાડીને સ્વપુત્ર સમીપે મૂકી. પછી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહણ કરી સદ્ગતિ ગામી થઇ. અને મણિરથ રાજા તેજ રાત્રિમાં સર્પદંશથી મરીને નરકે ગયો. (ઇતિમણિરથનૃપ દૃષ્ટાંત.)

चिंतामणिणा किं तस्स । किं च कप्पद्दुमाइ वथ्थूहिं ॥
चिंताइयफलकरं । सीलं जस्सथ्थि साहीणं ॥६९॥

જેમને અચિંત્ય ફળદાયી શીલરત્ન સ્વાધીન છે તેમને ચિંતામણીકે કલ્પદ્રુમાદિક વસ્તુઓની શી જરૂર છે? ૬૯

એ પ્રમાણે શીલધર્મનું સમર્થન કર્યું. હવે ક્રમાગત તપ ધર્મની વ્યાખ્યા કરતા છતા ગ્રંથકાર કહે છે.

तपद्वार.

इय निज्जियकप्पद्दुम-चिंतामणिकामधेणुमाहप्पं ॥
धन्नाण होइ सीलं । विसेसओ संजुअं तवसा ॥७०॥

આવી રીતે કલ્પદ્રુપ, ચિંતામણિ અને કામધેનુના મહિમાને જીતી લેનારૂં શીલરત્ન પુન્યવંત પ્રાણીઓને પ્રાપ્ત થાય છે. તે શીલરત્ન જો તપ યુક્ત હોય તો તે વિશેષે કરીને કર્મ નિર્જરાને માટે થઇ શકે છે. ૭૦

समयपसिद्धं च तवं । बाहिरमब्भिंतरं च बारसहा ॥
नाऊण जहा विरियं । कायव्वं तो सुहथ्थीहिं ॥७१॥

શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે તપ બાહ્ય અને અભ્યંતરભેદે બાર પ્રકારનો જાણીને સુખના અર્થીજનોએ તેનું યથાશક્તિ સેવન કરવું ઘટે છે. ૭૧

जं आमोसहि विप्पो–सही अ संभिन्नसोअपमुहाओ ॥
लद्धीओ हुंति तवसा । सुदुलहा सुरवराणंपि ॥७२॥

તે તપના સેવનથી શ્રેષ્ટ દેવતાઓને પણ અતિ દુર્લભ એવી આમૌષધિ લબ્ધિ (જેના વડે સંસ્પર્શન માત્રથીજ સકળ વ્યાધિઓ દૂર થઇ જાય તે) વિપ્રુડૌષધિ લબ્ધિ (જેનાવડે વિષ્ટાદિક મળ સુગંધી થાય અને સંસ્પર્શ માત્રથીજ વ્યાધિઓ દૂર થઈ જાય તે.) અને સંભિન્ન શ્રોત (સર્વ શરીર વ્યાધિઓનું જેમાં શ્રવણ થાય છે અથવા જૂદી જૂદી એક એક ઇંદ્રિય વડે સર્વ ઇંદ્રિયોના વિષયો જેમાં અનુભવિ શકાય, અથવા પરસ્પર લક્ષણથી અને નામથી જૂદા જૂદા અનેક શબ્દો જે વડે સાંભળી શકાયતે) વિગેરે (ખેલૌષધિ, મળૌષધિ, જંઘાચારણ અને વિદ્યાચારણ પ્રમુખ અનેક) લબ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ૭૨

सुरसुंदरिकरचालिय–चमरुप्पीलो सुहाइं सुरलोए ॥
जं भुंजइ सुरनाहो । कुसुममिणं जाण तवतरुणो ७३

જેને સુરસુંદરીઓ (દેવાંગનાઓ) પોતાના હાથે ચામર વીંઝી રહી છે એવા ઇંદ્રો દેવલોકમાં જે દિવ્ય સુખ ભોગવે છે તે તપ તરૂનાં પુષ્પ માત્ર સમજો, તેનાં ફળ તો મુક્તિનાં અક્ષય સુખજ છે. ૭૩

जं भरहमाइणो चक्किणो वि । विप्फुरियनिम्मलपयावा ।
भुंजंति भरहवासं । तं जाण तवप्पभावेणं ॥७४॥

વળી જેમનો નિર્મળ પ્રતાપ ચોતરફ પ્રસરી રહ્યો છે એવા ભરતાદિક ચક્રવર્તીઓ જે આખા ભરતક્ષેત્રને ભોગવે છે તે તપનો જ પ્રભાવ જાણવો. ૭૪

पायाले सुरलोए । नरलोए वावि नथ्थि तं कज्जं ॥
जीवाण जं न सिज्झइ । तवेण विहिणाणुचिन्नेणं ॥७५॥

સ્વર્ગ, મૃત્યુ કે પાતાળમાં પણ એવું કોઈ કાર્ય નથી કે જે યથાસ્થિત–શાસ્ત્રનીતિ મુજબ કરેલા તપથી સિદ્ધ ન થાય? મતલબકે ગમે તેવું કાર્ય પણ યથાર્થ તપના પ્રભાવથી સિદ્ધ થાયજછે.૭૫

विसमंपि समं सभयंपि निम्भयं दुज्जणावि सुयणुव्व ॥
सुचरिअतवस्स मुणिणो । जायइ जलणोवि जलनिवहो

સારી રીતે શાસ્ત્ર મર્યાદા મુજબ તપ કરનાર મુનિને વિપદા રૂપ હોય તે પણ સંપદા રૂપ, ભયથી ભરેલું હોય તે પણ નિર્ભય, દુર્જન હોય તે પણ સજ્જન જેવો અને અગ્નિ હોય તે પણ જળના સંચય જેવો થઇ જાય છે. જેમ મુનીને તેમ બીજા પણ ઉગ્ર તપસ્વીઓને તપનાં પ્રભાવથી ઉપર જણાવેલું સર્વ શુભ સંભવે છે. ૭૬

तवखुसियमंसरुहिरो । अंतोविप्फुरियगरुअमाहप्पा ॥
सलहिज्जंति सुरेहि वि । जे मुणिणो ताण पणओहं७७

જેમણે તપથી માંસરૂધિર શોષવી નાંખ્યાં છે અને જેમના અંતરમાં મહાન પ્રભાવ જાગેલો હોવાથી દેવતાઓ પણ જેમની શ્લાઘા (પ્રશંસા) કરે છે તે મુનિજનોને મારો પ્રણામ છે. ૭૭

जं नंदिसेणमुणिणो । भवंतरे अमरसुंदरीणंपि ॥
अइलोभणिज्जरूवं । संपत्तं तं तवस्स फलं ॥७८॥

નંદિષેણ મુનિનું અનેરા મનુષ્ય ભવમાં સુરસુંદરીઓને પણ અતિ લોભાવનારૂં રૂપ થયું તે તપનું ફળ સમજવું. ૭૮

सुर–असुर–देव–दाणव–नरिंदवरचक्कवट्टिपमुहेहिं ॥
भत्तीइ संभमेण य । तवस्सिणो चेव थुव्वंति ॥ ७९॥

સુર, અસુર, દેવ, દાનવ તેમજ સર્વ નરપતિમાં પ્રધાન ચક્રવર્તી પ્રમુખ ભક્તિથી અને બહુમાનથી તપસ્વીઓનેજ સ્તવે છે (તે તપનોજ પ્રભાવ છે.) ૭૯

पथ्थइ सुहाइं जीवो । रसगिद्धो कुणइ नेव विउलतवं॥
तंतूहिं विणा पडयं । मग्गइ अहिलासमित्तेण ॥८०॥

જીવ અનેક પ્રકારના સુખની ચાહના કરે છે પણ રસગૃદ્ધ છતો વિશાળ તપ કદાપિ કરતો નથી. ફક્ત તે તંતુઓ વિના અભિલાષ માત્રથી વસ્ત્ર માગે છે, પરંતુ જેમ તંતુઓવિના વસ્ત્ર નિષ્પન્ન થતું નથી તેમ વિશાળ તપ વિના સુખપણ મળતું નથી. કાર્યના અર્થી જનોએ કારણને અવશ્ય સેવવુંજ જોઇએ. ૮૦

कंमाइं भवंतरसंचियाइं । अइकक्खडाइं वि खणेण ।
डज्झंति सुचिन्नेणं । तवेण जलणेणव वणाइं ॥८१॥

ભવાન્તરમાં સંચેલાં અતિ આકરાં કર્મ પણ ક્ષણવારમાં જેમ દાવાનળથી વન બળી જાય છે તેમ સારી રીતે આચરેલા તપથી બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. ૮૧

होऊण विसमसीला । बहुजीवखयंकरावि कूरावि ॥
निम्मलतवाणुभावा । सिज्झंति दढप्पहारिव्व ॥८२॥

મહા માઠા આચરણ કરનાર અને બહુ જીવોનો ઘાત કરનાર એવા ક્રૂર પ્રાણીઓ પણ નિર્મળ તપના પ્રભાવથી **દઢપ્રહારી** નીપેરે સિદ્ધ થઈ શકે છે. ૮૨

દઢ પ્રહારીનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

વસંતપુરમાં અગ્નિશર્મા નામના વિપ્રના કુળમાં દૃઢ પ્રહાર વડે અનેક જીવોનો ત્રાસ આપતો યથાર્થ નામા **દઢપ્રહારી** ચોર મહા અન્યાયવૃત્તિથી આજીવિકા ચલાવતો, એકદા મોટી ધાડ લઈને એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં પેઠો. ત્યાં તે બ્રાહ્મણ તેની સગર્ભા સ્ત્રી (બાળસહિત) અને ગાયની હત્યા કરી ઉદ્વિગ્ન ચિત્તથી આગળ ચાલતાં તેણે એક મુનિને દેખ્યા, તેમની દેશના સાંભળી વૈરાગ્યથી દીક્ષા લઈ તેણે એવો અભિગ્રહ કર્યો કે ગમે તેવા ઉપસર્ગ થાય તો પણ મારે રોષ ન કરવો અને જ્યાં સુધી પૂર્વે કરેલું પાપ યાદ આવે ત્યાં સુધી કશો આહાર ન ગ્રહણ કરવો. પછી

પ્રથમ હેરાન કરેલા લોકોએ ઉપજાવેલા અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો અદીનપણે સહન કરી શુદ્ધ ધ્યાનવડે કેવળજ્ઞાન ઉપજાવીને તે સિદ્ધિ પદ પામ્યો. પહેલાં અઘોર પાપ કરનારો છતાં તે સકળ પાપથી મુક્ત થઈ પરમ પદ પામ્યો તે ઉત્તમ પ્રકારના તપ સંયમનોજ પ્રભાવ સમજવો.

संघगुरुपच्चणीए । तवाणुभावेण सासिउं बहुसो ॥
विन्हुकुमारव्व मुणी । तिथ्थरस पभावगा जाया ॥८३॥

તપના પ્રભાવથીસંઘ તથા ગુરૂના પ્રત્યનિક (શત્રુ) જનોને શિક્ષા આપી **વિષ્ણુકુમાર** મુનિની પેરે અનેક મુનિઓ શાસન પ્રભાવક થયા છે, વિષ્ણુકુમાર મુનિએ સ્વલબ્ધિના પ્રભાવથી લક્ષ-યોજન પ્રમાણ દેહ કરીને જિનધર્મના દ્વેષી **નમુચિને** ગુરૂમહારાજની આજ્ઞાથી શ્રીસંઘની રક્ષા કરવા માટે સંપૂર્ણ શિક્ષા કરી ધર્મ પ્રભાવના કીધી હતી. તેનો વિશેષ અધિકાર **ઉપદેશમાળા** પ્રમુખથી જાણી લેવો. નિર્મળ તપના પ્રભાવથી એવી અનેક અપૂર્વ લબ્ધિઓ સ્વતઃઉપજે છે. ૮૩

हुंति महाकप्पसुरा । बोहिं लहिउं तवेण विहुअरया ॥
जह खंदओ महप्पा । सीसो सिरिवीरनाहस्स ॥८४॥

તપ વડે પાપ કર્મને ખપાવી શ્રીવીરપ્રભુના શિષ્ય ખંધક મુનિનીપરે મહર્ધિક દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાંથી ચ્યવી પુનઃ બોધિરત્ન પામી તપયોગે સકળ કર્મને ખપાવી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે જાય છે. પ્રથમ તે ગર્દભાલી પરિવ્રાજકના

શિષ્ય હતા. એકદા **શ્રીવીર** પ્રભુના શિષ્ય **પિંગલે** તેને લોક સ્વરૂપાદિક સંબંધી પ્રશ્ન પૂછ્યા, ખંધક પોતે અજાણ હોવાથી મૌન રહ્યો. એકદા **શ્રીવીર** પ્રભુને વંદન કરવા લોકને જતા દેખી સ્વસંદેહ પૂછવા પોતે પણ ગયો, ત્યાં છિન્ન સંદેહ છતો શ્રીવીર પ્રભુ સમીપે દીક્ષા લહી દુષ્કર તપ સંયમ પાળીને અંતે અનશન કરી અચ્યુત દેવલોકે દેવ થયો, ત્યાંથી ચ્યવી મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી સર્વ કર્મ ખપાવીને મોક્ષ જશે. ૮૪

कित्तिय मित्तं भणिमो । तवस्स सुह भावणाइ चिन्नस्स॥
भुवणत्तएवि न जओ । अन्नं तस्सत्थि गरुअरं ॥८५॥

શુભ ભાવનાથી આચરેલા તપનું મહાત્મ્ય કેટલું કહીયે! કેમકે ત્રણ ભુવનમાં પણ તે તપથી કોઇ વધારે બળવાન નથી. ૮૫

એવી રીતે **તપ** ધર્મનું સમર્થન કરી હવે **ભાવના** ધર્મની વ્યાખ્યા ગ્રંથકાર કહે છે.

भावनाद्वार.

दाणं सीलं च तवो । उच्छुपुप्फं व निप्फलं हुज्जा ॥
जइ न हिअयंमि भावो । होइ सुहो तस्सिमे हेऊ॥८६॥

જો હૃદયમાં શુભભાવ (જાગૃત) ન હોય તો દાન, શીલ અને તપ શેલડીના ફુલની પેઠે નિષ્ફળ થાય છે. એવી શુભ ભાવના જાગૃત કરવાના આ આગળ કહેવામાં આવતા હેતુઓ છે. પ્રથમ તે ૧૪ હેતુઓનાં નામ ગ્રંથકાર કહે છે. ૮૬ .

सम्मत्तचरणसुद्धी । करणजओ निग्गहो कसायाणं ॥
गुरुकुलवासो दोसाण । वियडणा भवविरागो य ॥८७॥

विणओ वेयावच्चं । सज्झायरई अणाययणचाओ ॥
परपरिवायनिवित्ती । थिरया धम्मे परिन्ना य ॥८८॥

૧ સમ્યકત્વ શુદ્ધિ, ૨ ચારિત્ર શુદ્ધિ, ૩ ઇંદ્રિયજય, ૪ કષાય નિગ્રહ, ૫ ગુરૂ કુલવાસ, ૬ દોષ (અતિચારાદિક) ની આલોચના અને ૭ ભવવૈરાગ્ય. ૮ વિનય, ૯ વેયાવચ્ચ, ૧૦ સ્વાધ્યાયરતિ, ૧૧ અનાયતન ત્યાગ, ૧૨ પરપરિવાદ (નિંદા) નિવૃત્તિ, ૧૩ ધર્મમાં સ્થિરતા અને છેવટે ૧૪ અનશન રૂપ પરિજ્ઞા. ૮૭–૮૮

હવે તે દરેક હેતુઓનું વધારે સ્પષ્ટીકરણ અનુક્રમે ગ્રંથકારજ પોતે કરે છે.

(दारगाहा.)

किं सम्मत्तं त्तं हुज्ज । किहणु कस्स व गुणा य के तस्स ॥
कइ भेयं अइआरा । लिगं वा किं भवे तस्स ॥

તેમાં (પ્રથમ) સમ્યક્ત્વ તે શું ? તે શી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? કોને પ્રાપ્ત થાય ? તેના શા શા ફાયદા છે ? તેના કેટલા ભેદ છે ? તેના કેટલા અતિચાર છે ? તેમજ તેનાં લિંગ કયાં કયાં છે ? ૮૯

(पडिदारगाहा.)

अरिहं देवो गुरूणो । सुसाहूणो जिणमयं महं पमाणं ॥
इच्चाइ सुहो भावो । सम्मत्तं बिंति जगगुरुणो ॥९०॥

અરિહંત એજ દેવ, સુસાધુ એજ ગુરૂ, અને વીતરાગ– સર્વજ્ઞ કથિત એજ ધર્મ મારે પ્રમાણ છે, ઇત્યાદિક જે શુભ ભાવ તેજ સમ્યક્ત્વ (સમકિત) છે, એમ જગગુરૂ જિનેશ્વરો કહેછે. ૯૦

भमिऊण अणंताइं । पुग्गलपरियट्टसयसहस्साइं ॥
मिच्छत्तमोहियमई । जीवा संसारकंतारे ॥ ९१ ॥
पावंति खवेऊणं । कंमाइं अहापवत्तकरणेणं ॥
उवलनाएण कहमवि । अभिन्नपुव्वं तओ गंठिं ॥॥९२॥

પ્રથમ તો મિથ્યાત્વ મોહિત મતિવાળા જીવો અનંત લક્ષ ગમે પુદ્ગળ પગાવર્તન સુધી સંસાર અટવીમાં ભ્રમણ કરીને ઘંચના ઘોળ ના ન્યાયે કથંચિત્ યથાપ્રવૃત્તિ કરણ વડે (આ- ચુવર્જિત સકળ કર્મની સ્થિતિ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન એક ક્રોડાક્રોડ સાગરોપમ જેટલી કરી તેથી અધિક) કર્મની સ્થિતિ ખપાવીને પછી પૂર્વે નહિ ભેદેલી ગ્રંથિ પાસે આવે છે. ૯૧–૯૨

गंठिं भणंति मुणिणो । घणरागद्दोसपरिणइसरूवं ॥
जम्मि अभिन्ने जीवा । न लहंति कयावि संमत्तं॥९३॥

નિવિડ રાગદ્વેષની પરિણુતિને જ્ઞાની પુરૂષો ગ્રંથિ કહે છે, તે ગ્રંથિને ભેદ્યા વિના જીવો કદાપિ પણ સમકિત પામી શકતા નથી. ૯૩

उल्लसिय–गरूय–विरया । धन्ना लहुकंमुणो महप्पाणो।
आसन्नकालभवसिद्धि–या य तं केइ भिंदंति ॥ ९४ ॥

જેમની વીર્ય શક્તિ અત્યંત ઉલ્લસિત થઈ છે અને જે અલ્પ સમયમાં સિદ્ધિપદ પામવાના છે એવા કોઇક વિરલ હળવા કર્મી મહાત્માઓ તે નિબિડ રાગદ્વેષમય ગ્રંથિને ભેદી નાંખે છે. ૯૪

जे उण अभव्वजीवा । अणंतसो गंठिदेसपत्ताविं ॥
ते अकयगंठीभेया । पुणोवि वट्टंति कंमाइं ॥ ९५ ॥

પરંતુ જે અભવ્ય જીવો છે તે તો અનંતીવાર તે ગ્રંથિપ્રદેશ સુધી આવ્યા છતા ગ્રંથિને ભેદી શકતાજ નથી તેથી તેઓ પુનઃ કર્મ વૃદ્ધિ કરે છે. ૯૫

तं गिरिवरंव भित्तुं । अपुव्वकरणुग्गवज्जधाराए ॥
अंतोमुहुत्तकालं । गंतुं अनियट्टिकरणंमि ॥९६॥
पइसमयं सुज्झंतो । खविउं कम्माइं तथ्थ बहुयाइं ॥
मिच्छत्तंमि उइन्ने । खीणे–णुईअम्मि उवसंते ॥९७॥
संसारगिम्हतविओ । तत्तो गोसीसचंदणरसं व ॥
अइपरमनिव्वुइकरं । तस्संते लहइ सम्मत्तं ॥९८॥

અપૂર્વકરણ (અપૂર્વ શુભ અધ્યવસાય) રૂપ ઉગ્ર વજ્રધારાવડે મોહોટા પહાડની જેવી દુર્ભેદ્ય તે નિબિડ ગ્રંથિને ભેદી નાંખી અંતર્મુહુર્તકાલ પર્યંત (अंतमुहूत्तेणगओ એવો પાઠ સમકિત પચીશીમાં છે ત્યાં તો અપૂર્વકરણ કર્યા બાદ અંતર્મુહુર્ત કાળે ત્યાં અનિવૃત્તિ કરણે જાય એમ સમજાય છે.) અનિવૃત્તિકરણ (વિશુદ્ધ અધ્યવસાય) ને પામીને ત્યાં પ્રતિસમય અંતર્મુહુર્ત સુધી અનંતગણી વિશુદ્ધિથી વિશુદ્ધમાન છતો ઘણાં કર્મને ખપાવી ઉદીરેલાં મિથ્યાત્વ દળિયાં ક્ષીણ થયે છતે અને અનુદીર્ણ-સત્તાગત(દળિયાં) ઉપશાન્ત થયે છતે એટલે મિથ્યાત્વનાં દળિયાં (રસ ઉદયે કે પ્રદેશ ઉદયે) વેદવાં નજ પડે એવી ઉપશાન્ત સ્થિતિ પ્રાપ્ત થયે છતે, સંસાર રૂપ ગ્રીષ્મ-તાપથી તપ્ત થયેલો જીવ ગોશિર્ષચંદનના રસ જેવું અત્યંત શાન્તિને આપનારૂં (ઉપશમ) સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. ૯૬-૯૭-૯૮

હવે સમ્યક્ત્વ કોને કોને હોય છે તે વાતને ગ્રંથકાર સ્પષ્ટ કરે છે.

पुव्वपडिवन्ना पडिवज्जमाणया । निरयमणुयदेवा य ॥
तिरिएसुं तु पवन्ना । बेइंदियमाइणो हुज्जा ॥ ९९ ॥
पडिवज्जमाणया विहु । विगलिंदिय अ मणवज्जिया ॥
हुंति उभया । भावो एगिंदिसु सम्मत्तलद्धीए ॥१०० ॥

સમ્યક્ત્વને પૂર્વે પ્રાપ્ત થયેલ અને વર્તમાન સમયે પ્રાપ્ત થતા જીવો નારક, મનુષ્ય અને દેવો હોઇ શકે છે, કેમકે દેવ અને

મનુષ્યો ધર્મ શ્રવણાદિકથી અને નારકો અતિ દુઃખ સહન કરવા વિગેરે કારણોથી કર્મને ખપાવતાં તથા ભવ્યત્વ પરિપાકથી તે સમ્યક્ત્વ પામે છે. પામતી વખતે તે પામતા કહેવાય છે અને પછી પામેલા કહેવાય છે. તિર્યંચગતિમાં પૂર્વ પ્રતિપન્ન તો જે બે ઇંદ્રિયાદિક વિકલેંદ્રિયમાં સાસ્વાદન સમકિતવંત ઉપજે તેની અપેક્ષાએ થોડોક વખત કહેવાય, પછી તો તે નિશ્ચે મિથ્યાત્વ પામે છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચમાં તો પૂર્વ પ્રતિપન્ન હોઇ શકે, અને વર્તમાન સમયે પામતા તો વિકલેંદ્રિય અને સમૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય નજ સંભવે, એકેન્દ્રિયમાં તો સમ્યક્ત્વની પૂર્વ પ્રાપ્તિ તેમજ વર્ત્તમાન સમયે સંભવતીજ નથી. બાકી કર્મગ્રંથ પ્રમાણે સાસ્વાદન સમકિતવંત તેમાં ઉપજે તે અપેક્ષાએ થોડોક વખત પૂર્વ પ્રતિપન્ન કહેવાય. ૯૯–૧૦૦

जह धन्नाणं पुहई । आहारो नहयलं व ताराणं ॥
तह नीसेसगुणाणं । आहारो होइ सम्मत्तं ॥ १ ॥

જેમ સર્વ ધાન્યની ઉત્પત્તિ અને સ્થિતિના આધારભૂત પૃથ્વી છે, તારાઓ (જ્યોતિષચક્ર) નો આધારભૂત આકાશ છે, તેમ સમસ્ત ગુણોના આધાર રૂપ સમ્યક્ત્વ (સમકિત) છે. ૧૦૧

सम्मद्दिट्ठी जीवो । गच्छइ नियमा विमाणवासीसु ॥
जइवि न गयसम्मत्तो । अहवा निबद्धाउओ पुव्विं॥२॥

સમ્યગ્દૃષ્ટિ (સમકીતી) જીવ જો તેણે સમકિત વિણાશ્યુ

ન હોય અથવા પૂર્વે (અન્યગતિ યોગ્ય) આયુષ્ય બાંધી લીધું ન હોય તો અવશ્ય વિમાનવાસી (વિમાનિક) દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, મતલબ કે સમકિતની અખંડ આરાધના કરનારની જરૂર સદ્‌ગતિજ થાય છે. ૧૦૨

अचलियमंमत्ताणं । सुरावि आणं कुणंति भत्तीए ॥
जह अमरदत्तभज्जाए । अहव निवविक्कमाईणं ॥ ३ ॥

અચળ સમકિતવંતની દેવતાઓ પણ ભક્તિથી સેવા બજાવે છે, અમરદત્તની ભાર્યા અને વિક્રમ નૃપતિની પેરે. ૧૦૩

'અમરદત્ત ભાર્યા ચરિત્ર.'

શ્રેષ્ઠી પુત્ર અમરદત્ત વ્યાપારાર્થે પરદેશ ગયેલો ત્યાં જિનમતિ નિઃશંક શ્રેષ્ઠીની **વિમળયશા** નામે પુત્રીને અત્યંત રૂપવંતી જોઇને તેની સાથે પાણિ ગ્રહણ કરવા તેણે તેના પિતાને પ્રાર્થના કરી, પણ વિધર્મી હોવાથી તેમાં તે ફાવી શકયો નહિ; ત્યારે પ્રથમ તો કપટથી શ્રાવક બની જૈન ગુરૂ પાસે ભણી યથાર્થ તત્ત્વ જાણી વ્રતધારી થયો. પછી તે શ્રેષ્ઠીપુત્રીને પરણી સ્વદેશ ગયો. ત્યાં અમરદત્તના માતા પિતા વિધર્મી હોવાથી દ્વેષ કરવા લાગ્યા, સ્ત્રી ઉપર ખોટું આળ ચઢાવ્યું, બહુ પેરે વિડંબના કરવાથી મુંઝાઇને તેણી એક મોટા દેવાધિષ્ઠિત પદ્મ દ્રહમાં પડી. તેણીના સત્ય શીલાદિક સત્ત્વથી રંજિત થઇ દેવતાએ એક મહાન્ **રત્નમય** હોડી કરી રત્નમય સિંહાસન ઉપર તેણીને સ્થાપિત કરી તેણીનો ભારે સત્કાર કર્યો; તેથી શાસનની ઘણી ભારે પ્રભા-

ત્ના થઈ. પછી કોઈ જ્ઞાની ગુરૂને પોતાના ઉપર આવી પડેલા કલંકનું કારણ પૂછતાં પૂર્વભવમાં પોતે પોતાની શોક્યને કલંક આપેલું તેનું આ ફળ છે, એમ જાણી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા ગ્રહણ કરી દુષ્કર તપ જપ તથા જ્ઞાનના બળથી સકળ કર્મ ખપાવીને તે **વિમળયશા** મોક્ષપદને પામી. **એવી રીતે અમરદત્તની ભાર્યા વિમળયશાનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર કહ્યું.**

" વિક્રમ નૃપતિ ચરિત્ર. "

કુસુમપુર પતિ હરિતિલક નૃપતિના પુત્ર **વિક્રમ** નામે યૌવનવય પ્રાપ્ત થયે છતે વિષય સુખને ભોગવતો છતો એકદા રોગ વ્યાપ્ત થવાથી જ્ઞાની ગુરૂને તેનું કારણ પૂછતાં પૂર્વ જન્મમાં કરેલી મુનિહત્યાથી નરકાદિક દુર્ગતિમાં બહુ કાળ ભમીને પુનઃ વણિક્ પુત્ર થઇ ત્યાં બાળ તપ તપીને અહિ રાજપુત્ર થયો છે, એમ સાંભળી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી વ્રત ધારી શ્રાવક થયો. પ્રથમ રોગ શાન્તિ માટે મતિ મોહથી તેના માતા પિતાએ દેવ ભોગને માટે માનેલી હિંસા નહિ કરવાથી તે યક્ષે અનેક ઉપસર્ગ કર્યા છતાં તેને દયા ધર્મમાં દૃઢ નિશ્ચયવાળો જાણી, તેના સત્ત્વથી દેવે તુષ્ટમાન થઇ, તેના ઉપર પુષ્પની વૃષ્ટી કરી, તેના સદ્ગુણોની ભારે પ્રશંસા કીધી. પછી દેવ સાન્નિધ્યથી સકળ પૃથ્વી સાધી, શ્રી જિનશાસનની પ્રભાવના કરી, બહુ પુણ્યનાં કાર્ય કરી, અંતે દીક્ષા ગ્રહી, સકળ કર્મમળનો સર્વથા ક્ષય કરી, તે પરમપદનો ભોગી થયો.

'ઇતિ વિક્રમ ચરિત્ર.'

अंतोमुहुत्तमित्तंपि । फासियं जेहिं हुज्ज सम्मत्तं ॥
तेसिं अवड्ढपुग्गल-परियट्टो चेव संसारो ॥ ४ ॥

અંતર્મુહૂર્ત (અલ્પકાળ) સુધી પણ જેમણે સમકિત સ્પર્શ્યું છે તેમને અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનથી અધિક સંસાર પરિભ્રમણ કરવું પડતું નથી. ૧૦૪

लब्भंति अमग्नरम्मंपयाओ । मोहग्गरूवकलियाओ ॥
न य लब्भइ सम्मत्तं । तरंडयं भवसमुद्दस्स ॥ ५ ॥

સૌભાગ્ય અને રૂપથી શોભીત દેવ મનુષ્ય સંબંધી સંપદા મળી શકે પણ ભવ સમુદ્ર થકી તારવા નાવ તુલ્ય સમ્યક્ત્વ રત્નની પ્રાપ્તિ સુલભ નથી. ૧૦૫

खइयं खओवसमियं । वेअय-मुवसामियं च सासणयं ॥
पंचविहं सम्मत्तं । पन्नत्तं वीयरागेहिं ॥ ६ ॥

ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, વેદક ઉપશમિક અને સાસ્વાદન એ પાંચ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ શ્રી વીતરાગ પરમાત્માએ જણાવ્યું છે. તેનો વિશેષ અધિકાર સમકિત પચીશી, કર્મગ્રંથ પ્રમુખથી જાણી લેવો. ૧૦૬

संका कंख विगिंच्छा । पासंडीणं च संथव-पसंसा ॥
तस्स य पंच इयारा । वज्जेयव्वा पयत्तेणं ॥ ७ ॥

શંકા, કંખા-(કુમતની વાંછના) વિગિચ્છા-(ધર્મના

ફળનો સંદેહ), પાખંડીઓનો પરિચય અને પાખંડીઓની સ્તુતિ એ સમ્યકત્વના પાંચ અતિચાર પ્રયત્નવડે વર્જવા યોગ્ય છે. ૧૦૭

पिंडप्पयाण हुणणं । सोमग्गहणाइं लोय-किच्चाइं ॥
वज्जसु कुलिंगिसंगं । लोइअतित्थिसु गमणं च ॥८॥

પિંડપ્રદાન (પિતૃપિંડ). યગ્ન (અગ્નિતર્પણ), સોમ ગ્રહણ (ચંદ્રગ્રહણ) આદિ શબ્દથી સૂર્યગ્રહણ, સંક્રાન્તિ પ્રમુખ લૌકિક કાર્ય તેમજ કુલિંગીનો સંગ તથા લૌકિક તીર્થ (પરમાર્થ શૂન્ય સ્થળ) માં ભ્રમણ કરવાનું તું ત્યજ. મતલબકે મિથ્યા વાસના માત્ર ત્યજવાની છે. ૧૦૮

मिच्छत्तभाविउ च्चिय । जीवो भवसायरे अणायंमि ॥
दढचित्तोवि छलिज्जइ । तेण इमो नणु कुसंगेहिं ॥९॥

અનાદિ સંસારસાગરમાં પ્રથમતો જીવ મિથ્યાત્વ ભાવિવત હોય છે તેથી તે ગમે તેવો દૃઢ ચિત્તવાળો હોય તો પણ નિશ્ચે કુસંગથી છળાઈ જાય છે. ૧૦૯

जस्स भवे संवेओ । निव्वेओ उवसमो अ अणुकंपा ॥
अत्थिक्कं जीवाइसु । नज्जइ तस्सत्थि संमत्तं ॥ १० ॥

જેને સંવેગ (મોક્ષાભિલાષ). નિર્વેદ (ભવ વૈરાગ્ય), ઉપશમ (ક્ષમા-સમતાભાવ), અનુકંપા (કરૂણાભાવ), અને જીવાદિક તત્વમાં આસ્તિક્ય (તત્વશ્રદ્ધા) હોય તેને સમ્યકત્વ છે એમ જાણવું. તે શિવાય બીજાં પણ લિંગ કહે છે. ૧૧૦

सव्वथ्थ उचियकरणं । गुणाणुराओ रई य जिणवयणे ॥
अगुणेसु अ मज्झथ्थं । सम्मद्दिट्ठिस्स लिंगाइं ॥ ११ ॥

સર્વત્ર ઉચિત વર્તન, ગુણાનુરાગ, જિન વચનમાં રતિ અને નિર્ગુણી ઉપર પણ મધ્યસ્થ ભાવ એ સમ્યગ્ દૃષ્ટિનાં બીજાં લિંગ છે. ૧૧૧

એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ શુધ્ધિનું સમર્થન કરીને હવે
ચારિત્ર શુધ્ધ દ્વાર કહે છે.

चारित्रद्वार.

चरणरहियं न जायइ । सम्मत्तं मुख्कसाहयं इकं ॥
तो जइसु चरणकरणे । जइ इच्छसि मुख्खमचिरेण॥१२॥

ચારિત્ર, (સદ્દર્શન) રહિત એકલું સમ્યક્ત્વ (તત્ત્વશ્રદ્ધાન) મોક્ષ દાયક થતું નથી માટે જો શિઘ્ર મોક્ષ મેળવવા ઈચ્છતો હોયતો ચરણ કરણ (મૂળ ગુણ તથા ઉત્તર ગુણ સેવન કરવા) માં ઉજમાળ થા ! ૧૧૨

किं चरणं कइ भेयं । तदरिहपडिवत्ति विहिपरूवणया ॥
उसग्ग-ववाएहि अ । तं कस्स फलं व किं तस्स ॥१३॥

ચારિત્ર તે શું ? એટલે તેનું સ્વરૂપ શું ? તેના કેટલા ભેદ (પ્રકાર) છે ? તેને યોગ્ય (અધિકારી) કોણ ? તેને અંગીકાર કરવાના વિધિની પ્રરૂપણા, ઉત્સર્ગ, અપવાદ વડે તેની શુદ્ધિ, તે

ારિત્ર કોણ સાધુને હોય ? અને તે ચારિત્રનું શું ફળ (સાધ્ય)
? એ સર્વ પ્રતિદ્વારોનો ખુલાસો કરતા છતા ગ્રંથકાર પોતે જ
કે છે. ૧૧૩

ાવજ્જજોગવિરઈ । चरणं ओहेण देसियं समए ॥
एण उ दुविगप्पं । देसे सव्वे अ नायव्वं ॥ ११ ॥

પાપ વ્યાપારથી વિરમવું તે ચારિત્ર, એમ તેનુ સામાન્ય
ક્ષણ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે, તે ચારિત્ર દેશથી અને સર્વથી એમ
પ્રકારનું કહેલુ છે એમ જાણવું. ૧૧૪

सचरणं गिहीणं । मूलत्तर–गुण–विगप्पओ दुविहं ॥
ूले पंच अणुव्वय । उत्तरगुण दिसिवयाईया ॥ १५ ॥

ગૃહસ્થોનું દેશ ચારિત્ર મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના ભેદ-
ી બે પ્રકારનુ છે. મૂળ ગુણમાં પાંચ અણુવ્રતો અને ઉત્તર
ણમાં ગુણ વ્રતાદિ છે. ૧૧૫

चय अणुव्वयाइं । गुणव्वयाइं च हुंति तिन्नेव ॥
सिक्खायाइं चउरो । सव्वं चिय होइ बारसहा ॥ १६ ॥

અણુવ્રતો પાંચ છે, ગુણવ્રતો ત્રણ છે, અને શિક્ષાવ્રતો
ાર છે. સર્વે મળીને દેશ ચારિત્ર બાર પ્રકારનું છે. ૧૧૬

ूलत्तरगुणभेएण । सव्वचरणंपि वन्नियं दुविहं ॥
ूलगुणेसु महव्वय । राई–भोयण–विरमणं च ॥ १७ ॥

મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના ભેદથી સર્વ ચારિત્ર પણ બે પ્રકારનું કહ્યું છે. મૂળ ગુણોમાં પાંચ મહાવ્રતો અને છઠ્ઠું રાત્રિભોજન વિરમણ છે. ૧૧૭

पिंडविसोही समई । भावण पडिमा य इंदियनिरोहो ॥
पडिलेहण गुत्तीओ । अभिग्गहा उत्तरगुणेसु ॥ १८ ॥

ઉત્તર ગુણોમાં પિંડ વિશુદ્ધિ (નિર્દોષ આહાર વિધિ), પાંચ સમિતિ, ભાવના, (અનિત્યાદિક દ્વાદશ, મૈત્રી પ્રમુખ ચાર, અથવા પાંચ મહાવ્રતોની ૨૫ ભાવનાઓ છે તે) દ્વાદશ પડિમા. પાંચ ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, પ્રતિ લેખન, ત્રણ ગુપ્તિઓ, અને અનેક પ્રકારના (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ) અભિગ્રહોનો સમાવેશ થાય છે. ૧૧૮

इय एवमाइभेयं । चरणं सुरमणयसिद्धिसुहकरणं ॥
जो अरिहइ पिचुंजे । तमहं वुच्छं समासेणं ॥१९॥

ઇત્યાદિક ભેદવાળું આ ચારિત્ર જે દેવ મનુષ્ય સંબંધી સુખ તેમજ મોક્ષ સુખને સાધી આપનાર છે તેને ગ્રહણ કરવાને જે યોગ્ય (અધિકારી) છે તે હું સંક્ષેપથી કહીશ. ૧૧૯

संवेगभाविअमणो । सम्मत्ते निच्चलो थिरपइन्नो ॥
विजइंदिओ अमाई । पन्नवणिज्जो किवालु य ॥ २० ॥
जइधम्मंमि वि कुसलो । धीमं आणारुई सुसीलो अ ॥
विन्नाय तस्सरूवो । अहिगारी देसविरईए ॥ २१ ॥

સંવેગ, (તીવ્ર મોક્ષાભિલાષ) વડે ભાવિત, સમ્યક્ત્વમાં નિશ્ચળ, સ્થિર, (દૃઢ) પ્રતિજ્ઞાવંત, જીતેન્દ્રિય, નિર્માયી સુખે સમજાવી શકાય છે તેવો અને કરૂણાવંત, યતિધર્મમાં પણ કુશળ, બુદ્ધિમાન, આજ્ઞારૂચિ, સુશીલ અને દેશ ચારિત્રના સ્વરૂપનો જાણ (ઉપલક્ષણથી અક્ષુદ્રતા, વિનયાદિક ગુણથી શોભિત) દેશવિરતિનો અધિકારી છે. ૧૨૦–૧૨૧

पाएण हुंति जोगा । पव्वज्जाए वि तिच्चिय मणुस्सा ॥
देस कुलाइ सुद्धा । नहु खीणप्पाय कम्मसा ॥ २२ ॥
अट्ठारस पुरिसेसुं । वीसं इथ्थीसु दस नपुंसेसुं ॥
जिण पडिकुट्ठत्ति तओ । पव्वावेउं न कप्पंति ॥२३॥

પ્રાયઃદેશ વિરતિને જે યોગ્ય છે તે મનુષ્યો પ્રવ્રજ્યા (સર્વ ચારિત્ર) લેવા યોગ્ય હોય છે. વિશેષમાં દેશ કુળાદિક શુદ્ધ અને જેનાં કર્મ બહુ ક્ષીણ પ્રાય થઇ ગયા હોય તે ચારિત્રને યોગ્ય છે. પુરૂષ વર્ગમાં ૧૮, સ્ત્રી વર્ગમાં ૨૦ અને નપુંસક વર્ગમાં ૧૦ પ્રકાર જિનોએ નિષેધ્યા છે. માટે તેને પ્રવ્રજ્યા દેવી કલ્પે નહી તેમાં પ્રથમ પુરૂષના ૧૮ પ્રકાર કહે છે. ૧૨૨–૧૨૩

बाले वुड्ढे नपुंसे य । कीवे जडे य वाहिए ॥
तेण रायावगारी य । उमत्तेय अदंसणे ॥ २४ ॥
दासे दुट्ठे अ मूढे अ । अणुत्ते जुंगिए इअ ॥
उबद्धए अ भयए । सेहनिप्फेडियाई य ॥ २५ ॥

इय अट्ठारस भेया । पुरिसस्स तहित्थियाइ ते चेव ॥
गुव्विणि सबालवच्छा । दुन्नि इमे हुंति अन्नेवि ॥२६॥

બાલ (સાત આઠ વર્ષનો), વૃદ્ધ (સાઠ ૭૦ વર્ષનો). નપુંસક (ન સ્ત્રી તેમજ ન પુરૂષ.) ક્લીબ (કાયર–બીકણ). જડ. વ્યાધિગ્રસ્ત. ચોર, રાજદ્રોહી. ઉન્મત્ત, અંધ, દાસ (વેચાણ થયેલો) દુષ્ટ (કષાય દુષ્ટ તેમજ વિષય દુષ્ટ), મૂઢ, ઋણાર્ત–(કરજદાર), જુંગિત, (જાતિ, કર્મ, શરીરાદિકથી દૂષિત), અવબદ્ધ (કોઈની સાથે કરારથી બંધાઇ ગયેલ), ભૃતક, (ભાડુત) અને શિષ્ય નિષ્ફેટક (માતા પિતાદિકની આજ્ઞા પામ્યા વિના દીક્ષા માટે ભગાડેલો–નશાડેલ) એ અઢાર ભેદ પુરૂષમાં વર્જવા યોગ્ય છે. મતલબ કે તે દીક્ષાને અયોગ્ય છે. કેમકે બાલાદિકને દીક્ષા દેવાથી શાસન માલિન્ય. સંયમ–આત્મવિરાધનાદિક દોષ સંભવે છે. સ્ત્રી વર્ગના પણ ઉપર કહેલા ભેદ જાણવા, વિશેષમાં ગર્ભવંતી અને દૂધ પીતા બાળકવાળી એમ બે મળીને સ્ત્રીના ૨૦ ભેદ થાય છે. ૧૨૪–૧૨૫–૧૨૬

पंडए वाइए कीवे । कुंभी इसालुअत्तिअ ।
सउणी तकम्मसेविअ । परिकयावपखिए इअ ॥२७॥
सोगंधिए अ आसित्ते । दसे एए नपुंसगा ॥
संकिलिठ्ठत्ति साहूणं । पव्वावेउं अकंप्पिआ ॥ २८ ॥

પંડગ, વાતિક, ક્લીબ, કુંભી, ઇર્ષ્યાળુ. શકુનિ, તત્કર્મ-

સેવી, પાક્ષિકાપાક્ષિક, સૌગંધિક, અને આસક્ત એ દશ પ્રકારના નપુંસક સંક્લિષ્ટ પરિણામી હોવાથી સાધુઓએ દીક્ષા દેવા અ યોગ્ય કહ્યા છે. ૧૨૭–૧૨૮

वद्धिए वप्पिए चेव । मंतओसहिउवहए ॥
इसिमत्ते देवसत्ते अ । पव्वाविज्ज नपुंसए ॥ २९ ॥

વર્ધિત, વર્પિત, મંત્ર અને ઔષધિવડે ઉપહત, ઋષિ તપસ્વીવડે શપ્ત, અને દેવ શપ્ત (શ્રાપથી એવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ) એવા છ પ્રકારના નપુંસકને પ્રવ્રજ્યા આપી શકાય કારણ કે તે કામઉન્માદથી રહિત હોય. ૧૨૯

महिलासहावो सरवन्न भेओ । मिढं महंतं मउआ य वाणी
ससद्दयमुत्त-मफेणगं च । एयाणि छप्पंडगलख्खणाणि ३०

ઉપર બતાવેલા દશ પ્રકારના નપુંસકમાં પંડકના છ લક્ષણો ગ્રંથકાર કહે છે. સ્ત્રી સ્વભાવ (પુરૂષાકાર છતાં સ્ત્રીના જેવો સ્વભાવ), શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનો ભેદ હોય (એટલે તે-સર્વ વિલક્ષણ હોય), પુરૂષ ચિન્હ મ્હોટું હોય, વાણી મૃદુ હોય, સ્ત્રીની જેમ મૂત્ર સશબ્દ હોય અને તે ફીણ વગરનું હોય એ છ લક્ષણ કહ્યાં છે. ૧૩૦

बालाइदोसरहिओ । उवट्ठिओ जइ हविज्ज चरणथ्थं ॥
तं तस्स पउत्तालो-अणस्स सुगुरुहिं दायव्वं ॥३१॥

માટે જે આશાદિક દોષોથી રહિત હોય અને ચારિત્રને અર્થે ઉજમાળ થઇ આવ્યો હોય તેને પ્રથમ સદ્ગુરૂઓએ આલોચના (આલોયણ) આપીને પછી દીક્ષા દેવી. ૧૩૧

आलोयण-सुद्धस्स । वि दिज्ज विणीयस्स नाविणीयस्स॥
नहि दिज्जइ आहरणं । पलिअत्तिअ कन्नहत्थस्स ॥३३॥

આ લોયણથી શુદ્ધ થયેલ પણ જે વિનીત હોય તેજ તેને દીક્ષા દેવી પણ અવિનીતને દેવી નહી. કેમકે જેનાં હાથ, કાન કપાઇ ગયાં હોય તેને આભરણ દેવાય નહિ. મતલબ કે જેમ તે આભરણ પહેરવાને લાયક નથી તેમ અવિનીત પણ ભાગવતી દીક્ષાને લાયક નથી. કેવળ વિનીત શિષ્યજ દીક્ષાને લાયક છે. ૧૩૨

अणुरत्तो भत्तिगओ । अमुई अणुअत्तओ विसेसन्नू ॥
उज्जुत्तो परितंतो । इच्छिय-मत्थं लहइ साहु ॥३३॥

અનુરક્ત (વસ્ત્રમાં ગળીના રંગની જેમ જેનું મન ગુરૂમાં રંગાયું હોય), ભક્તિવંત, અમોચક (કદાપિગુરૂનાં ચરણ ન તજે એવો), અનુવર્તક (સર્વેનું ઉચિત સાચવવામાં તત્પર), વિશેષજ્ઞ (સમસ્ત વસ્તુના વિવેકનો જાણ), ઉદ્યુક્ત (જ્ઞાન ધ્યાનમાં અતિ ઉજમાળ) અને અપરિતાંત (આત્માર્થ સાધવામાં અખિન્નપણે ઉદ્યમ કરનાર) સાધુ ઇચ્છિત અર્થને સુખે મેળવી શકે છે. ૧૩૩

विणयवओ विहु कयमंगलस्स । तदविग्घपारगमणाय ॥
दिज्जसु कओवओगो । खित्ताइसु सुप्पसत्थेसु ॥ ३४॥

વિનયવંત અને નિશ્ચે મંગળકારી (દેવ, ગુરૂ, સંઘ વિગેરેની પૂજા ભક્તિ કરનાર) શિષ્ય નિર્વિઘ્ને ચારિત્ર પાળી શકે માટે નિમિત્તાદિક સંબંધી ઉપયોગ કરી તેને સુપ્રશસ્ત (જિનચૈત્ય–ક્ષીર વૃક્ષાદિક સમીપ) ક્ષેત્ર (સ્થળ) માં દીક્ષા દેવી. ૧૩૪

इय एवमाइ विहिणा । पाएण परिरिकिऊण छम्मासं ॥
पव्वज्जा दायव्वा । सत्ताणं भवविरत्ताणं ॥ ३५ ॥

આ આદિક વિધિવડે પ્રાયઃ છ માસ સુધી પરીક્ષા કરીને ભવવિરક્ત ભવ્ય આત્માને દીક્ષા દેવી. એ સર્વ વિરતિ સામાયિક અંગીકાર કરવાનો વિધિ બતાવ્યો. ૧૩૫

હવે મહાવ્રત આરોપવાનો વિધિ ગ્રંથકાર દર્શાવે છે.

विहिपडिवन्नचरित्तो । दढधम्मो जइ अ वज्जभीरूय ॥
तो सो उवठ्ठविज्जइ । वएसु विहिणा इमो सो उ ॥३६॥

વિધિ સહિત ચારિત્ર અંગીકાર કર્યે છતે જો તે ચારિત્ર ધર્મમાં નિશ્ચળ હોય અને પાપથી ડરતો હોય તો તેને વિધિવત્ ઉપસ્થાપના આપવી. એટલે મહાવ્રતારોપ કરવો તે વિધિ આ મુજબ છે. ૧૩૬

पढिए अ कहिअअहिगय । परिहारुठ्ठावणाइ सोकप्पो ॥
छज्जीवघायविरओ । तिविहं तिविहेण परिहारी ॥३७॥

દશ વૈકાલિકના ષટ્ જીવનિકાય્ અધ્યયન પર્યંત સૂત્ર અ-

ર્થ અવધાર્યે છતે તેમજ સર્વ જીવહિંસાથી સર્વથા નિવૃત્ત થયે છતે તે શિષ્યને ઉપસ્થાપના આપવી એટલે મહાવ્રત આરોપવાં. ૧૩૭

अप्पत्ते य कहित्ता । अणहिगयपरिच्छणे अआणाई ॥
दोसा जिणेहिं भणिआ । तम्हा पत्ता-हुवट्ठावे ॥३८॥

આગળ કહેવામાં આવનાર જઘન્યથી સાત દિવસ વિગેરે જે ઉપસ્થાપના બાબત કાલક્રમ છે તે પ્રાપ્ત નહિ થયે છતે, તેમજ પૂર્વોક્ત સૂત્ર અર્થ શ્રદ્ધા સહિત નહિ અવધાર્યે છતે, તેમજ શિષ્યના વિનયાદિક ગુણ પરીક્ષા નહિ કર્યે છતે, જો ઉપસ્થાપના કરેતો આજ્ઞા ભંગાદિક દોષો જિનોએ ફરમાવ્યા છે; માટે પૂર્વોક્ત વિધિ મુજબ ઉપસ્થાપના કરવી. ૧૩૮

सेहस्स तिन्नि भूमी । जहन्न तह मज्झिमा य उक्कोसा ॥
राइंदिय सत्त चउमासिआ य छम्मासिया चेव ॥३९॥

અભિનવ શિષ્યને ઉપસ્થાપના (મહાવ્રત આરોપવા) ની ત્રણ ભૂમિકા છે. જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ. તે અનુક્રમે સાત અહોરાત્રિ, ચાર માસ અને છ માસની છે. ૧૩૯

पुव्वोवट्ठपुराणे । करणजयट्ठा जहन्निया भूमी ॥
उक्कोसा उ दुम्मेहं । पडुच्च असद्दहाणं च ॥ ४० ॥

વ્રત ભ્રષ્ટ થયેલાને પુનઃ મહાવ્રત આરોપવાના પ્રસંગે ઇંદ્રિય જય કરવા માટે જઘન્ય ભૂમિકા અને બુદ્ધિ રહિત તેમજ

શ્રદ્ધા રહિતને માટે ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકા સમજવી. વ્રતભ્રષ્ટને સત્રાર્થ પ્રાપ્ત છતાં ઇંદ્રિય જય માટે જઘન્ય ભૂમિ. १४०

एमेवय मज्झिमिया । अणिहिज्जंते असद्दहंते अ ॥
भावियमेहाविस्सवि । करणजयट्ठाय मज्झिमिया ॥४१॥

એજ પ્રમાણે બુદ્ધિ રહિત હોવાથી સત્રાર્થ તૈયાર કર્યો ન હોય અથવા મોહોદયથી શ્રદ્ધા યુક્ત બન્યો ન હોય તેને માટે મધ્યમ ભમિકા છે. તેમજ કદાચ શ્રદ્ધા સહિત સત્રાર્થ અધીત હોય તોપણ ઇંદ્રિય જયને માટે પણ મધ્યમ ભમિકા સમજવી. १४१

इय विहिपडिवन्नवओ । जइज्ज छज्जीव--काय--जयणासु
दुग्गइ--निबंधण च्चिय । तप्पडिवत्ती भवे इअरा ॥४२॥

આ પ્રમાણે વિધિ મુજબ મહાવ્રત અંગીકાર કરનારે છ જીવ નિકાયની યતનાને માટે અધિક ખપ કરવો! તેમાં ઉપેક્ષા કરવાથી વ્રત ગ્રહણ ઉલટું દુર્ગતિકારી થાય છે માટે તેવી અનર્થ કારી ઉપેક્ષા કરવી નહિ. १४२

एगिंदिएसु पंचसु । तसेसु कय--कारणा--णुमइ--भेयं ॥
संघट्टण परिआवण । वेरमणं च य सुतिविहेण ॥४३॥

પાંચ પ્રકારના સ્થાવર રૂપ એકેંદ્રિય જીવો તથા સર્વ ત્રસ જીવોને સંઘટ્ટન (ચરણ સ્પર્શાદિક જન્ય), પરિતાપન(કશાથી તાડન--લકુટ પ્રહારાદિક), અને વ્યપરોપણ (પ્રાણ હરણ)

મન, વચન, અને કાયાથી કરવું નહિ, કરાવવું નહિ, અને કરનારને રૂડું જાણવું પણ નહિ. ૧૪૩

जइ मिच्छदिट्ठिआणवि । जत्तो केसिं च जीव रक्खाए॥
कह साहूहिं न एसो । कायव्वो मुणियसारेहिं ॥४४॥

જ્યારે કેટલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ છતાં પણ જીવ રક્ષા માટે યત્ન કરતા જણાય છે તો પછી ધર્મ રહસ્યના જાણ મુનિઓએ તે જીવ રક્ષામાં કેમ યત્ન ન કરવો ? તેમણે તો કેડ કસીને અધિકતર યત્ન કરવોજ ઘટે છે. ૧૪૪

निय पाणग्घाएणवि । कुणंति परपाणरक्खणं धीरा ॥
विमतुंबउवभोगी । धम्मरुई इथ्थुदाहरणं ॥ ४५ ॥

ધીર પુરૂષો પોતાના પ્રાણ ત્યાગે પણ પરપ્રાણનું રક્ષણ કરે છે. ઝેરી તુંબડીનું શાક વાવરી જનારા ધર્મ રૂચિ અણગારનું અત્ર ઉદાહરણ છે. ૧૪૫

ધર્મઘોષ સૂરિના શિષ્ય ધર્મ રૂચિ અણગાર તપસ્યાને પારણે ગોચરી ગયેલા ત્યારે નાગશ્રી નામની વિપ્રભાર્યાએ ભ્રાંતિથી કરેલું કડવી તુંબડીનું શાક તેમને આપી દીધું, તે શાક ગુરૂ મહારાજને બતાવતાં વિષ તુલ્ય જાણી ગુરૂએ નિર્વદ્ય સ્થળમાં પરઠવવા ફરમાવ્યું. તેમ કરતાં તેમાંથી પડેલા એક બિંદુ માત્રથી અનેક કીડીકા પ્રમુખનો નાશ થયેલો જોઇ તે દયાળુ અણગાર તે સર્વ શાક પોતેજ ભક્ષી ગયા, અને પરિણામે સમાધિથી કાલધર્મ પામી સદ્ગતિ પામ્યા.

कोहेण व लोहेण व । भएण हासेण वा वि तिविहेण ॥
सुहमेअरंपि अलियं । वज्जसु मावज्जसयमूलं ॥ ४६॥

ક્રોધથી, લોભથી, ભયથી કે હાસ્યથી નાનું કે મોટું જૂઠાણું સેંકડો ગમે પાપનું મૂળ જાણીને તું ત્રિવિધે ત્રિવિધે પરિહર. ૧૪૬

लोएवि अलियवाई । वीससणिज्जा न होइ भुयंगुव्व ॥
पावइ अवन्नवायं । पियराणवि देइ उव्वेयं ॥ ४७ ॥

લોકમાં પણ અસત્યવાદી ભુજંગની પેરે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય થતા નથી તેથી તે અવર્ણવાદ (અપવાદ) ને પામે છે, અને માતપિતાદિકને પણ ઉદ્વેગ ઉપજાવે છે. ૧૪૭

आराहिज्जइ गुरु देवयं च । जणणिव्व जणइ वीसंभं ॥
पियवंधुव्व तोसं । अवितहवयणो जणइ लोए ॥४८॥

મસત્યવાદી આ લોકમાં દેવ ગુરૂને આરાધી શકે છે, માતની પેરે વિશ્વાસ પેદા કરે છે, અને પ્રિયબંધુની પેરે સંતોષ ઉપજાવે છે. ૧૪૮

मरणे वि समावडिए । जंपंति न अन्नहा महासत्ता ॥
जं न फलं निवपुट्ठा । जह कालगसूरिणो भयवं ४९

દત્ત નૃપે યજ્ઞ ફલ પૂછયે છતે પૂજ્યશ્રીકાલિકાચાર્ય મહારાજની પેરે મરણાંત કષ્ટ આવ્યે છતે પણ

મહા સત્ત્વવંત સાધુઓ અન્યથા જલ્પતા નથી. ઉપદેશમાળા પ્રમુખ ગ્રંથોમાં ઉક્ત મહા સત્ત્વ આચાર્યવરનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. ૧૪૯

वसुनरवईणो अयसं । सोऊण असच्चवाइणो कित्तिं ॥
सच्चेण नारयस्सवि । को नाम रमिज्ज अलियंमि ॥५०॥

અસત્યવાદી વસુરાજાનો અપયશ થયેલો જાણી અને સત્યવાદી નારદની કીર્તિ વિસ્તરેલી જાણીને કોણ અસત્યમાં રમણ રતિ કરે? ૧૫૦

ક્ષીરકદંબક ઉપાધ્યાયના છાત્ર નારદ, વસુ અને પર્વતની કથા ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિધ્ધ છે.

अवि दंतसोहणं पि हु ॥ परदव्वमदिन्नयं न गिन्हिज्जा
इहपरलोयगयाणं । मूलं वहुदुक्खलक्खाणं ॥ ५१ ॥

દંતશુદ્ધિ કરવા માટે એક સળી જેવી પણ પારકી વસ્તુ આપ્યા વગર લેવી નહિ. કેમકે તે અદત્ત આ લોક પરલોક સંબંધી લાખો ગમે દુઃખનું મૂળ છે. ૧૫૧

तइअव्वए दढत्तं । सोउं गिहिणो वि नागदत्तस्स ॥
कह तत्थ हुंति सिढिला । साहू कयसव्वपरिचाया ॥५२॥

ત્રીજા વ્રતમાં ગૃહસ્થ એવા નાગદત્તનું પણ દૃઢપણું

સાંભળીને સર્વ સાવદ્ય (પાપ) વ્યાપારના પરિહારી સાધુઓ તેમાં કેમ શિથિળ હોય? નજ હોય? ૧૫૨

વારાણસીમાં વસતા **ધનદત્ત** શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર **નાગદત્ત** નામે મહાસૌભાગ્યશાળી ધર્મ મર્મનો જાણકાર છે. એકદા માર્ગમાં ચાલતાં રાજાનું પડી ગયેલું કુંડળ રજરેણુંથી ઢંકાયેલું પોતે જોયા છતાં લીધું નહીં પણ ચકિત થઇ અન્ય માર્ગે ચાલ્યો. **વસુદત્તે** તે જોવા લીધું, અને અવસર પામી **નાગદત્તને** અપાય પાડવા જ્યારે **નાગદત્ત** પૌષધમાં કાઉસ્સગ્ગમુદ્રાએ ઉભો હતો ત્યારે તેના ગળે બાંધીને રાજાને તે વાત જણાવી. રાજાએ તેને તેવીજ અવસ્થામાં ત્યાં મંગાવી બહુ પેરે પૂછ્યું પણ તેણે પૌષધ પાર્યા પછી પણ **વસુદત્તને** અનર્થ થવાના ભયથી સત્ય હકીકત રાજાને જણાવી નહિ, તેથી રાજાએ ભારે વિડંબનાપૂર્વક તેને વધ સ્થાનકે મોકલ્યો પણ તેના સત્ત્વ અને સત્યના પ્રભાવથી શાસન દેવતાએ શૂળિ સિંહાસન રૂપ અને પ્રહાર આભૂષણ રૂપ કરી દીધા. ધર્મની મોટી ભારે પ્રભાવના થઈ. રાજાએ આવી **નાગદત્તનો** ભારે સત્કાર કર્યો અને **વસુદત્તને** દેશનિકાલ કર્યો. અનુક્રમે **નાગશ્રીને** પરણી ચિરકાળ પર્યંત વિષય સુખ ભોગવી અંતે વૈરાગ્યથી સ્રી સાથે દીક્ષા લઇ નાગદત્ત સ્વર્ગે ગયો. યાવત્ મોક્ષ પામશે.

नवगुत्तीहिं विसुद्धं । धरिज्ज बंभं विसुद्धपरिणामो ॥
सव्ववयाणवि पवरं । सुदुद्धरं विसयलुद्धाणं ॥ ५३ ॥

સર્વ વ્રતોમાં શ્રેષ્ઠ અને વિષયલુબ્ધને અતિ દુર્ધર એવું

બ્રહ્મચર્ય વિશુદ્ધ પરિણામ યોગે નવ ગુપ્તિ (વાડો) વડે નિર્મળ-પણે પાળવું. ૧૫૩

देवेसु वीयराओ । चारित्ती उत्तमो सुपत्तेसु ॥
दाणाण-मभयदाणं । वयाण बंभव्वयं पवरं ॥ ५४ ॥

જેમ સર્વ દેવોમાં વીતરાગ ઉત્તમ છે, સુપાત્રમાં સાધુ (નિગ્રંથ મુનિ) ઉત્તમ છે, દાનમાં અભયદાન ઉત્તમ છે તેમ સર્વ વ્રતોમાં બ્રહ્મચર્યવ્રત ઉત્તમ છે. ૧૫૪

धरउ वयं चरउ तवं । महउ दुहं वमउ वणनिगुंजेसु ॥
वंभवयं अधरंतो । वंभा विहु देइ महहासं ॥ ५५ ॥

ગમે તે વ્રત ધરો, તપ તપો, દુઃખ સહો, વનના નિકુંજમાં જઈ વસો પણ બ્રહ્મચર્યને નહિ ધારણ કરતો બ્રહ્મા પણ મને હસવા યોગ્ય લાગે છે. મતલબ કે બ્રહ્મચર્ય વિના બધાં વ્રત, તપ, કષ્ટ રૂપ છે અને બ્રહ્મચર્યવડે તે સર્વે સાર્થક છે તેથી બ્રહ્મચર્ય વિના બ્રહ્મા પણ મને રૂચતો નથી. ૧૫૫

जं किंचि दुहं लोए । इहपरलोउभवंपि अइदुसहं ॥
तं सव्वं चिय जीवो । अणुभुंजइ मेहुणासत्तो ॥५६॥

જે કંઈ આલોક અને પરલોક સંબંધી અતિ દુસ્સહ દુઃખ છે, તે સર્વ દુસ્સહ દુઃખ મૈથુન (વિષય ભોગ) માં આસક્ત જીવ જરૂર અનુભવે છે. ૧૫૬

नंदंतु निम्मलाइं । चरिआइ सुदंमणस्स महरिसिणो ॥
तह विममसंकडेसु वि । बंभवयं जस्स अख्खलियं ॥५७॥

સુદર્શન મહર્ષિના નિર્મળ ચરિત્રનું સહુ કોઈ ભવ્યજનો અનુમોદન કરો! કે જે બ્રહ્મવ્રત ભારે વિષમ સંયોગોમાં પણ અસ્ખલિત રાખી શક્યો. ૧૫૭

ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ ઉત્તમ પ્રકારે શીલ વ્રતનું સંરક્ષણ કરવામાં ચતુર સુદર્શન શેઠ, જેના શીલના પ્રભાવથી શૂલિનું સિંહાસન થયું, અને પ્રહાર આભૂષણ રૂપ થઈ ગયા, તેમજ ધર્મની ભારે પ્રભાવના થઇ; તેમનું ચરિત્ર ઉપદેશમાળાદિક ગ્રંથોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

वंदामि चरणजुयलं । मुणिणो सिरिथूलभद्दसामिस्स ॥
जो कसिणभुयंगीए । पडिओ वि मुहे न निद्दूसिओ५८

મુનિ શ્રીસ્થૂલભદ્ર સ્વામીના ચરણ યુગળને હું ભક્તિથી વંદું છું કે જે કાળી નાગણના મુખ ઉપર પડ્યો છતો નિરબાધ રહ્યો. ૧૫૮

जइ वहसि कहवि अथ्थं । निग्गंथं पवयणं पवन्नोवि ॥
निग्गंथत्ते तो सा-मणस्स मइलत्तणं कुणसि ॥ ५९ ॥

નિર્ગ્રંથ શાસનને પ્રાપ્ત થયા છતાં નિર્ગ્રંથપણામાં જો કોઇ રીતે (કોઇ પ્રકારનો) અર્થ–પરિગ્રહ ગ્રહણ કરીશ તો તું શાસનની મલીનતાને કરીશ. ૧૫૯

तं मइलणा उ सथ्थे । भणिया मूलं पुणभ्भवलयाणं ॥
तो निग्गंथो अथ्थं । सव्वाणथ्थं विवज्जिज्जा ॥६०॥

એવી રીતે કરવામાં આવતી શાસન મલીનતા પુનઃ પુન: સંસાર ઉત્પત્તિરૂપ વેલિનું મૂળ કારણભૂત કહેલી છે. તેથી સર્વ અનર્થ રૂપ અર્થ–પરિગ્રહને નિર્ગ્રંથે ત્યજી દેવો જોઇએ. ૧૬૦

जइ चक्कवट्टिरिद्धिं । लद्धंपि चयंति केइ सुप्पुरिसा ॥
को तु असंतेसुवि । घणेसु तुच्छेसु पडिबंधो ॥ ६१ ॥

જ્યારે કોઈ સત્પુરૂષો ચક્રવર્તી સંબંધી રિદ્ધિ સ્વાધીન છતી પણ ત્યજી દે છે તો પછી તને અછતા એવા પણ તુચ્છ અર્થમાં શો પ્રતિબંધ નડે છે ? ૧૬૧

बहुवेरकलहमूलं । नाऊण परिग्गहं पुरिससीहा ॥
ससरीरेवि ममत्तं । चयंति चंपाउरिपहुव्व ॥ ६२ ॥

પરિગ્રહને બહુ વૈર અને ક્લેશના કારણ રૂપ જાણીને સિંહ પુરૂષો ચંપાપુરીના સ્વામીની પેરેં સ્વશરીરપરનો મમત્વ પણ ત્યજી દે છે. ૧૬૨

" ચંપાપુરી સ્વામી કીર્તિચંદ્ર નૃપ ચરિત્ર. "

ચંપાપુરીમાં કીર્ત્તિચંદ્ર રાજા રાજ્ય કરે છે તેનો સમરવિજય નામનો લઘુબંધુ યુવરાજ પદે છે. એકદા વર્ષાકાળે ક્રીડા અર્થે રાજા પ્રમુખ નાવ ઉપર આરૂઢ થઇ ક્રીડા કરવા લાગ્યા. એ-

ટલામાં નદીમાં એવું મોટું પૂર આવ્યું કે નાવાઓ જૂદી જૂદી દિશાઓ તરફ વહી ગઈ, અને જોત જોતામાં રાજાની નાવા અદૃશ્ય થઇ ગઈ. તે નાવા દૂર જતી માર્ગમાં કોઈ વૃક્ષના મૂળે અથડાઇ ઉભી રહી એટલે રાજા પ્રમુખ તેમાંથી ઉતરી કાંઠે આવ્યા; ત્યાં નૃપતિએ નદીની ભેખડમાં દટાઇ ગયેલું મણિરત્નનું નિધાન દેખ્યું. તે પોતાના ભાઇને બોલાવી બતાવ્યું. તે જોતાંજ ભાઇની નિયત બગડવાથી તેણે નૃપતિને મારવા સાહસ ધા કર્યો. તે ધા વંચીને અર્થને અનર્થનું કારણ જાણી તે મણિનિધાનને એમનું એમ અનામત મૂકી પોતે ચાલી નીકળ્યો. યુવરાજે નિધાન તરફ જોયું તો તેના કમભાગ્યથી તેની નજરે પડયું નહિ. નૃપતિ જ્ઞાની ગુરૂને તેનું કારણ પૂછી સાંભળી ભવવિરક્ત થઇ દીક્ષા ગ્રહી સદ્ગતિ પામ્યો; અનુક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી મોક્ષપદ પામશે.

"ઇતિ કીર્તિચંદ્ર નૃપ કથા."

पच्चरक नाणिणो विहु । निसिभत्तं प्ररिहरंति वहमूलं॥
लोइयसिद्धंतेसु वि । पडिसिद्धमिणं जओ भणियं६३

चंभाइतेअसंभूयं । भाणुं जंपंति वेअवी ।
पुट्ठं करेहिंतो तस्स । सुहं कम्मं समायरे ॥ ६४ ॥

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની (અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવળજ્ઞાની) પણ હિંસા મૂળ રાત્રિભોજનનો પરિહાર કરે છે અને લૌકિક સિદ્ધાન્તમાં પણ તેનો પ્રતિષેધ કર્યો છે, કહ્યું છે કે વેદના જાણ પુરૂષો

કહે છે કે સૂર્ય ગ્રહાદિકના તેજથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, તેથી તે સૂર્યના કિરણો બહાર નિકળ્યે છતે (સૂર્યોદય થયે છતે) શુભ કાર્ય કરવું. ૧૬૩-૧૬૪

रिसीहिं भुत्तं मज्झण्हे । पुव्वण्हे तिअसेहि य ।
अवरण्हे पियरेहिं । सायं भुंजंति दाणवा ॥ ६५ ॥

રૂષિ જનો મધ્યાન્હે જમે, દેવતાઓ પહેલે પહોરે જમે, પિતૃલોકો (પૂર્વજો) પાછલે પહોરે જમે અને દાનવો સાંજરે જમે. ૧૬૫.

संजाए जक्खरक्खेहिं । भुत्तमेवं जह कमं ॥
सव्ववेलावइकम्मं । राओभुत्तमभोयणं ॥ ६६ ॥

સંધ્યા સમયે યક્ષ અને રાક્ષસો જમે એમ સહુનો ભોજન સમય યથાક્રમ કહ્યો છે (તેથી સિદ્ધ થાય છે કે) સર્વ વેળા વ્યતિક્રાંત રાત્રી ભોજન એ અભોજન છે. (મતલબ કે રાત્રી ભોજન સર્વથા વર્જ્ય છે.) ૧૬૬.

न वाहुई न वा न्हाणं । न सद्धं देवयच्चणं ॥
दाणं वा विहियं रा-ओभोयणं तु विसेसओ ॥६७॥

આહૂતિ, સ્નાન, શ્રાદ્ધ, દેવાર્ચન, દાન અને વિશેષતઃ (ખાસ કરીને) ભોજન એટલાં વાનાં રાત્રીમાં કરવાંજ નહીં. ૧૬૭.

इय अन्नाणवि वज्जं । निसिभत्तं विविहजीववहजणयं ॥
छज्जीव-हिअ-रयाणं । विसेसओ जिणमयठियाणं ६८

વિવિધ જીવનો વધ કરનારૂં રાત્રી ભોજન જ્યારે સમ્યક્ત્વ રહિત–અજ્ઞાની જીવોને પણ વર્જ્ય છે તો સર્વ જીવનું હિત કરવામાં રક્ત એવા જૈન મતીઓને તે વિશેષે વર્જ્ય સમજવું. ૧૬૮.

इह लोगंमि वि दोसा । रविगुत्तस्सव भवंति निसिभत्ते ॥
परलोए सविसेसा । निद्दिठा जिणवरिंदेहिं ॥ ६९ ॥

રવિગુપ્તની જેમ આ લોકમાં પણ રાત્રિ ભોજન કરતાં પ્રગટ દોષ (વિવિધ વ્યાધિ પ્રમુખ) સંભવે છે અને પરલોકમાં તો તેથી અનેક દોષો જિનેશ્વરોએ કહેલા છે એમ સમજી સૂજ્ઞ ભવ ભીરૂ (પાપ ભીરૂ) જનોએ રાત્રિ ભોજનનો સર્વથા પરિહાર કરવો અને વિશેષે સંતોષ વૃત્તિ ધારવી. ૧૬૯.

" રવિગુપ્ત ચરિત્ર. "

રવિગુપ્ત એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર અત્યંત વિષય ગૃદ્ધ છતો યૌવન ગર્વિતપણે આખી રાત છૂટે ચોક ચૌટામાં પણ ખાધા કરતો હતો, ધર્માત્માઓની નિંદા કરતો હતો કે તે બાપડા રસમાં શું જાણે? એમ કરતાં એકદા રાત્રી ભોજનથી તેના શરીરમાં ભારે વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો તેથી મરીને ત્રીજી નરકે ઉત્પન્ન થયો, અને તેને અનંત કાલ પર્યંત સંસારમાં પર્યટન કરવું પડયું. એ વાત સુખાર્થીએ અવશ્ય લક્ષ્યમાં લેવી !

अलमिथ्थपसंगेणं । रखिज्ज महव्वयाइं जत्तेणं ॥
अइदुमहमज्जियाइं । रयणाइं दरिद्द–पुरिसुव्व ॥७०॥

વધારે કહેવાથી સર્યું. તત્ત્વ એ છે કે કોઈ નિર્ધને અતિ દુઃખે ઉપાર્જેલા રત્નોની પેરે મહાવ્રતોની કાળજીથી રક્ષા કરવી. મુમુક્ષુ જનોનું એ ખાસ કર્તવ્ય છે. ૧૭૦.

ताणं च तख्खुवाओ । पंचय समिओ तिन्निगुत्तीओ ॥
जासु समप्पइ सव्वं । करणिज्जं संजयजणस्स ॥७१॥

તે મહાવ્રતોનું પાલન કરવાનો આ ઉપાય છે કે પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનું સારી રીતે પરિપાલન કરવું, તેમાં સંયમી–સાધુ જનોનું સર્વ કર્તવ્ય સમાઈ જાય છે. ૧૭૧.

पवयणमायाउ इमा । निद्दिठ्ठा जिणवरेहिं समयंमि ॥
मायं एयासु जओ । जिणभणियं पवयणमसेसं ॥७२॥

સિદ્ધાન્તમાં જિનેશ્વરોએ એમને પ્રવચન માતા કહીને બોલાવી છે કેમકે તેમાં જિનેશ્વર ભગવાને ભાખેલા સમસ્ત સિદ્ધાન્ત સમાઈ જાય છે. ૧૭૨.

सुयसागरस्स सारो । चरणं चरणस्स सारमेयाओ ॥
समिई–गुत्तीण परं । न किंचि अन्नं जओ चरणं ॥७३॥

શ્રુત સાગરનો સાર ચારિત્ર છે અને ચારિત્રનો સાર અષ્ટ પ્રવચન માતા છે તે સમિતિ ગુપ્તિ ઉપરાંત બીજું કંઈ ચારિત્રનું સાર–રહસ્ય નથી. ૧૭૩.

इरिया भासा एसण । आयाणे तह परिठ्ठवणसमिई ॥
मण–वयण–काय–गुत्ती । एआउ जह कमं वुच्छं ॥७४॥

ઇર્યા, ભાષા, એષણ આદાન અને પારિઠાવણિયા સમિતિ અને મન, વચન, અને કાય ગુપ્તિ એ અષ્ટ પ્રવચનમાતાનું વિશેષ-સ્વરૂપ યથાક્રમ કહીશ. ૧૭૪.

आलंबणे अ काले । मग्गे जयणा य चउहिं ठाणेहिं ॥
परिसुद्धं रियमाणो । इरियासमिओ हवइ साहू ॥७५॥

આલંબન, કાળ, માર્ગ અને જયણા એ ચાર સ્થાનકવડે પરિશુદ્ધ પર્યટન (ગમનાગમન ક્રિયા) કરતો સાધુ ઇર્યા સમિતિ-વાન્ કહેવાય. આલંબનાદિક કયા ? તેનો ગ્રંથકાર પોતેજ ખુલાસો કરે છે. ૧૭૫.

नाणाइ आलंवण । कालो दिवसो अ उप्पहविमुक्को ॥
मग्गे जयणा य पुणो । दव्वाइ चउव्विहो इणमो ॥७६॥

આલંબન તે જ્ઞાનાદિક ગુણની પ્રાપ્તિ કે પુષ્ટિ, કાળ તે દિવસ છતે, માર્ગ તે રાજમાર્ગ—ઉત્પથ વગરનો, અને જયણા તે દ્રવ્યાદિક ચાર પ્રકારની તે આ પ્રમાણે—૧૭૬.

जुगमित्तनिहियदिट्ठी । खित्ते दव्वंमि चक्खुणा पेहे ॥
कालंमि जाव हिंडइ । भावे तिविहेण उवउत्तो ॥७७॥

ક્ષેત્રથી યુગમાત્ર (ધૂંસરા પ્રમાણ) જમીન ઉપર દૃષ્ટિ રાખી, દ્રવ્યથી ચક્ષુવડે જોઇ તપાસી, કાળથી જ્યાં સુધી ગમન ક્રિયા કરવી પડે ત્યાં સુધી અને ભાવથી મન, વચન, કાયાવડે

ઉપયુક્ત (ઉપયોગવંત છતો) પર્યટન કરે! કેવી રીતે ઉપયોગવંત છતો પર્યટન કરે તે ગ્રંથકાર જણાવે છે. ૧૭૭.

उद्रमुहो कहरत्तो । हसिरो सद्दाइएसु रज्जंतो ॥
सज्झायं चिंततो । रीइज्ज न चक्कवालेण ॥ ७८ ॥

ઉંચે મુખ રાખી કથા (વાર્તા) કરતાં, હાસ્ય કરતાં, શબ્દાદિક વિષયમાં અનુરક્ત થઇ મનમાં સ્વાધ્યાય કરતાં તેમજ (વાર્તા કહેવાદિક કારણે) કુંડાળું વળી ન ચાલવું. પણ નાના મોટાના ક્રમસર જયણા સહિત ચાલવું. ૧૭૮.

तह हुज्ज रियासमिओ । देहेवि असुच्छिओ दयापरमो
जह संथुओ सुरेहिं वि । वरदत्तमुणी महाभागो ॥७९॥

જેમ મહાભાગ્ય **વરદત્ત** મુનિને દેવોએ સ્તવ્યા તેમ દયામાં પરમ તત્પર છતા સ્વદેહમાં પણ મૂર્ચ્છા રહિત મુનિ ઇર્યા સમિતિવંત હોય. ૧૭૯.

" વરદત્ત મુનિ ચરિત્ર. "

કોઇક ગચ્છમાં **વરદત્ત**નામા મુનિ મહા ચારિત્રી, સ્વદેહમાં પણ નિઃસ્પૃહ, પ્રશમ રસમાં નિમગ્ન, અને વિશેષે ઇર્યા સમિતિવંત છતા ઉપયોગ સહિત વિચરે છે. પ્રાણાંતે પણ ઉપયોગ (જયણા) ચૂકતા નથી. એકદા ઇંદ્રે દેવ સમક્ષ તે મુનિના તીવ્ર ગુણની પ્રશંસા કરી કહ્યું કે કોઇ દેવ પણ તે મુનિને ક્ષોભાવી શકે તેમ નથી. એ વાત સાંભળી કોઈ મિથ્યા દૃષ્ટિને તે વાતની શ્રદ્ધા

નહિ આવવાથી તે મુનિને ચળાવવા આવ્યો. મુનિ સ્થંડિલ ભૂમિ જતા હતા તે વખતે માર્ગમાં માંખી માંખી જેવડી નાની નાની મંડૂકિઓ વિકૂર્વી અને પછાડી એક મદોન્મત્ત હાથી વિકૂર્વી મૂકયો, મુનિએ વિચાર્યું કે જો હું દોડીશ તો મંડૂકી (દેડકી) ઓની વિરાધના થશે માટે ધીમે ધીમે જયણાથી ચાલતાં થવું હોય તે થાઓ, એમ ધારી ધીમે ધીમે જયણાથી ચાલે છે એવામાં એકાએક હાથીએ આવી મુનિને ઉછાળી આકાશમાં ફેંકયા. ત્યાંથી તે મંડૂકી ઉપર પડતાં સ્વદેહથી થતી તે મંડૂકીઓની વિરાધના માટે વારંવાર મિથ્યાદુષ્કૃત દેવા લાગ્યા. મરણ સંબંધી ભયથી રહિત તે મુનિને જાણી દેવે પ્રગટ થઇ તેમની પ્રશંસા કરી; પોતાના આગમનનું કારણ જણાવી, તે મહાભાગ્ય મુનિને ખમાવી, દેવ સ્વસ્થાનકે ગયો. તે દેવે એવી રીતે સ્તુતિ કર્યા છતાં ગર્વ રહિત તે મુનિવર જયણાપૂર્વક વિચરી સુખી થયા. ઈતિ વરદત્ત મુનિ કથાનક.

कोहाईहिं भएण व । हासेण व जो न भासए भासं ॥
मोहर–विगहाहि तहा । भासासमिओ स विन्नेओ ८०

ક્રોધાદિક કષાયથી, ભયથી, કે હાસ્યથી તેમજ મુખરતા અને વિકથારૂપે જે બોલે નહિ તેમને ભાષા સમિતિવંત જાણવા. ૧૮૦

बहुयं लाघव–जणयं । सावज्जं निठ्ठुरं असंबद्धं ॥
गारथ्थियजणउचियं । भासासमिओ न भासिज्जा ॥८१॥

અતિઘણું, લઘુતા ઉપજાવનારૂં, સદોષ, કઠોર, સંબંધ વિનાનું તેમજ ગૃહસ્થજનોચિત (હે, હો, આવો, બેસો, જાઓ ઇત્યાદિક) વચન–ભાષા સમિતિવંત બોલે નહિ. ૧૮૧.

न विरुज्झइ लोयट्ठिई । बाहिज्जइ जेण नेय परलोउ ॥
तह निउणं वत्तवं । जह संगयसाहुणा भणियं ॥८२॥

જેમ લોક મર્યાદાનો ભંગ ન થાય, તેમજ પરલોક સંબંધી હિતને બાધા ન પહોંચે, તેમ સંગત સાધુની પેરે નિપુણતાવાળું (ડહાપણ ભરેલું) વચન બોલવું. ૧૮૨.

"સંગત સાધુનું ચરિત્ર."

કોઇક ગચ્છમાં સિદ્ધાન્તમાં સુનિપુણ મહાગુણવંત સંગત નામના સાધુ વર્તે છે, ગુરૂ મહારાજ સાથે વિચરતાં કોઇક નગરમાં આવ્યા. ત્યાં પરચક્રનો ભય થવાનો નિમિત્તના બળથી જાણી ગુરૂએ ગ્લાન સાધુને નિમિત્તે સંગત મુનિને તે નગરમાં મૂકી બીજા બધાને અન્યત્ર વિહાર કરાવ્યો. શત્રુઓએ આવી નગરને રૂંધ્યું. સંગત સાધુ નિર્દોષ ઔષધ અને આહાર અર્થે બહાર નીકળ્યા. સેનાનીએ તેમને પૂછ્યું કે તમે કયાંથી આવો છો? મુનિએ ક્ષોભ રહિત કહ્યું કે નગર થકી, ત્યારે તે નગર સંબંધી બધી બાતમી મુનિને પૂછવા લાગ્યો. પણ મુનિએ નીડરપણે કહ્યું કે એવી વાત કહેવાનો મુનિનો આચાર નથી. સેનાનીએ ઘણી ધમકી આપી જણાવ્યું કે તમે હેરિક છો, મુનિએ કહ્યું કે અમે હેરિક નથી પણ સાધુ છીએ. પછી સ્પષ્ટ રીતે ક્ષોભ વગર મુનિનો આચાર જણાવવાથી સેનાની

પ્રસન્ન થઇ કહેવા લાગ્યો કે એ ધર્મ બહુ સુંદર છે, મને પણ મારે યોગ્ય ધર્મ બતાવો! એમ કહેવાથી સંગત મુનિએ તેને ઉપદેશ દીધો તેથી તેણે ગૃહસ્થ યોગ્ય ધર્મ અંગીકાર કર્યો. આવી રીતે સજ્જનોએ પણ ભાષા સમિતિવંત થવું! એ પ્રમાણે સંગત સાધુનો વ્યતિકર કહ્યો.

आहारोवहिसिज्जं । उग्गमउप्पायणेसणासुद्धं ॥
गिन्हइ अदीणहिओ । जो होइ स एसणासमिओ ८३

આહાર, ઉપધિ અને ઉપાશ્રય (પ્રમુખ) જે ઉદ્ગમ, ઉત્પાદના અને એષણા દોષને વર્જી નિર્દોષ અદીન વ્રતિઓ ગ્રહે એવો જે ખપ કરે તે એષણા સમિતિવંત સમજવો. ૧૮૩.

आहार-मित्त-कज्जे । सह सचिय जोवलंघइ जिणाणं॥
कह सेसगुणे धरिही । सुदुद्धरे सो जओ भणियं ॥८४॥

આહારમાત્ર પ્રયોજને જે જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે તો પછી તે કાયર સુદુર્ધર બ્રહ્મચર્યાદિ શેષ ગુણોને શી રીતે ધરી શકશે? જે કારણ માટે કહ્યું છે કે– ૧૮૪.

जिणसासणस्स मूलं । भिख्खायरिया जिणेहिं पन्नत्ता॥
इथ्थ परितप्पमाणं । तं जाणसु मंदसद्धीअं ॥८५॥

જિન શાસનનું મૂળ (તત્ત્વ) એ છે કે મુનિએ નિર્દોષ આહાર ગવેષી લેવો, એમ જિનેશ્વરોએ ફરમાવ્યું છે. એ કાર્યમાં

જે મુનિ ખેદ વહે છે તે સંયમ માર્ગમાં મદ શ્રદ્ધાવાન છે એમ સમજવું. ૧૮૫.

जह नरवइणो आणं । अइक्कमंता पमायदोसेणं ॥
पावंति बंधवहरो–हछिज्जमरणावमाणाइं ॥ ८६ ॥
तह जिणवराण आणं । अइक्कमंता पमायदोसेणं ॥
पावंति दुग्गइपहे । विणिवाय सहस्सकोडीओ ॥८७॥

જેમ નરપતિની આજ્ઞા અતિક્રમનાર લોકો પોતાના પ્રમાદ દોષથી બંધ, વધ, રોધ (કેદ) અને અવયવાદિકના છેદ પ્રમુખ મરણાંત કષ્ટને પામે છે, તેમ જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞા અતિક્રમનાર પ્રમાદ દોષથી દુર્ગતિના રસ્તે સહસ્ર કોટિવાર વિનિપાતનેજ પામે છે. ૧૮૬–૧૮૭

जो जहव तहव लध्धुं । गिन्हइ आहारउवहिमाईयं ॥
समणगुणविप्पमुक्को । संसारपवट्ठओ भणिओ ॥८८॥

આહાર, ઉપધિપ્રમુખને જે જેમ તેમ (સ્વેચ્છાથી) પ્રાપ્ત કરી લે છે તે શ્રમણ (નિગ્રંથ) માર્ગથી દૂર છતો સંસારની વૃદ્ધિ કરનાર કહ્યો છે. ૧૮૮

धणसम्म–धम्मरुइमाइयाण । साहूण ताण पणओहं ॥
कंठट्ठियजीएहिं वि । न एसणा पिल्लिया जेहिं ॥ ८९ ॥

તે ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ પ્રમુખ સાધુઓને હું પ્રણામ

કરૂં છું કે જેમણે મરણાંત કષ્ટ પ્રાપ્ત થયે છતે પણ એષણા સ-મિતિ વિરાધી નહિ. ૧૮૯

" ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ ચરિત્ર. "

ધનશર્મ એ એક શ્રેષ્ટિ પુત્ર વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહી ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ગુરૂ સાથે વિચરતો હતો તે વખતે અરણ્યમાં અત્યંત તૃ-પાથી પિડીન થવાથી આગળ ચાલવાને અશક્ત થયો. માર્ગમાં બહુજ ધીમી ગતિથી હીંડતાં શીતળ જળથી ભરેલી નદી આવી. પરંતુ પ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ તે સચેત જળ પોતે પીધું નહિ. શુભ ધ્યાનથી મરીને તે વૈમાનિક દેવ થયો. અવધિજ્ઞાનથી પૂર્વભવનો વ્યતિકર જાણી 'મારા મરણથી મુનિઓને ખેદ ન થાઓ' એટલા માટે મુનિઓને વૈક્રિય રૂપથી મળીને તેમને સંતોષિત કર્યા.

ઇતિ ધનશર્મ કથા.

મહાતપસ્વી ધર્મરૂચિ અણગારને એકદા અઠમ તપ કરી અરણ્યમાં ચાલતાં પારણે ક્ષુધા તૃષાથી પિડીત થયેલા વન-દેવતાએ દીઠા, તે વનદેવતાએ મનુષ્યનું રૂપ ધારી તે મુનિને કાંજિક આપવા માંડ્યા છતાં પોતાની વિચક્ષણતાથી દેવ માયા જાણીને તે ગ્રહણ કરી નહિ. તેથી પ્રગટ થઇ વનદેવતાએ તે મુ-નિની ભારે પ્રશંસા કરી તો પણ ગર્વરહિત રહેલા તે મુનિ સકળ કર્મને ખપાવી શિવ પદ પામ્યા. એ પ્રમાણે ધર્મરૂચિ અણ-ગારની સંક્ષેપથી વાત કહી.

पडिलेहिऊण सम्मं । सम्मं च पमज्जिऊण वथ्थूणि ॥
गिन्हिज्ज निरकविज्ज व । समिओ आयाणसमिईए ९०

આદાન નિક્ષેપણ સમિતિવંત (સાધુ-પુરૂષ) પ્રથમ સમ્યગ્ રીતે દૃષ્ટિ પડિલેહણા કરી પછી પૂંજી પ્રમાર્જીને વસ્તુ ગ્રહણ કરે અથવા નીચે સ્થાપે. ૧૯૦

जइ घोरतवचरणं । असक्कणिज्जं न कीरए इन्हिं ॥
किं सक्कावि न कीरइ । जयणा सुपमज्जणाईया ॥९१॥

ન બની શકે એવું ઘોર તપ આચરણ જો ન કરી શકાય તો સુખે બની શકે એવી સુપ્રમાર્જનાદિક જયણા કરવામાં કેમ ઉપેક્ષા કરવી ઘટે ? ૧૯૧

तम्हा उवउत्तेणं । पडिलेहणपमज्जणासु जइयव्वं ॥
इय दोसे सुगुणेसुवि । आहरणं सो मिलज्ज मुणी ९२

તે માટે ઉપયોગ સહિત પ્રતિલેખન પ્રમાર્જન કરવા કાળજી રાખવી. આ સંબંધી ગુણ દોષમાં આર્ય સોમિલમુનિનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૯૨

"આર્ય સોમિલમુનિનું ચરિત્ર."

સોમિલ નામના એક મુનિ ગુરૂની આજ્ઞાથી પાત્ર પ્રતિલેખના કરી તે ઉંચાં રાખી કંઈક કાર્ય માટે ગયા હતા. કાર્ય પૂરું થયે છતે ભિક્ષા માટે જતાં તે સોમિલને પાત્રાં પુનઃ પ્રતિલેખવાનું

સાધુએ કહેવાથી આ પાત્રાં હમણાંજ પડિલેહ્યાં છે એમ કહેવાથી તેનાં તેવાં ઉપેક્ષા ભરેલાં વચનથી રૂષ્ટ થયેલા દેવતાએ પ્રગટ થઇ તેને ઉપાલંભ દીધો, તેથી તે પ્રતિલેખન ક્રિયામાં અધિકાધિક સાવધાન રહેવા લાગ્યો. ઇતિ સોમિલમુનિ દૃષ્ટાંત.

आवायाइ-विरहीए । देसे संपेहणाइ परिसुद्धे ॥
उच्चाराइ कुणंतो । पंचमसमियं समाणेइ ॥ ९३ ॥

આપાત, (લોકોનું આવાગમન જ્યાં થતું હોય) તેમજ સંલોક (લોકો દૂરથી દેખી શકે એવાં સ્થળ) ટાળી શુદ્ધ નિર્દોષ સ્થંડિલ ભૂમિમાં વડીનીતિ તથા લઘુનીતિ કરતો સાધુ પાંચમી પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિને આરાધે છે. ૧૯૩

धम्मरुइमाइणो इह । आहरणं साहुणो गयपमाया ॥
जेहिं विसमावइसुवि । मणसावि न लंघिया एसा॥९४॥

ધર્મરૂચિ પ્રમુખ પ્રમાદરહિત સાધુઓનું અત્ર ઉદાહરણ લેવું કે જેમણે વિષમ આપત્તિયોગે મનથી પણ એ સમિતિનું ઉલ્લંઘન કર્યું નથી. ૧૯૪

"ધર્મરૂચિ મુનિનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર."

કોઇક ગચ્છમાં ધર્મરૂચિ નામના મુનિ પ્રતિલેખનક્રિયામાં પ્રાણાન્તે પણ પ્રમાદ કરતા નથી. અન્યદા સંધ્યા સમયે સ્થંડિલ પ્રતિલેખના કરવી ચૂકી જવાથી, રાત્રીમાં લઘુનીતિની શંકા થતાં પોતાના થયેલા પ્રમાદને લઇ જીવદયાની ખાતર

તેનો રોધ કરી રહ્યા છે. અને પોતાના આત્માને હવે પછી વધારે સાવધાન રહેવા સમજાવે છે. એવા તેના સત્ત્વથી તુષ્ટમાન થયેલા આસન્ન દેવતાએ પ્રભાત વિકુર્વ્યું. એટલે સાધુએ સ્થંડિલ ભૂમિને પડીલેહી લઘુશંકા ટાળી. પછી તરત અંધકાર પસરી જવાથી તે બધી દેવમાયા જાણી મુનિ સ્વપ્રમાદને નિંદતા અને દેવ સાન્નિધ્યથી પણ ગર્વ નહિ ધરતા સંયમમાં વધારે સાવધાનપણે વર્તી અનુક્રમે સકળ કર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધિ પદને પ્રાપ્ત થયા. ઇતિ ધર્મરૂચિ મુનિ દૃષ્ટાંત.

अकुसलमणो निरोहो । कुसलरस उईरणं तहेगत्तं ॥
इय निट्ठिअमणपसरा । मणगुत्तिं विंति महरिसिणो ॥९५॥

અકુશળ (સાવદ્ય) મનનો નિરોધ અને કુશળ(શુભ) મનનું ઉદીરણ તથા ચિત્તની એકાગ્રતા થાય તેમ પ્રવર્તવું એ મનોગુપ્તિ છે. એમ સકલ વિકલ્પાતીત–નિર્વિકલ્પ સમાધિવંત જિનેશ્વરો કહે છે. ૧૯૫.

अवि जलहीवि निरुज्झइ । पवणोवि खलिज्जए उवाएणं ॥
मन्ने न निम्मिओ च्चिय । कोवि उवाओ मणनिरोहे ९६

ઉપાયવડે સમુદ્રનો રોધ કરી શકાય છે અને પવનને પણ ખાળી (રોકી) શકાય છે; પણ મન નિરોધ કરવાનો કોઇ અદ્‌ભૂત ઉપાય કોઈએ નિર્માણ કર્યો જણાતો નથી. ૧૯૬.

चिंतइ अचिंतणिज्जं । वच्चइ दूरं वि लंघइ गुरूंपि ॥
गुरूआणवि जेण मणो । भमइ दुरायारमहिलव्व ९७

जिणवयणमहाविज्जा। सहाइणो अहव केइ सप्पुरिसा
रुंभंति तंपि विसमिव । पडिमापडिवन्न–सड्ढव्व ॥९८॥

કેમકે મન નહિ ચિંતવવા યોગ્ય (પરસ્ત્રી પ્રમુખ) વસ્તુને ચિંતવે છે, દૂર જાય છે; સમુદ્ર અને ડુંગરને ઓળંગી જાય છે; અરે મહાન પુરૂષોનાં પણ મન દૂરાચારી સ્ત્રીની પેરે ભમ્યા કરે છે. અથવા કેટલાક સત્પુરૂષો જિનવચન રૂપ મહાવિદ્યાની સહાયથી (વિષધરના) વિષની જેમ મનને પણ પ્રતિમા પ્રતિપન્ન (જિનદાસ) શ્રાવકની પેરે નિરૂંધે છે. ૧૯૭–૧૯૮.

" જિનદાસ શ્રાવક ચરિત્ર. "

જિનદાસ શ્રાવક એકદા પોષધ ગ્રહી શૂન્ય ઘરમાં કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યો હતો તેવામાં ત્યાં તેની સ્ત્રી કોઈ અન્ય પુરૂષની સાથે રમવા માટે આવી, અંધારામાં તેણીએ સ્વભર્તાને જાણ્યો નહિ, ખીલાયુક્ત પાયાવાળો પલંગ ઢાળી યથેષ્ટ રમવા લાગી. એક તીક્ષ્ણ ખીલો જિનદાસનાજ પગ ઉપર આવ્યો તે પગને ચીરી ભૂમિમાં પેસી ગયો, તેથી તીવ્ર વેદના થઇ; તે વેદના અદીનપણાથી સહી, પવિત્ર જિનવચનનું અવલંબન કરી શુદ્ધ અધ્યવસાય સહીત કાળ કરી વૈમાનિક દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા શ્રાવક પણ મનનો આવી રીતે જય કરે તો સાધુ જનોએ એથી અધિક મનોજય કરવો ઘટે છે. ઇતિ **જિનદાસ શ્રાવક કથા.**

अक्कुसलवयणनिरोहो । कुसलस्स उईरणं तहेगत्तं ॥
भासाविसारएहिं । वइगुत्ती वन्निया एसा ॥ १९ ॥

અકુશળ વચનનો નિરોધ, કુશળ વચનનું ઉદીરણ તેમજ વચનની એકાગ્રતા (નિર્વ્યાપારતારૂપ) ને ભાષા સમિતિમાં કુશળ પુરૂષો ભાષાસમિતિ કહે છે. ૧૯૯.

दंमंति तुरंगा विहु । कुसलेहिं गयावि संजमिज्जंति ॥
वयवग्गिंघ संजमिउं । निउणाणवि दुक्करं मन्ने ॥२००॥

કુશળ પુરૂષો (ઉદ્ધત) ઘોડાને તેમજ (મદોન્મત્ત) હાથીને પણ દમી જાણે છે, પણ વાણી રૂપ વાઘણને વશ કરવી એ તો નિપુણ જનોને પણ દુષ્કર છે એમ માનું છું. ૨૦૦.

सिद्धंतनीइकुसलो । कइ निगिन्हंति तं महासत्ता ॥
सन्नायग–चोरग्गह–जाणग गुणदत्तसाहुव्व ॥ १ ॥

સિદ્ધાન્ત (આગમ) નીતિમાં કુશળ કઇક મહાસત્વશાળી સાધુ પુરૂષો તેનો પણ નિગ્રહ કરે છે. અને સ્વજનોને ચોર પકડી લેશે એવું જાણનારા ગુણદત્ત સાધુની પેરે દૃષ્ટાંત રૂપ બને છે. ૨૦૧.

"ગુણદત્ત સાધુ દૃષ્ટાન્ત."

ગુણદત્ત સાધુને એકદા ગુરૂ આજ્ઞાથી એકાકી વિચરતાં અરણ્યમાં ચોરો મળ્યા, "અમારી વાત કોઇને કહીશ નહિ" એમ જણાવી તેમણે મુનિને જવા દીધા. માર્ગમાં આગળ જતા

મુનિને (પોતાના સંસાર પક્ષી) માતા પિતાદિક મળ્યા. તેમણે વંદનાદિક કર્યા બાદ આગ્રહ કરી મુનિને પાછા વાળ્યા, માર્ગમાં ચોરોએ તેમને પકડી લુંટી લીધા. ત્યારે પલ્લીપતિને મુનિરાજની માતાએ કહ્યું કે મને છરી આપ કે જેથી સ્તનોને કાપી નાંખું. પલ્લીપતિએ તેનું કારણ પૂછવાથી તે વૃદ્ધાએ કહ્યું કે મેં જાતે સ્તન પાન કરાવેલા આ સાધુએ તમને જાણ્યા જોયા છતાં મને પ્રથમથી નિવેદન કર્યું નહિ. મુનિને તેનું કારણ પૂછતાં મુનિએ કહ્યું કે થોડી પણ ગૃહી પ્રસંગ વાર્તા શ્રીજિનેશ્વરોએ નિષેધી છે તો તે જિન વચનનો અનાદર કરી હું સ્વજનનું કાર્ય શી રીતે કરૂં ? આ વાતથી પ્રસન્ન થઇ પલ્લીપતિએ સહુને છોડી મૂક્યાં. મુનિ પણ સહુને સદુપદેશ દઈ અન્ય સ્થળે વિહાર કરી ગયા. એવી રીતે અન્ય મુમુક્ષુઓએ પણ **વચનગુપ્તિ** આદરવી.

"ઈતિ ગુણદત્ત સાધુ દૃષ્ટાન્ત."

जो दूट्ठगइंदो इव । देहो असंजमेसु वट्टंतो ॥
नाणंकुसेण रुंभइ । सो भन्नइ कायगुत्तत्ति ॥ २ ॥

દુષ્ટ ગજેન્દ્રની પેરે અસંયમ માર્ગમાં પ્રવર્તતા દેહને જ્ઞાન રૂપ અંકુશ વડે દમવામાં આવે તે કાયગુપ્તિ કહેવાય છે. ૨૦૨.

कुम्मुव्व सया अंगे । अंगोवंगाइं गोविउं धीरा ॥
चिट्ठंति दयाहेउं । जह मग्गपवन्नओ साहू ॥ ३ ॥

કૂર્મ (કાચબા) ની પેરે સદા સ્વદેહમાં અંગોપાંગને

ગોપવી રાખી ધીર પુરૂષો દયાને માટે માર્ગ પ્રપન્ન સાધુની પેરે પ્રવર્તે છે. ૨૦૩.

"માર્ગ પ્રપન્ન સાધુ ચરિત્ર."

કોઇએક મુનિરાજ સાર્થની સાથે વિચરતા હતા, તે સાર્થ ઘાસવાળા સ્થાનમાં પડાવ નાંખી રહ્યો, સાધુને પોતાને રહેવા યોગ્ય સ્થાનક નહિ હોવાથી કષ્ટથી એક પગ રહી શકે એવા નિર્દોષ સ્થળમાં એક પગે ધ્યાનમાં લીન થઇ ઉભા રહ્યા પણ તિલ તુષ માત્ર પણ બીજી ભૂમિ વાપરી નહિ. તેમના સત્વથી તુષ્ટમાન થયેલા ઈંદ્રે પ્રશંસા કરી, તે સાંભળી કોઈક દેવ ચળાવવા આવ્યો, વ્યાઘ્રનું રૂપ ધારી ફાળ મારી મુનિ ઉપર ધસ્યો પણ મુનિ લગારે ક્ષોભ પામ્યા વગર ત્યાંજ ઉભા રહ્યા, તેથી દેવ પ્રગટ થઈ સ્તુતિ કરી ખમાવી સ્વસ્થાનકે ગયો. તો પણ ગર્વ રહિત તે મહામુનિ સ્વધ્યાનમાં સમાહિત રહી સકળ કર્મ ખપાવી મોક્ષપદ પામ્યા. ઇતિ માર્ગ પ્રતિપન્ન સાધુ દૃષ્ટાંત.

इय निम्मलवयकलिओ । समिई–गुत्तीसु उज्जुओ साहू
तो सुत्त अथ्थ पोरिसि । कमेण सुत्तं अहिज्जिज्जा ॥४॥

એ પ્રમાણે નિર્મળ વ્રત સહિત સમિતિ ગુપ્તિ પાળવામાં ઉદ્યુક્ત (ઉજમાળ થયેલો) સાધુ સૂત્ર પોરસી અને અર્થ પોરસીના અનુક્રમ પ્રમાણે શાસ્ત્ર સિદ્ધાન્તનો અભ્યાસ કરે. ૨૦૪.

तंमि अहीए विहिणा । विसेसकयउज्जमो तवविहाणे ॥
दव्वाइअपडिबद्धो । नाणादेसेसु विहरिज्जा ॥ ५ ॥

વિધિ પૂર્વક શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યે છતે વિવિધ તપો વિધાનમાં વિશેષે ઉદ્યમવંત બની દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવમાં પ્રતિબંધ રહિતપણે જૂદા જૂદા દેશોમાં મુનિએ વિચરવું ! તે પ્રતિબંધ દ્રવ્યથી શ્રાવકાદિકમાં, ક્ષેત્રથી નિર્વાત (પવન વગરના) સ્થાનાદિકમાં, કાળથી શરદાદિક રૂતુમાં, અને ભાવથી શરીર અવયવાદિકમાં જેમકે આ ગ્રીષ્મ રૂતુમાં અહિંજ રહીયે તો શરીરને સુખ રહેશે. મુનિનો એવો આચાર છે કે સર્વત્ર સમભાવ રાખી પ્રતિબંધ રહિત વિચરવું. ૨૦૫.

पडिबंधो लहुअत्तं । न जणुवयारो न देसविन्नाणं ॥
नाणाईण अबुद्धी । दोसा अविहारपरकंमि ॥ ६ ॥

(પ્રતિબંધ રહિત પણે) વિહાર નહિ કરવાથી (એકત્ર રહેતાં) રાગદ્વેષાદિક દોષોની ઉત્પત્તિ થાય, સ્વલઘુતા થાય, તેમજ લોકોપકાર, દેશ વિજ્ઞાન, તથા જ્ઞાન વૃદ્ધિ થઇ શકે નહિ. ૨૦૬.

गयणंव निरालंबो । हुज्ज धरामंडलं व सव्वसहो ॥
मेरुव्व निप्पकंपो । गंभीरो नीरनाहुव्व ॥ ७ ॥
चंदुव्व सोमलेसो । सूरुव्व फुरंतउग्गतवतेओ ॥
सीहुव्व असंखोभो । सुसीयलो चंदणवणं व ॥ ८ ॥

(આત્મવેદી મુનિ) ગગનની જેમ નિરાલંબી, પૃથ્વીની પેરે સહનશીલ, મેરૂની જેવા નિષ્પ્રકંપ, સમુદ્રની જેવા ગંભીર,

ચંદ્રની જેવા સૌમ્ય લેશ્યાવંત, સૂર્યની જેવા સ્ફુરાયમાન ઉગ્રતપ તેજવાળા, સિંહની પેરે અક્ષોભ્ય અને ચંદનના વનની જેમ સુ-શીતળ પ્રકૃતિવંત હોય. ૨૦૭–૨૦૮.

पवणुव्व अपडिबद्धो । भारुंडविहंगमुव्व अपमत्तो ॥
मुद्धवहुव्व वयारो । सारयसलिलं व सुद्धमणो ॥९॥

તેમજ મુનિ પવનની પેરે પ્રતિબંધ રહિત વિચરનાર, ભારંડપંખીની પેરે પ્રમાદ રહિત, મુગ્ધ વધુની પેરે વિકાર વર્જિત, અને શરદ્ જળની પેરે શુદ્ધ હૃદયવાળા હોય. ૨૦૯.

वज्जिज्ज मच्छरं परगुणेसु । तह नियगुणेसु उक्करिसं ॥
दूरेणं परिवज्जसु । सुहसीलस्स संसग्गिं ॥ १० ॥

પરગુણમાં મત્સર, તેમજ નિજગુણમાં ઉત્કર્ષ કરવો નહિ, અને સુખ શીલ જનોનો સંસર્ગ (પરિચય) દૂરથીજ ત્યજવો, મતલબ કે તે કદાપિ લગારે કરવો નહિ. ૨૧૦.

पासत्थो ओसन्नो । कुसील संसत्तनीअ अहाछंदो ॥
एएहिं समाइन्नं । न आयरिज्जा न संसिज्जा ॥ ११ ॥

પાસથ્થા, ઉસન્ના, કુશીળ, સંસક્ત અને યથાચ્છંદી સાધુએ જિનાજ્ઞાને ઉલ્લંઘી સમાચરેલું કાર્ય આત્માર્થિ સાધુએ પોતે આદરવું નહિ, તેમજ તેને પ્રશંસવું નહિ! પાસથ્થાદિકનું સ્વરૂપ **પ્રવચન સારોદ્ધાર** પ્રમુખ અન્ય ગ્રંથો થકી જાણી લેવું! જાણીને પોતે તેવે પ્રસંગે વિવેકથી વર્તવું. ૨૧૧.

पिज्जं भयं पओसो । पेसुन्नं मच्छरो रईहासो ॥
अरईकलहो सोगो । जिणेहिं साहूण पडिकुट्ठो ॥१२॥

પ્રેમ, (સ્વજનાદિકમાં) ભય, પ્રદ્વેષ, પૈશૂન્ય (ચાડી) મચ્છર, રતિ (ઇષ્ટ સંયોગે હર્ષ) હાસ્ય, અરતિ (અનિષ્ટ સંયોગે ખેદ) કલહ, શોક એ સર્વવાનાં સાધુઓને શ્રીજિનેશ્વરોએ નિષેધ્યાં છે. મતલબ કે તે દોષો સાધુઓએ સેવવા નહિ. ૨૧૨.

वंदिज्जंतो हरिसं । निंदिज्जंतो करिज्ज न विसायं ॥
न हि नमिअनिंदिआणं । सुगइं कुगयं च विंति जिणा

મુનિજન વંદાતાં હર્ષ ન કરે, અને નિંદા કરાતાં ખેદ ન ધરે, કેમકે નમાયેલાની સુગતિ અને નિંદા કરાએલાની દુર્ગતિ થાય એવો નિયમ નથી. એમ કહેવાની મતલબ એ કે મુનિએ નિંદા, સ્તુતિ કરનાર, માન અપમાન આપનાર તેમજ સ્વજન અને અન્ય જનો એ સહુ ઉપર સદાય સમદૃષ્ટિ રાખી વિચરવું, નિરંતર અંતરવૃત્તિ—અંતરલક્ષ્ય ઉપયોગ રાખીને સંયમ પાળવું. ૨૧૩.

अप्पा सुगइ साहइ । सुपउत्तो दुग्गइं च दुपउत्तो ॥
तुट्ठो रुठ्ठो अपरो । न साहओ सुगईकुगईणं ॥ १४ ॥

આત્માને સન્માર્ગમાં પ્રવર્તાવ્યાથી તે સદ્‌ગતિ આપે છે અને ઉન્માર્ગમાં વર્તાવ્યાથી દુર્ગતિ આપે છે. બાકી બીજા તૂઠ્યા છતાં કંઇ સદ્‌ગતિ કે દુર્ગતિ આપી શકતાં નથી; માટે

બીજે બહાર નહિ જોતાં અંતરમાંજ જોઇ પોતાનીજ ભૂલો સુધારી શુદ્ધ નિર્મળ થવું એજ ખરૂં નિજ કર્તવ્ય છે. ૨૧૪.

लहुकम्मो चरमतणू । अणंतविरिओ सुरिंद पणओवि
सव्वोवायविहिन्नू । तियलोयगुरू महावीरो ॥ १५ ॥
गोआलमाईएहिं । अहमेहिं उईरिए महाघोरे ॥
जइ सहइ तहा सम्मं । उवसग्गपरीसहे सव्वे ॥१६॥
अम्हारिसा कहं पुण । न सहंति विसोहिअव्व घणकंमा
इअ भावंतो सम्मं । उवसग्गपरीसहे सहसु ॥ १७ ॥

લઘુકર્મા, ચરમશરીરી, અનંતવીર્યવંત, સુરેન્દ્રપ્રણમિત તેમજ સર્વ ઉપાય અને વિધિના જાણ છતાં ત્રિલોકી ગુરૂશ્રી મહાવીર દેવે પણ જ્યારે ગોવાળીયા પ્રમુખ અધમ લોકોએ ઉદીરેલા મહાઘોર સર્વ ઉપસર્ગ અને પરિસહો સમ્યગ્ રીતે (દીનતા વગર —અદીનભાવે) સહન કર્યા તો પછી જેને હજુ ઘણાં કર્મ ખપાવવાનાં રહેલાં છે એવા અમારી જેવાઓએ તે કેમ ન સહન કરવાં ? એમ વિચાર કરી ઉપસર્ગ પરિસહને સમભાવે સહન કર ! ૨૧૫-૨૧૬-૨૧૭

एवंपि कम्मवसओ । अरई चरणंमि हुज्ज जई कहवि॥
तो भावणाइ सम्मं । इमाई सिग्घं निअत्तिज्जा ॥१८॥

એમ છતાં કર્મયોગે કદાચ ચારિત્રમાં અરતિ થઇ જાય

તો આ ભાવનાવડે તે થતી અરતિને શીઘ્ર ટાળી દેવી! ૨૧૮

सयलदुहाणावासो । गिहिवासो तथ्थ जीव मा रमसु ॥
जं दूसमाइ गिहिणो । उयरंपि दुहेण पूरिंति ॥ १९ ॥

હે જીવ ! સકળ દુઃખના નિવાસ રૂપ ગૃહવાસમાં તું રતિ કર માં, કેમકે આ દુષમા કાળમાં ગૃહસ્થો પોતાના ઉદરને પણ દુઃખે ભરે છે. ૨૧૯

जललवतरलं जीयं । अथिरा लच्छि विभंगुरो देहो ॥
तुच्छा य कामभोगा । निबंधणं दुरकलरखाणं ॥२०॥

ડાભના અગ્ર ઉપર રહેલા જળબિંદુની જેવું જીવિત જોતજોતામાં પૂરું થઇ જાય છે, તેમજ લક્ષ્મી ચપળ–અસ્થિર છે, દેહ ક્ષણભંગુર છે અને લાખો ગમે દુઃખોને દેનારા વિષય ભોગો તુચ્છ–અસાર છે. ૨૨૦

को चक्कवट्टिरिद्धिं । चइउं दासत्तणं समहिलसइ ॥
को वररयणाइं मुत्तुं । परिगिन्हइ उवलखंडाइं ॥२१॥

ચક્રવર્તીની રિદ્ધિ મૂકીને દાસપણું કોણ (મૂર્ખ) માંગી લે ? અને શ્રેષ્ઠ રત્નોનો ત્યાગ કરીને કોણ પથ્થરના કટકાઓનું ગ્રહણ કરે ? ૨૨૧

नेरइआणवि दुरकं । जिज्झइ कालेण किं पुण नराणं ॥
ता न चिरं तुह होही । दुरकमिणं मा समुचियसु ॥२२॥

નારકીઓનાં (દીર્ઘ) દુઃખ પણ કાળે કરીને ક્ષીણ થઇ જાય છે તો પછી મનુષ્યનાં દુઃખ કઇ ગણત્રીમાં છે? તેથી આ દુઃખ તને લાંબાં વખત નહિ રહે, એમ વિચારી હે જીવ! તું ખેદ (ઉદ્વેગ) ન કર, પણ ધીરો થા! ૨૨૨

इय भावंतो संमं । खंतो दंतो जिइंदिओ होउं ॥
हत्थिव्व अंकुसेणं । मग्गंमि ठवेसु नियचित्तं ॥२३॥

આવી રીતે સમ્યગ્ વિચાર કરતો હે ભદ્ર! તું ક્ષાન્ત, દાન્ત અને જીતેન્દ્રિય થઇ અંકુશવડે હાથીની જેમ પોતાના ચિત્તને માર્ગમાં સ્થાપન કર! ૨૨૩

जम्हा न कज्जसिद्धी । जीवाण मणंमि अट्ठिए ठाणे॥
इथ्थं पुण आहरणं । पसन्नचंदाइणो भणिया ॥ २४ ॥

કેમકે શુભ પરિણામાદિકમાં મન અસ્થિર છતે જીવોના ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, આ પ્રસંગે પ્રસન્નચંદ્ર પ્રમુખના ઉદાહરણ શાસ્ત્રમાં ભાખ્યાં છે, પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ તેમજ ભરત મહારાજનાં ઉદાહરણ ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૨૪

अहर-गइ-पडियाणं । किलिट्ठचित्ताण नियडि वहुलाणं
सिरितुंडमुंडणेणं । न वेसमित्तेण साहारो ॥२५॥

નરકાદિક નીચી ગતિ તરફ જેમણે પ્રસ્થાન કરેલું છે

એવા ક્લિષ્ટ ચિત્તવાળા અતિ કપટી જનોનું શિર મુંડન કરવા પૂર્વક વેષ આપવા માત્રથી કલ્યાણ થતું નથી, ગુણ વિકળ અને અનેક દોષ દુષિત જનોનું વેષ માત્રથી હિત થતું નથી. ૨૨૫

वेलंबगाईएसु वि । दीसइ लिंगं न कज्जसंसिद्धी ॥
पत्ताइं च भवोहे । अणंतसो दव्वलिंगाइं ॥ २६ ॥

વેષ વિડંબક વિદૂષકાદિકની પાસે લિંગ (વેષ) તો હોય છે છતાં તેથી કંઈ કાર્ય સિદ્ધિ થતી નથી. તેવાં દ્રવ્ય લિંગ તો સંસાર ચક્રમાં ભમતાં જીવે અનંતિવાર પ્રાપ્ત કરેલાં છે; પણ ગુણના ખપ વિના કશું વળ્યું નથી. તેટલા માટે કેવળ દ્રવ્ય લિંગમાંજ આગ્રહ નહિ ધરતાં સાથે સદ્ગુણનો અધિક ખપ કરવા શાસ્ત્રકાર જણાવે છે. ૨૨૬

तम्हा परिणामुच्चिय । साहइ कज्जं विणिच्छिओ एसो ॥
ववहारनयमएणं । लिंगग्गहणंपि निद्दिट्ठं ॥ २७ ॥

તેથી આત્માનો (શુદ્ધ) પરિણામજ (સ્વઇષ્ટ) કાર્ય સાધી આપે છે એવો નિશ્ચય–સિદ્ધાન્ત છે. તેમજ વ્યવહાર નયના અભિપ્રાયે લિંગ ગ્રહણ કરવાનું પણ કહેલું છે. તેથી ઉભયની અપેક્ષા સિદ્ધ થાય છે. ૨૨૭

जइ जिणमयं पवज्जह । ता मा ववहारनिच्छए मुयह ॥
ववहारनओच्छेए । तित्थुच्छेओ जओ भणिओ ॥२८॥

જો તમે જિનમતને અંગીકાર કરો તો વ્યવહાર અને નિશ્ચય ઉભયને આદરો, એકનો અનાદર-ઉપેક્ષા ન કરો (તેમાં પણ લિંગ ગ્રહણ જિનપૂજાદિક) વ્યવહાર નયનો ઉચ્છેદ કરવાથી તો તીર્થનોજ ઉચ્છેદ કર્યો જાણવો. ૨૨૮

ववहारो विहु वलवं । जं वंदइ केवलीवि छउमथ्थं ॥
आहाकम्मं भुंजइ । सुयववहारं पमाणंतो ॥ २९ ॥

વ્યવહાર પણ બળવાન છે કેમકે કેવળી (સર્વજ્ઞ) છતાં પણ છદ્મસ્થ (ગુરૂ) ને વાંદે છે તેમજ શ્રુતવ્યવહારને પ્રમાણ કરતાં આધાકર્મી આહારને વાપરે છે, મતલબ કે જ્યાં સુધી શિષ્ય સર્વજ્ઞ થયેલ છે એવી ખબર ગુરૂને ન પડે ત્યાં સુધી શિષ્ય સર્વજ્ઞ છતાં ગુરૂવંદન કરવા રૂપ વ્યવહારને ત્યજી દેતા નથી, તેમજ બહુશ્રુતે શ્રુત ઉપયોગથી આણેલો સદોષ આહાર પણ ક્વચિત્ કેવળી વાપરે છે. તે વાત વ્યવહારમાર્ગની પુષ્ટિ (બલવત્તા) બતાવે છે. ૨૨૯

तिथ्थयरुद्देसेणवि । सिढिलिज्ज न संजमं सुगइमूलं ॥
तिथ्थयरेण वि जम्हा । समयंमि इमं विणिद्दिठं ॥३०॥

જિનપૂજાદિક તીર્થંકરના ઉદ્દેશથી પણ સદ્ગતિદાયક સંયમને શિથિલ કરવું નહિ કેમકે તીર્થંકરેજ સિદ્ધાંતમાં આવી રીતે કહ્યું છે કે—૨૩૦

चेइय कुलगण संघे । आयरिआणं च पवयण सुए य॥
सव्वेसुवि तेण कयं । तवसंजममुज्जमंतेण ॥ ३१ ॥

તપ સંયમમાં ઉજમાળ રહેતાં મુનિએ ચૈત્ય (જિનમંદિર,) કુળ, ગણ, સંઘ, આચાર્ય અને પ્રવચન (શ્રુત સિદ્ધાન્ત) ની ભક્તિ કરી જાણવી તેથી સાધુજનોએ તપ સંયમમાંજ અધિક યત્ન કરવો ઘટે છે. ૨૩૧.

सव्वरयणामएहिं । विभूसियं जिणहरेहिं महिवलयं ॥
जो कारिज्ज ममग्गं । तउवि चरणं महिड्ढियं ॥ ३२ ॥

સર્વ રત્નમય જિનમંદિરોથી સમસ્ત પૃથ્વિ વલયને કોઈ મંડિત કરે તેથી પણ ચારિત્ર સેવન અધિક લાભદાયિ છે. (તેથીજ ઇંદ્ર નરેંદ્રાદિક સહુ કોઇ મહર્દ્ધિક જનો એક દિનના દીક્ષિત દ્રુમક સાધુને પણ પ્રણમે છે.) ૨૩૨.

दव्वथ्थओ य भावथ्थओ यादव्वथ्थओ बहुगुणत्ति बुद्धिसिया
अनिउणमइ–वयणमिणं । छज्जीवहियं जिणा बिंति ३३

દ્રવ્ય સ્તવ (જિન ચૈત્ય નિર્માપણ જિન પૂજાદિક) અને ભાવસ્તવ (ગુણોત્કીર્તન અંતરંગ પ્રીતિથી આજ્ઞાપાલનવડે પૂજ્ય પૂજાના રૂપ) મધ્યે સ્વપર અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ થવાથી દ્રવ્ય સ્તવ ગુણકારી છે એમ કોઇની બુદ્ધિ થાય તો તે અયુક્ત છે કેમકે તે નિપુણ મતિ વચન નથી. જિનેશ્વરો તો સમસ્ત જીવના હિત રૂપજ વચન વદે છે. ૨૩૩.

छज्जीवकायसंजमो । दव्वथ्थए सो विरूज्झए कसिणो ॥
तो कसिण संजम विऊ । पुप्फाइयं न इच्छंति ॥३४॥

દ્રવ્ય સ્તવમાં સમસ્ત જીવનો સંપૂર્ણ સંયમ (બચાવ) થઈ શકતો નથી તેથી સર્વ વિરતિવંત વિદ્વાન સાધુઓ પુષ્પાદિક આરંભસાધ્ય દ્રવ્ય સ્તવને ઈચ્છતા નથી. ૨૩૪.

अकसिण–पवत्तगाणं । विरयाविरयाण एस खलु जुत्तो
संसारपयणुकरणो । दव्वथ्थए कूवदिठ्ठंतो ॥ ३५ ॥

(પરંતુ) દેશ વિરતિવંત શ્રાવકોને તો એ દ્રવ્યસ્તવ (જિન પૂજાદિક) યુક્ત છે. કેમકે તે તેમને ભવ ભ્રમણ ઘટાડવાના હેતુ રૂપ છે. તે દ્રવ્યસ્તવના સંબંધમાં અરિહંતોએ કુવાનું દૃષ્ટાન્ત કહેલું છે તે આવી રીતે કે કુવો ખણતી વખતે તે ખણનારને અધિક તૃષા અને શ્રમાદિક લાગે છે પરંતુ તે ખણી રહ્યા બાદ તેમાંથી અતિ શીતળ જળ મેળવી તેનો ખણનાર અને અન્ય જનો ઘણી શાન્તિ મેળવે છે. તેમ દ્રવ્યસ્તવ કરતાં તો કંઇ આરંભજન્ય ક્રિયા લાગે પરંતુ તે પૂર્ણ થયે તે દ્રવ્યસ્તવ કરનાર અને અન્ય ભવ્ય જનો પણ અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી પૂર્વોક્ત દોષને નિવારી નિવૃત્તિ સુખને પામી શકે છે (અથવા રોગીને ઔષધની પેરે દ્રવ્યસ્તવ મલીનારંભી ગૃહસ્થ જનોને હિતકારી હોવાથી આદરવા યોગ્ય છે. ઇતિ હરિભ૦ અષ્ટક.) ૨૩૫.

तो आणाबज्झेसुं । अविसुद्धालंबणेसु न रमिज्जा ॥
नाणाइवुड्ढिजणयं । तं पुण गिज्झं जिणाणाए ॥३६॥

એમ સમજી પ્રભુ આજ્ઞાથી બહિર્ભૂત એવા અવિશુદ્ધ આલંબનમાં રતિ કરવી નહિ, પણ જ્ઞાનાદિક ગુણની વૃદ્ધિ કરનાર જે જે આલંબન હોય તે તે આલંબન જિનોક્ત વિધિ મુજબ ગ્રહણ કરવું, પણ સ્વમતિ કલ્પના વડે નહિ. ૨૩૬.

જ્ઞાનાદિક વૃધ્ધિકારી આલંબન કયાં કયાં તે ગ્રંથકાર પોતેજ જણાવે છે.

काहं अछित्तिं अहवा अहीहं । तवोविहाणेण य उज्जमिस्सं
गच्छं च नीई इअ सारइस्सं । सालंवसेवी समुवेइ मुख्खं

તીર્થવ્યુચ્છેદ ન થાય તેમ હું પ્રયત્ન કરીશ, અથવા હું શ્રુત અભ્યાસ કરીશ, તપો વિધાન માટે ઉદ્યમ કરીશ અથવા શાસ્ત્ર નીતિથી ગચ્છની સારવાર કરીશ; એ પ્રમાણે ગુણદાયક આલંબનોને સેવનાર સાધુ મોક્ષને પામી શકે છે. ૨૩૭.

सालंवणो पडंतो । अप्पाणं दुग्गमेवि धारेइ ॥
इय सालंवणसेवी । धारेइ जई असढभावं ॥ ३८ ॥

જેમ દુર્ગમ ખાડ વિગેરેમાં પડતાં વૃક્ષાદિકનું પુષ્ટ આલંબન લેનાર પોતાનો બચાવ કરી શકે છે તેમ પૂર્વોક્ત રૂડાં આલંબનને સેવનાર સાધુ જો અશઠભાવ (નિષ્કપટ વૃત્તિ–નિર્દંભતા) નું સેવન કરે તો તે સ્વપરનું હિત સાધી શકે છે. એ પ્રમાણે પુષ્ટ આલંબનને નિર્માયીપણે સેવવામાં ગુણ જણાવ્યો. ૨૩૮.

उस्सग्गेण निसिद्धं । अववायपयंमि सेवए असढो ॥
अप्पेण वहूं इच्छइ । विसुद्ध–मालंवणो समणो ॥३९॥

ઉત્સર્ગે સામાન્ય વિધિરૂપ માર્ગે જેનો નિષેધ કર્યો હોય તે અપવાદ પદે (ગાઢ રોગાદિક કારણે) અશઠ ભાવે વિશુદ્ધ આલંબનવંત સાધુ આચરે, એમ કરીને તે અલ્પ માત્ર સંયમ વ્યયથી અધિક સંયમ લાભનો ઇચ્છક હોય. ૨૩૯.

पडिसिद्धंपि कुणंतो । आणाए दव्व–खित्त–कालन्नू ॥
सुज्झइ विसुद्धभावो । कालयसूरिव्व जं भणियं ॥४०॥

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળનો જાણ પ્રભુ આજ્ઞાએ નિષિધ કાર્યને કરતો છતો વિશુદ્ધ ભાવથી કાલિક સૂરિની પેરે કર્મ નિર્જરાવડે શુદ્ધ થાય. કેમકે કહ્યું છે કે "સાધુ ચૈત્ય અને પ્રવચનના પ્રત્યનિક તથા નિંદકને સર્વ શક્તિથી નિવારે, સંઘાદિકના કાર્યે (લબ્ધિપાત્ર સાધુ) ચક્રવર્તીની સેનાને પણ ચૂરી નાંખે." તે કાલિકાચાર્યની કથાનો વિસ્તાર નિશીથ સૂત્રથકી જાણી લેવો. બાકી પોતાનીબ્હેન સાધ્વી (સરસ્વતી)ના વ્રતને ભંગ કરનાર રાજા (ગર્દભિલ્લ) ને ઉપાયોથી પદભ્રષ્ટ કર્યા છતાં જેમ તે આચાર્યવર શુદ્ધિને પામ્યા તેમ અત્ર સમજી લેવું. ૨૪૦.

जा जयमाणस्स भवे । विराहणा सुत्तविहि–समग्गस्स ॥
सा होइ निज्जरफला । अप्भथ्थ विसोहि जुत्तस्स ॥४१॥

જયણા (યતના) વંત અને શાસ્ત્ર વિધિ સંયુક્ત ગીતાર્થવડે અશક્ય પરિહારે જે જીવ વિરાધના થઇ જાય તે અધ્યાત્મ વિશુદ્ધિ યુક્ત હોવાથી તેમને અશુભકર્મની નિર્જરાને માટે થાય ! મતલબકે તેવી વિરાધનાથી લાગેલું યત્કિંચિત્ કર્મ શીઘ્ર નષ્ટ થઈ જાય જેમકે પ્રથમ સમયે બાંધે બીજે સમયે નિર્જરે અને ત્રીજે સમયે કર્મ રહિત બને. પ્રખર અધ્યાત્મ વિશુદ્ધવંત માટે એવી શાસ્ત્ર મર્યાદા છે. ૨૪૧.

जे जत्तिआ य हेऊ। भवस्स ते चेव तत्तिआ मुरके ॥
गणणाईया लोगा। दुण्हवि पुन्ना भवे तुल्ला ॥४२॥

રાગદ્વેષ અને અજ્ઞાન યુક્ત જીવોને જે ભવવૃદ્ધિના હેતુઓ છે તેજ હેતુઓ સમતા ભાવી જ્ઞાન–વિવેકી જનોને મોક્ષને માટે થાય છે. અને તે ભવમોક્ષ સંબંધી હેતુઓની ગણના કરતાં અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશવડે (અન્યૂનાધિક) પૂર્ણ અને પરસ્પર તુલ્ય થાય છે. જીવ અનંત છતાં હેતુ અસંખ્ય કહ્યા તે અધ્યવસાય સ્થાનની અપેક્ષાએ સમજવા. ૨૪૨.

इरियावहियाईया। जे चेव हवंति कंमबंधाय ॥
अजयाणं ते चेव ओ। जयाण निव्वाणगमणाय ॥४३॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયન પ્રમુખ જે (ક્રિયા) અજયણાવંતને કર્મ બંધ ભણી થાય છે તેજ ક્રિયા જયણાવંતને કર્મ નિર્જરાવડે મોક્ષને માટે થાય છે. ૨૪૩.

एगंतेण निसेहो । जोगेसु न देसिओ विही वा वि ॥
दलियं पप्प निसेहो । हुज्ज विही वा जहा रोगे ॥२४४॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયનાદિક વ્યાપારોમાં જિનોએ એકાંત નિષેધ કે એકાંત આદેશ કર્યો નથી. પણ જેમ રોગમાં જીવ દ્રવ્યને પામીને વિધિ નિષેધ કરવામાં આવે છે, એટલે અમુકને અમુક પ્રકારના જ્વરમાં સદ્વૈદ્ય અમુક વસ્તુની છૂટ આપે છે ત્યારે અન્યને જૂદાજ પ્રકારના સંયોગોને લઈ તેવાજ જ્વરમાં તે વસ્તુનો નિષેધ કરે છે, તેમ અત્ર પણ જિનો તથાવિધ સંઘયણ વિનાના છતાં શાસ્ત્ર અભ્યાસમાં પ્રવૃત્ત થયેલા સાધુને અતિ આકરાં તપનો નિષેધ કરે છે, અને સ્નિગ્ધ આહારાદિકની આજ્ઞા આપે છે, ત્યારે દૃઢ સંઘયણ વાળા સાધુને આશ્રી તેજ કર્મરોગની ચિકીત્સામાં તેથી જૂદુંજ બતાવે છે. અથવાતો એકજ જીવ દ્રવ્ય આશ્રી દેશ કાલાદિકના ભેદથી કાર્ય ભેદ બતાવે છે. ૨૪૪.

अणुमित्तोवि न कस्सइ । बंधो परवथ्थुपच्चया भणिओ ॥
तहवि य जयंति जइणो । परिणामविसोहिमिच्छंता

કોઈને પરવસ્તુ પ્રત્યય (બાહ્ય અર્થ કારણે) કશો બંધ કે મોક્ષ થતો નથી પણ પોતાના પરિણામથીજ બંધ કે મોક્ષ થાય છે. તોપણ પરિણામ વિશુદ્ધિને ઇચ્છતા મુનીશ્વરો પ્રાણાતિપાત વિરમણાદિક વિષયોમાં યત્ન કરે છે, તે યુક્તજ છે. ૨૪૫.

[illegible]

અને જે (આપમતિથી) હિંસાદિક કાર્યમાં પ્રવર્તે છે તેનો પરિણામતો દુષ્ટજ સમજવો. હિંસાદિક સ્થાનકોમાં વર્તવું એ વિશુદ્ધ પરિણામવંતનું લક્ષણ નથી. ૨૪૬.

पडिसेहो अ अणुन्ना । एगंतेणं न वन्निया समए ॥
एसा जिणाण आणा । कज्जे सच्चेण होअव्वं ॥ ४७ ॥

(જોકે) સિદ્ધાન્તમાં એકાંત વિધિ કે નિષેધ ઉપદિશ્યા નથી પણ જે સમયે કરવા યોગ્ય હોય તે કરતાં નિર્દંભ-દંભરહિત વર્તવું એ તો ખાસ જિન આજ્ઞા છે. ૨૪૭

दोसा जेण निरुज्झंति । जेण खिज्जंति पुव्वकंमाइं ॥
सो सो मुरकोवाओ । रोगावथ्थासु समणं व ॥४८॥

જેનાથી દોષોનો નિગ્રહ થાય એટલે કે દોષોનું શમન થાય, તેમજ પૂર્વકર્મનો ક્ષય (નિર્જરા) થાય, તેને રોગાવસ્થામાં ઔષધ સમાન મોક્ષોપાય સમજવો. ૨૪૮.

वहु-विथ्थर-मुस्सग्गं । वहुयर-मुववाय-विथ्थरं नाउं ॥
जेण न संजमहाणी । तह जयसु निज्जरा जह य ४९

બહુ વિસ્તારયુક્ત ઉત્સર્ગ (વિધિમાર્ગ) ને તથા અતિ બહુ વિસ્તારયુક્ત અપવાદ (નિષેધમાર્ગ)ને જાણી, જેમ સંયમની હાનિ ન થાય, તેમજ જેમ કર્મ નિર્જરા થાય. તેમ હે ભદ્ર! તું પ્રયત્ન કર! ૨૪૯.

सामन्नेणुस्सग्गो । विसेसिओ जो स होइ उववाओ ॥
ताणं पुण वावारे । एस विही वन्निओ सुत्ते ॥ ५० ॥

સામાન્યપણેજ જે માર્ગ કહ્યો હોય તે ઉત્સર્ગ, જેમકે ગોચરી કરવા ગયેલાએ ક્યાંય બેસવું નહિ; અને વિશેષિત કહ્યો હોય તે અપવાદ, જેમકે તપસ્વી, ગ્લાન, (વ્યાધિગ્રસ્ત) તેમજ જરાથી જર્જરિત દેહવાળા સાધુને (તથા પ્રકારના કારણ યોગે) કવચિત્ બેસવુ પણ કલ્પે. તે ઉત્સર્ગ અને અપવાદનો વ્યાપાર (ઉપયોગ) કરવામાટે શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે વિધિ દર્શાવ્યો છે. ૨૫૦.

उस्सग्गे अववायं । आयरमाणो विराहओ होइ ॥
अववाए पुण पत्ते । उस्सग्ग निसेवओ भईउ ॥५१॥

ઉત્સર્ગ સમયે (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિક અનુકૂલ સંયોગે) જે અપવાદ સેવે તો તે નિષ્કારણ આપમતિથી અપવાદ સેવનાર સંયમ વિરાધક સમજવો. અને અપવાદ અવસર (તથા પ્રકારના પ્રતિકૂલ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિ યોગ) પ્રાપ્ત થયે છતે ઉત્સર્ગ આદરે તેમાં ભજના સમજવી. એટલે કોઈક વિશુદ્ધમાન્ પરિણામવંત તો આરાધક થાય. અને બીજો હીયમાન (પડતા—મલીન) પરિણામવંત વિરાધક થાય: મતલબકે અપવાદ સેવવાની જરૂરજ હોય તેવે પ્રસંગે પ્રભુ આજ્ઞાએ નિષ્કપટપણે તેમ કરતાં હાનિ નથી કેમકે તેનું સાધ્ય તે સંયમનું ગમે તેમ કરીને રક્ષણ કરવામાંજ

સમાય. પણ એવે સમયે કોઇક અતિ ધૈર્યવંત, દેહાદિક જડ વસ્તુ ઉપરનો મોહ ત્યજીને અપવાદને ન પણ સેવે અને વિશુદ્ધ પરિણામથી સંયમનો આરાધક થાય એ વાત પણ સંભવિત છે તેજ વાત ગ્રંથકાર વધારે સ્પષ્ટ કરતા છતા કહે છે. કે– ૨૫૧.

किह होही भइअव्वो । संघयणधीइजुओ समथ्थोओ॥
एरिसओ उववाए । उस्सग्ग निसेवओ सुद्धो ॥५२॥
इअरो उ विराहेई । असमथ्थो जं परीसहे सहिउं ॥
थ्रीइसंघयणेहिं तो । एगयरेणंवि सोहीणो ॥ ५३ ॥

અપવાદના અવસરે ઉત્સર્ગ સેવનારની શીરીતે ભજના સમજવી ? તેનો ખુલાસો એવો છે કે ઉત્તમ (બલિષ્ટ) સંઘયણ (શરીરનો બાંધો) વાળો, તથા સંયમમાં સ્થિરતા યુક્ત તેમજ પરિસહ ઉપસર્ગ સહન કરવા સમર્થ (બળવાન્) તેવા જીત કલ્પાદિક સાધુ જાણી જોઇને અપવાદ સેવવાને બદલે ઉત્સર્ગ સેવે તો કર્મ નિર્જરા કરી શકે. (એટલે આરાધક થઇ શકે.) પણ બીજો સાધુ જે સંયમ સ્થિરતા અને બલિષ્ટ સંઘયણમાંથી એક પણ નહિ હોવાથી પરીસહ સહન કરવાને અસમર્થ હોય તે જો અપવાદ સ્થાને સ્વેચ્છાથી ઉત્સર્ગ સેવે તો આર્ત ધ્યાનના યોગે વિરાધક થાય. ૨૫૨–૨૫૩.

गंभीरं जिणवयणं । दुव्विन्नेअं अनिउणबुद्धीहिं ॥
तो मज्झथ्थेहिं इमं । विभावणीयं पयत्तेण ॥ ५४ ॥

અનિપુણ બુદ્ધિવાળાથી બહુ કષ્ટે જાણી શકાય એવાં જિન વચન ગંભીર છે. તેથી રાગદ્વેષ કદાગ્રહાદિ રહિત થઈ આ જિન વચન પ્રયત્નથી વિચારવાં. ૨૫૪.

उस्सग्गववाय–विऊ। गीयत्थो निस्सिओ अ जो तस्स ॥
अनिगूहंतो विरियं । अमढो सव्वत्थ चारित्ती ॥ ५५ ॥

ઉત્સર્ગ અને અપવાદના જાણ એવા ગીતાર્થ અને જે તેવા ગીતાર્થની નિશ્રાયે રહેતા હોય તે સાધુ કપટ રહિત સર્વત્ર સ્વશક્તિ ફોરવીને તપ, સ્વાધ્યાય અને વૈયાવચ્ચને કરતો છતો ચારિત્રવંત લેખી શકાય. ૨૫૫.

रागाइदोसरहिओ । मयण–मयट्ठाण–मच्छर–विमुक्को ॥
जं लहइ सुहं साहू । चिंताविसवेयणारहिओ ॥ ५६ ॥
तं चिंतासयसल्लिय–हियएहिं कसायकामनडिएहिं ॥
कह उवमिज्जइ लोए । सुरवरपहुचक्कवट्टीहिं ॥ ५७ ॥

રાગાદિ દોષ રહિત, મદન (કામવિકાર), અષ્ટવિધ મદ સ્થાન અને મચ્છર રહિત સાધુ, ચિંતા રૂપ વિષ વેદનાથી મુક્ત છતો જે (અનુપમ) સુખ મેળવે છે તે સુખ સેંકડો ચિંતારૂપ શલ્યથી ભરેલા અને કામ કષાયથી વિડંબિત થયેલા ઈંદ્રો અને ચક્રવર્તી (ના સુખ) સાથે શી રીતે સરખાવી શકાય? મતલબ કે નિર્વિકાર પ્રશાન્ત મુનિના સુખ પાસે વિષય કષાયને વશ વર્તનારા ઈંદ્રાદિકનાં સુખ બિલકુલ નજીવા જણાય છે. ૨૫૬–૨૫૭.

जं लहइ वीयराओ । सुरकं तं मुणइ सुच्चिय न अन्नो ॥
न हि गत्तासूयरओ । जाणइ सुरलोइयं सुरकं ॥५८॥

રાગાદિક વિકાર વર્જિત—વીતરાગ જે સુખ અનુભવે છે તે તેજ જાણે છે, બીજો કોઇ જાણી શકતો નથી. વિષ્ટાની ખાડમાં રમનારૂં ભૂંડ સુરલોકનાં સુખ શું જાણે ? મુનિના સ્વાભાવિક—સ્વાધીન સુખ પાસે લોકોનાં કૃત્રિમ અને પરાધીન પૌદ્ગલિક સુખ શા હિસાબમાં છે ? ૨૫૮.

इय सुहफलयं चरणं । जायइ इथ्थेव तग्गयमणाणं ॥
परलोय—फलाइं पुण । सुरनरवर—सिद्धि—सुरकाइं ५९

જેમનું મન ચારિત્રથી ભાવિત છે તેમને યથોક્ત ચારિત્ર આ લોકમાંજ પ્રગટ (અંતર્ શાન્તિ—પ્રશમાદિ રૂપ) સુખદાયી થાય.છે. અને પરલોકમાં ઇંદ્ર, ચક્રવર્તી સંબંધી સુખ તેમજ મોક્ષ સુખ પણ અર્પે છે. ૨૫૯.

अव्वत्तेण वि सामा—इएण तह एगदिणपवन्नेणं ॥
संपइराया रिद्धिं । पत्तो किं पुण समग्गेण ॥६०॥

એક દિવસ માત્ર અવ્યક્ત સામાયક પણ પાળવાથી સંપ્રતિરાજા ત્રણ ખંડની (અર્ધ ભરત ક્ષેત્રની) ઋદ્ધિ પામ્યો, તો સમગ્ર—પૂર્ણ સામાયકનું તો કહેવું જ શું ? આર્ય સુહસ્તિ સૂરિએ પ્રતિબોધિત શ્રી સંપતિરાજાનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૬૦.

એ પ્રમાણે ચારિત્ર શુદ્ધિ અધિકાર પૂર્ણ થયો.

इंद्रिय जयद्वार.

अजिइंदिएहिँ चरणं । कट्ठं व घुणेहिं कीरइ असारं ॥
तो चरणत्थीहिँ दढं । जइयव्वं इंदियजयंमि ॥६१॥

ક્રિયા કષ્ટને કરતા છતાં રસ લોલુપતાદિકથી ઇંદ્રિય જય વગરના સાધુ જેમ ઘુણ નામનો જીવડો કાષ્ટને પોલું-નિઃસાર કરી મૂકે છે તેમ વિષય સુખની લાલસાથી સ્વચારિત્રનો વિનાશ કરી નાંખે છે; તેથી ચરણના અર્થી સાધુએ ઇંદ્રિય જય કરવા દૃઢ પ્રયત્ન કરવો ! ૨૬૧.

भेओ सामित्तं चिय । संठाण पमाण तद्दय विसओ य ॥
इंदियगिद्धाण तहा । होइ विवागो अ भणियव्वो ६२

તે ઇંદ્રિયોના ભેદ, પ્રકાર, તેનું સ્વામિત્વ (કયા જીવને કેટલી ઇંદ્રિયો હોય તે) સંસ્થાન (ઇંદ્રિયોનો આકાર), પ્રમાણ (માન), વિષય (ગ્રહણશક્તિ) તેમજ તે તે ઇંદ્રિયોના વિષયમાં ગૃદ્ધ-આસક્ત થયેલાને જે જે ફળ થાય તે કહેવાશે. ૨૬૨.

पंचेव इंदियाइं । लोयपसिद्धाइं सोयमाईणि ॥
दव्विंदिअ भाविंदिअ । भेयविभिन्नं पुणिक्किक्कं ॥६३॥

શ્રોત્ર (કર્ણ) આદિક પાંચજ ઇંદ્રિયો લોક પ્રસિદ્ધ છે, તે પ્રત્યેકના પુનઃ દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિય એવા બે ભેદ થઇ શકે છે- ૨૬૩.

अंतो-बहि-निव्वत्ती । तस्सत्ति-सरूवयं च उवगरणं ॥
दव्विंदियमियरं पुण । लद्धुवओगेहिं नायव्वं ॥६४॥

તે ઇંદ્રિયની અંદર અને બહારની રચના તે નિર્વૃત્તિ અને તેની શક્તિલક્ષણ જે ઉપકરણ તે બન્ને દ્રવ્યેન્દ્રિય જાણવી. અને લબ્ધિ તથા ઉપયોગ વડે ભાવેન્દ્રિય જાણવી. તેમાં જ્ઞાનાવરણી આદિ કર્મના ક્ષયોપશમથી જીવને શબ્દાદિક ગ્રહણ કરવાની શક્તિ સંપજે તે લબ્ધિ, અને તે શબ્દાદિકનો ગ્રહણ પરિણામ એ ઉપયોગ સમજવો. તે બન્ને ભાવેન્દ્રિય છે. ૨૬૪.

पुढवि--जल--अग्गि--वाया । रुक्का एगिंदिया विणिद्दिट्ठा
किमि--संख--जलूगा--लस--माईवाहाइ य बेइंदि ॥६५॥

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાંચ એકેન્દ્રિય કહ્યા છે, તેમને એકજ સ્પર્શ ઇંદ્રિય હોય છે. કૃમિ, શંખ, જળો, અળશિયાં અને માતૃવાહ (ચુડેલ) પ્રમુખ બે ઇંદ્રિય જાણવા તેમને સ્પર્શ ઇંદ્રિય અને રસના ઇંદ્રિય એ બે ઈંદ્રિયો હોય છે. ૨૬૫.

कुंथु पिवीलिय पसुया । जूया उद्देहिया य तेइंदी ॥
विच्छु--भमर--पयंगा । मच्छिय--मसगाई चउरिंदि॥६६॥

કુંથુ, કીડી, પસુયા, જૂ, અને ઉદ્દેહી પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ અને ઘ્રાણ એ ત્રણ ઇન્દ્રિયો છે. વીંછી, ભ્રમર, પતંગ, માંખી, મચ્છર (ડાંસ) પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ (નાસિકા) અને ચક્ષુ એ ચાર ઇંદ્રિયો હોય છે. ૨૬૬.

मूसग सप्प गिलोइ य। वंभणीया सरड परिकणो मच्छ॥
गो महिस ससय सूयर। हरिण मणुस्सा य पंचिंदी ६७

મૂષક (ઉંદર), સાપ, ગિરોળી, બાંભણી, સરડા, પંખી, મચ્છ, ગાય, ભેંશ, સસલાં, સૂકર, (ભૂંડ) હરિણ, મનુષ્યો, દેવતા અને નારકી એ સહુને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એ પાંચ ઇંદ્રિયો હોય છે. ૨૬૭.

कायंवपुप्फगोलय। मसूर अइमुत्तयस्स पुप्फं व॥
सोयं चक्कं घाणं। खुरप्पपरिसंठियं रसणं॥ ६८॥

શ્રોત્ર, ચક્ષુ, ઘ્રાણ અને રસના અનુક્રમે કદંબ પુષ્પ ગોલક, મસૂર, અતિમુક્તકના પુષ્પ અને ક્ષુરપ્ર (અસ્રો) જેવા સંસ્થાન વાળા હોય છે; મતલબ કે શ્રોત્રાદિક ઇંદ્રિયોનો આકાર તથા પ્રકારનો હોય છે. ૨૬૮.

नाणागारं फासिंदियं तु। वाहल्लओ य सव्वाइं॥
अंगुलमसंखभागं। एमेव पहुत्तओ नवरं॥ ६९॥
अंगुलपहुत्त रसणं। फरिसं तु सरीरविथ्थडं भणियं॥
वारसहिं जोयणेहिं। सोय परिगिन्हए सद्दं॥ ७०॥
रूवं गिन्हइ चक्कं। जोयण लक्खाओ साइरेगाओ॥
गंधं रसं च फासं। जोयण नवगाओ सेसाइं॥७१॥

સ્પર્શન ઇંદ્રિય તો અનેક પ્રકારની હોય છે. પ્રમાણમાં શ્રોત્રાદિક સર્વે ઇંદ્રિયો પ્રત્યેક અંતર રચના આશ્રી લાંબી, પહોળી અને જાડી અંગુળના અસંખ્યાતમાં ભાગની હોય છે, તેમાં એટલો વિશેષ છે કે રસનેન્દ્રિય અંગુલ પૃથકત્વ (૨ થી ૯ અંગુલ) અને સ્પર્શનેંદ્રિય શરીર પ્રમાણ વિસ્તારવાળી હોય છે. વિષય ગ્રહણ પ્રમાણ આશ્રી શ્રોત્ર ઇંદ્રિય (ઉત્કૃષ્ટ) બાર યોજન સુધીથી શબ્દ ગ્રહણ કરે છે, ચક્ષુ ઇંદ્રિય કંઇક અધિક લાખ જોજનથી રૂપ ગ્રહણ કરી શકે છે, અને બાકીની ઇંદ્રિયો ઉત્કૃષ્ટ નવ જોજન અંતરિત ગંધ, રસ, અને સ્પર્શ ગ્રહણ કરે છે. ઉત્કૃષ્ટતઃ તેટલા દૂર રહેલા ઉત્કટ ગંધ રસાદિકને ગ્રહણ કરી શકે છે. ૨૬૯-૨૭૦–૨૭૧.

अंगुलअसंखभागो । मुणंति विसय जहन्नओ मुत्तुं ॥
चरकुं तं पुण जाणइ । अंगुलसंखिज्जभागाओ ॥७२॥

ચક્ષુ ઇંદ્રિય સિવાય બીજી બધી ઇંદ્રિયો જઘન્યતઃ અંગુળના અસંખ્યાતમા ભાગના આંતરે રહેલ વિષયને જાણે છે, અને ચક્ષુ પણ અંગુળના સંખ્યાતમા ભાગના આંતરે રહેલ વિષયને ગ્રહી શકે છે. ૨૭૨.

इय नाय तस्सरूवो । इंदियतुरए सएसु विसएसु ॥
अणवरयधायमाणे । निगिन्हए नाणरज्जूहिं ॥ ७३ ॥

આવી રીતે ઇંદ્રિયોના વિષયનું સ્વરૂપ જાણીને સ્વ

વિષયોમાં સદાય દોડ કરતા રહેતા ઇંદ્રિય તુરંગો (અશ્વો)નો જ્ઞાન લગામથી નિગ્રહ કરવો ઘટે છે. ૨૭૩.

तहसूरो तहमाणी । तहविरकाओ जयंमि तहकुसलो ॥
अजियंदियत्तणेणं । लंकाहिवई गओ निहणं ॥७४॥

લંકાધિપતિ (રાવણ) જગત્માં તેવો શૂરો, માની, વિખ્યાત તેમજ કુશળ ગણાતા છતાં ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ નહિ કરી શકવાથી વિનાશ પામ્યો (તો બીજા પામર પ્રાણીઓનું તો કહેવુંજ શું ?) રાવણની કથા સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૭૪.

देहट्ठिएहिं पंचहिं । खंडिज्जइ इंदिएहिं माहप्पं ॥
जस्स स लरकंपि वहिं । विणिज्जिणंतो कहं सूरो ॥७५॥
सुच्चिय सूरो सो चेव । पंडिओ तं पसंसिमो निच्चं ॥
इंदियचोरेहिं सया । न लुंटियं जस्स चरणधणं ॥७६॥

(૨૫) દેહ સ્થિત પાંચ ઇંદ્રિયો વડે જેનું સામર્થ્ય ખંડાયું છે તે ગમે તો બહાર લાખો માણસોને જીતતો હોય તોપણ તે તત્ત્વથી શૂરો કેમ કહેવાય ? ઇંદ્રિય ચોરોએ જેનું ચરિત્ર ધન લૂટયું નથી તેજ ખરો શૂરવીર, તેજ ખરો પંડિત છે અને અમે તેનીજ સદા પ્રશંસા કરીયે છીયે. મતલબ જે ઇંદ્રિયોને વશ નહિ થતાં તેમનેજ સ્વપુરૂષાર્થથી વશ કરે છે તેજ ખરો પુરૂષાર્થી પંડિત અને પ્રશંસાપાત્ર છે, તેવા જિતેન્દ્રિય સાધુ ધન્ય કૃતપુન્ય છે. ૨૭૫–૨૭૬.

सोएण सुभद्दाई । निहया तह चक्खुणा वणिसुयाई ॥
घाणेण कुमाराई । रसणेण हया नरिंदाई ॥ ७७ ॥

फासिंदिएण वसणं । पत्ता सोमालिया नरेसाई ॥
इक्किक्केण वि निहया । जीवा किं पुण समग्गेहिं॥७८॥

શ્રોત્ર ઇંદ્રિયથી સુભદ્રાદિક, તેમજ ચક્ષુવિકારથી વણિક સુતાદિક, ઘ્રાણ ઇંદ્રિયથી કુમારાદિક અને રસના ઇંદ્રિયથી નરેંદ્રાદિક વિનાશ પામ્યા, તેમજ સ્પર્શ ઇંદ્રિયથી સુકુમાલિકા સંબંધી નરેશાદિક દુઃખ પામ્યા. જ્યારે એક એક ઇંદ્રિયની પરવશતાથી જીવો એવી રીતે વિનાશ પામ્યા તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને સમકાળે પરવશ થઇ રહેનારા પામર પ્રાણિઓનું કહેવુંજ શું ? ૨૭૭-૨૭૮.

"દૃષ્ટાંત ૧ લું"

સુભદ્રા પોતાની એક દાસી કદાચિત્ કોઇ ચતુર ગવૈયાના ગાનના રસમાં નિમગ્ન થઇ મોડી આવવાથી તે દાસી ઉપર ચીડાણી, સત્ય હકિકત કહેવાથી પોતે પણ તે ગાયન સાંભળવા આતુર થઇ. એકદા તે પ્રમાણે પોતે તક મેળવી તેનું મનોહર ગાન સાંભળ્યું, પણ તેને કદ્રૂપ જાણી પાછળથી તેની નિંદા કરવા લાગી, તે વાત ગવૈયાએ જાણી. જ્યારે સુભદ્રાનો પતિ પરદેશ ગયો હતો ત્યારે પોતાનું વૈર વાળવા માટે તેના ગૃહ સમીપે જઇ વિરહાનલથી દગ્ધ થયેલી તેણીને એવું ગાન સંભળાવ્યું કે જેથી ઉન્મત્ત પ્રાય બની બે બારીંથી થઇ પ્રમાદથી નીચે પડીને તે મરણ

પામી. એવી રીતે શ્રોત ઈંદ્રિયની પરવશતાથી સુભદ્રાનું મરણ થયું.

' દૃષ્ટાંત ૨ જું '

કાંચનપુરમાં વસતા એક શ્રેષ્ટિનો પુત્ર જન્મતી વેળાએ સુંદર લક્ષણ લક્ષિત છતાં ચપળ નેત્ર વાળો હોવાથી તે સ્ત્રી લોલુપી થશે, એમ કોઇ સામુદ્રિકે કહ્યું હતું, તે પ્રમાણેજ યૌવન વયમાં તે લોલાક્ષ અત્યંત સ્ત્રી લોલુપી બન્યો; તેથી ઘણે ઠેકાણે કૂટાતો. છેવટે રાજાની રાણીને જોઇ તેની સાથે વ્યભિચાર સેવવા ઇચ્છા કરવા લાગ્યો, માર્ગમાં જતાંજ બહુ વિડંબના પામ્યો, છેવટે ભૂંડા હાલે કમોતે મરી ત્રીજી નરકે ગયો, એ પ્રમાણે ચક્ષુઇંદ્રિયની પરવશતાથી વણિક્સુત પોતાના બન્ને ભવ હારી ગયો.

" દૃષ્ટાંત ૩ જું "

એક રાજપુત્ર અત્યંત ગુણવંત છતાં ઘ્રાણ ઇંદ્રિયના વિષયમાં અતિ લોલુપ હતો. એકદા તેની ઓરમાન માતાએ પોતાના પુત્રને રાજ્ય પ્રાપ્તિ થાય તે માટે કપટથી વિષમય એક ગંધ પુટી તૈયાર કરી, તેને એવી યુક્તિથી ગોઠવી રાખીકે તે રાજપુત્રના હાથમાં આવતાં તરતજ સુંઘીને તે પ્રાણમુક્ત થયો. તે ઘ્રાણ લોલુપતાનું ફળ જાણવું.

" દૃષ્ટાંત ૪ થું "

"મિથિલા નગરીમાં વિમળયશા નામે રાજા છે. તે અન્યદા કેવળી ભગવાનને વાંદવા ગયો, ત્યારે કેવળી મહારાજે દેશના

દીધી કે "સર્વ ઇંદ્રિયોમાં રસના ઇંદ્રય જીતવી, સર્વ કર્મમાં મોહનીય કર્મ જીતવું, સર્વ વ્રતમાં બ્રહ્મવ્રત પાળવું, અને સર્વ ગુપ્તિમાં મનગુપ્તિ પાળવી એ અતિ કઠિન છે" એ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને નૃપતિએ પ્રભુ પ્રત્યે પૂછયું કે મહારાજ! રસનેન્દ્રિય જીતવાથી કેવા ફાયદા છે? અને તેનું દુર્જય પણું શી રીતે છે? ગુરૂમહારાજ કહે છે કે હે નૃપતિ રસનેન્દ્રિયને જીતવાથી બીજી બધી ઇંદ્રિયો સહજે જીતાઇ જાય છે અને તેને વિવિધ રસ વડે પોષવાથી શેષ ઇંદ્રિયોને પુષ્ટિ મળ્યા કરે છે. જેમ વૃક્ષના મૂળમાં જળનું સિંચન કરવાથી તે જળ ઠેઠ ટોચ સુધી પહોંચી ફળ પ્રસુતિ કરે છે, અને જળ વિના મૂળ શુષ્ક થવાથી આખું વૃક્ષ સૂકાઈ જાય છે; તેમ અત્ર સમજી લેવું. તે ઉપર એક દૃષ્ટાંત કહું છું. આ ભૂવલય (નગર)માં કર્મ વિપાક રાજા રાજ્ય કરે છે તેને **શુભ સુંદરી** અને **અશુભ સુંદરી** નામે બે રાણીઓ છે. પહેલીથી **વિબુધ** નામનો પુત્ર દક્ષ, કૃતજ્ઞ, સરળ અને બુદ્ધિમાન થયો ત્યારે બીજીથી **મતિવિકળ** બાળ નામનો પુત્ર વિપરીત ગુણવાળો થયો, તેમાં પણ વિશેષતઃ રસલોલુપી થયો તેથી તે **રસલોલ** નામે વિખ્યાત થયો. ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય ઇચ્છા મુજબ વાપરવાથી રોગગ્રસ્ત થયો. વૈદ્યોએ લંઘન કરવા કહ્યા છતાં તે કરતો નથી." ભાઈએ બહુ કહેવાથી લંઘન કર્યું પણ ભાઇ પ્રમુખને વિધ વિધ ભોજન કરતાં જોઇ પ્રદ્વેષથી પ્રજ્વલિત થઈ ભાઇને મારવા દોડયો, તે ધાને વંચી વૈરાગ્ય વડે **વિબુધ** ભાઇએ દીક્ષા ગ્રહી આત્મ કલ્યાણ સાધ્યું.

પિતાએ પણ એજ પવિત્ર માર્ગ આદર્યો અને તે રસલોલુપી બાળ રાજ્યપદ પામી માંસ લોલુપી બની, રૌદ્ર ધ્યાનથી મરી, સાતમી નરકે ગયો. ત્યાંથી અનંત સંસાર પરિભ્રમણ કરશે. એવી રીતે રસલોલુપતા વડે તે પાપી બાળ બહુ દુ:ખી થયો.

" દૃષ્ટાંત ૫ મું "

વસંતપુરમાં જીતશત્રુરાજા પોતાની રાણી સુકુમાલિકાના કોમળ સ્પર્શમાં અતિ આસક્ત થયો છતો રાજ્ય કાજની ઉપેક્ષા કરી બેઠો. તેથી મંત્રીએ તેને પદભ્રષ્ટ કરી તેના પુત્રને તખ્તનશીન કર્યો. મહાટવીમાં ચાલતાં રાણી ભૂખી તરસી થઇ તેથી રાજાએ મોહવશાત્ સ્વજંઘા ચીરીને પોતાના માંસાદિકથી તેણીને પરિતૃપ્ત કરી, તોપણ અંતે તેણીએ રાજાને છેહ દીધો. રાણી પણ વિવિધ વિડંબનાપાત્ર થઇ; એવી રીતે સ્પર્શન ઇંદ્રિયને આધીન બની રાજા રાણી બન્ને દુ:ખી થયા. આપ્રમાણે એક એક ઇંદ્રિયને વશ પડનાર પ્રાણિઓના બહુ બૂરા હાલ થાય છે. પતંગ, ભંગ, મીન, મચ્છ, હાથી અને હરણ પ્રમુખ પણ એકેક ઇંદ્રિયને આધિન બની મરણાંત કષ્ટ પામે છે, તો સમકાલે સમગ્ર ઇંદ્રિયોને વશ થનાર જીવોને થતી અને થનારી દુ:ખ દંદોળીનું કહેવુંજ શું ? એમ સમજી ચતુર નરોએ ચેતી જવું અને સંતોષવૃત્તિ ધારી જ્ઞાન દોરીથી મન મર્કટને બાંધી સ્વવશ કરી ઇંદ્રિય જય કરવો !

सेवंति परं विसमं । विसंति दीणं भणंति गरुयां वि ।।
इंदियगिद्धा इहइं । अहरगयं जंति परलोए ।। ७९ ।।

ઇંદ્રિયજન્ય વિષયોમાં ગૃદ્ધ બનેલા મોટા લોકો પણ અહિં બીજાની સેવા કરે છે, વિષમ સંગ્રામાદિકમાં ઉતરે છે, દીન વચન બોલે છે અને પરભવમાં નરકાદિકની નીચી ગતિમાં જાય છે. મતલબ કે વિષય વિવશતાથી જીવ ઉભય-લોકમાં પરાભવ પામે છે. ૨૭૯.

नारयतिरियाय भवे । इंदियविसगाण जाइं दुरकाइं ॥
मन्ने मुणिज्ज नाणी । भणिउं पुण सो वि न समथ्थो॥८०

ઇંદ્રિયને વશ થયેલા જીવોને નરક તિર્યંચ ગતિમાં જે જે દુઃખો સહવાં પડે છે તે તે ફક્ત સર્વજ્ઞ-કેવળીજ જાણે છે, એમ હું માનું છું; છતાં તેઓ પણ તે દુઃખ કહેવા સમર્થ નથી.૨૮૦.

तो जिणसु इंदियाइं । हणसु कसाए य जइ सुहं महसि
सकसायाण न जम्हा । फलसिद्धि इंदियजएवि ॥८१॥

તેથી જો તું સુખ વાંછતો હોય તો ઇંદ્રિયોનો જય કર અને કષાયોનો નાશ કર! કેમકે ઇંદ્રિયોનો જય કર્યા છતાં પણ કષાયવંત જીવને ફળ સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી. ૨૮૧.

कषायजय द्वार.

तेसि सरूवं भेओ । कालो गइमाइणो य भणियव्वा ॥
पत्तेयं च विवागो । रागद्दोसत्तभावो अ ॥ ८२ ॥

તે કષાયોનું સ્વરૂપ, તેમના ભેદ, તેમનો સ્થિતિ-કાળ,

અને તેમની ગતિ પ્રમુખ, તેમજ પ્રત્યેકે તેમનો ફળ વિપાક અને તેમનું રાગદ્વેષપણે થતું પરિણમન એ સર્વે વિષયો અત્ર ચર્ચવા યોગ્ય છે. પ્રથમ કષાય શબ્દનો વ્યુત્પત્ત્યર્થ કરે છે. ૨૮૨.

कम्मं कसं भवो वा। कसमाओ सिं जओ कसायाओ।
संसारकारणाणं। मूलं कोहाइणो अ ते अ ॥ ८३ ॥

કષ એટલે કર્મ અથવા ભવ-તે કર્મ અથવા ભવનો આય એટલે લાભ જેથી થાય તેનું નામ કષાય છે. તેથી તે ક્રોધાદિક કષાય અસંયમાદિક સંસારવૃદ્ધિજનક કારણોનાં મૂળ કારણરૂપ છે. ૨૮૩.

कोहो माणो माया। लोहो चउरो वि हुंति चउ भेया॥
अण अप्पच्चरकाणा। पच्चरकाणा य संजलणा ॥८४॥

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એ ચાર કષાયો પણ અનંતાનુબંધિ, અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની અને સંજ્વલન રૂપે ચાર ચાર પ્રકારના છે. ૨૮૪.

बंधंति भवमणंतं। तेण अणंताणुबंधिणो भणिया॥
एवं सेसावि इमं। तेसिं सरूवं तु विन्नेयं ॥ ८५ ॥

કષાય ઉદય પામ્યા છતા અનંત ભવ (સંસાર) નો અનુબંધ (વિસ્તાર) કરે તેથી તેને અનંતાનુબંધી કહ્યા છે, તેમજ બીજાનું પણ આવી રીતે સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું છે.

પચ્ચખ્ખાણ-નિયમમાં પ્રતિબંધ કરે તેથી અપ્રત્યાખ્યાની, સર્વ વિરતિની પ્રાપ્તિમાં પ્રતિબંધ કરે તેથી પ્રત્યાખ્યાની અને ચારિત્રીને પણ ક્ષણવાર ઉદય ભાવ દેખાડે એવા મંદતાને પ્રાપ્ત થયેલા કષાયને સંજ્વલનના નામથી ઓળખાવ્યા છે. ૨૮૫.

जल-रेणु-पुढवि-पव्वय—राईसरिसो चउव्विहो कोहो ॥
तिणिस लया कट्ठ-ट्ठिय—सेल-थंभोवमो माणो ॥८६॥

જળ, રેણુ (રજ) પૃથ્વી, અને પર્વતમાં પડેલી રેખા (ફાટ) સમાન અનુક્રમે ચાર પ્રકારનો સંજ્વલનાદિક ક્રોધ છે. તેમજ માન, તૃણની શળી, કાષ્ટ, અસ્થિ (હાડ) અને પથ્થરના થંભ જેવો છે. મતલબ કે તે અનુક્રમે અધિક અધિક વખત રહેનાર હોવાથી દૃઢ છે. ૨૮૬.

मायावलेहि-गोमुत्ति—मिंढसिंग-घणवंसमूलसमा ॥
लोहो हलिद्द-खंजण—कद्दम-किमिरागसामाणो ८७

અવલેહિ (વાંસની છાલ), ગોમૂત્ર, મિંઢશૃંગ, (મેંઢાનું શીંગડું) અને ઘણા મજબૂત વાંસનાં મૂળ સમાન માયા છે. તેમજ લોભ હળદર, ખંજન (કાજળ) કર્દમ (ગાડાનો મળ) અને કૃમિ રાગ (કિરમીજીયા રંગ) જેવો છે. ૨૮૭.

परक-चउमासि-वच्छर—जावज्जीवाणुगामिणो भणिया
देव-नर-तिरिय-नारय—गइसाहणहेयवो नेया ॥८८॥

તે સંજ્વલનાદિક કષાય અનુક્રમે એક પક્ષ (પખવાડિયું) ચાર માસ, એક વર્ષ, અને જીવિત પર્યંત ટકવાવાળા છે, અને દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નરક ગતિને આપવાવાળા છે. ૨૮૮.

चउसुविं गईसु सव्वे । नवरं देवाणु समहिओ लोहो॥
नेरइआणवि कोहो । माणो मणुयाण अहिअयरो ८९
माया तिरियाणहिया । मेहुण-आहार-मुच्छ-भय-सन्ना
म भवे कमेणहिया । मणुस्स-तिरि-अमर-निरयाणं ९०

જો કે સર્વે ગતિમાં ચારે પ્રકારના કષાય તો હોય છેજ તો પણ દેવતાઓને લોભ વિશેષ હોય છે, નારકીઓને ક્રોધ અને મનુષ્યોને માન અધિકતર હોય છે, તથા તિર્યંચને માયા અધિક હોય છે. તેમજ મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવ અને નારકીને ચાર સંજ્ઞા પૈકી મૈથુન, આહાર, પરિગ્રહ અને ભય સંજ્ઞા અનુક્રમે અધિક હોય છે. ૨૮૯-૨૯૦.

मित्तंपि कुणइ सत्तुं । पच्छइ अहियं हियंपि परिहरइ ॥
कज्जाकज्जं न मुणइ । कोवस्स पसंगओ पुरिसो ९१

ક્રોપને વશ થયેલો પુરૂષ મિત્રને શત્રુ લેખે છે, અહિત કરે છે હિતનો પણ ત્યાગ કરે છે અને કાર્ય અકાર્યને જાણતો નથી. ૨૯૧.

धम्मथ्थकामभोगा-ण हारणं कारणं दुहसयाणं ॥
मा कुणसु कयभवोहं । कोहं जइ जिणमयं मुणसि ९२

જો તું જિન મતને જાણતો હોય તો ધર્મ, અર્થ કામ (ભોગ) નો નાશ કરનાર સેંકડો દુઃખને દેનાર અને સંસારની પરંપરા વધારનાર ક્રોધ કરીશ નહિ ! ૨૯૨.

इह लोइ च्चिय कोवो । सरीरसंताव-कलह-वेराइं ॥
कुणइ पुणो परलोगे । नरगाइसु दारुणं दुरकं ॥९३॥

કોપ આ લોકમાં ખરેખર શરીર સંતાપ, કલહ અને વૈરભાવ કરાવે છે, અને પરલોકમાં નરકાદિક દારૂણ (અતિ આકરૂં) દુઃખ આપે છે. ૨૯૩.

खंती सुहाण मूलं । मूलं धम्मस्स उत्तमा खंती ॥
हरइ महाविज्जा इव । खंती दुरियाइं सयलाइं ॥ ९४ ॥

(ત્યારે ક્રોધના પ્રતિકાર રૂપ) ક્ષમા સુખનું મૂળ છે. જિનોક્ત ઉત્તમ ક્ષમા ધર્મનું મૂળ છે, તેમજ તે મહા વિદ્યાની પેરે સકળ દુરિત પાપ-દોષ તે દૂર કરે છે. ૨૯૪.

कोवंमि खमाए वि य । चंकारिय खुड्डओ अ आहरणं॥
कोवेण दुहं पत्तो । खमाइ नमिओ सुरेहिंपि ॥९५॥

કોપ કરવામાં અને ક્ષમા ગુણ આદરવામાં અચ્ચંકારિત ભટ્ટિકા (અચ્ચંકારી ભટ્ટા) તથા નાગદત્ત ક્ષુલ્લક (કૂરગડૂ) પ્રમુખનાં દૃષ્ટાંત છે. તેઓ કોપથી દુઃખ પામેલ છે, અને ક્ષમાથી દેવતાઓએ પણ તેમને પ્રણામ કરેલ છે. ૨૯૫.

" અચ્ચંકારી ભટ્ટાનું ચરિત્ર. "

અચ્ચંકારી ભટ્ટા એ એક શ્રેષ્ઠિની પુત્રી હતી. પોતાનું વચન ઉલ્લંઘન ન કરે એવા ગૃહસ્થ (પ્રધાન) સાથે પરણી, દિવસ અસ્ત થયા બાદ ગમે તેમ થાય તો પણ ઘર બહાર નહિ જવા પોતાના પતિને જણાવવાથી તે તે પ્રમાણેજ કરતો હતો. છતાં એક દિવસે પ્રધાનને રાજાએ રોકી રાખવાથી તે વખતસર આવી શક્યો નહિ, તેથી બહુ કુપિત થઇ સ્વપતિનો ત્યાગ કરી પોતે ચાલી ગઇ, માર્ગમાં ચોર પ્રમુખથી બહુ દુઃખ પામી, પછી ધાતકી પ્રદેશમાં વેચાઇ જ્યાં મનુષ્યના લોહીથી વસ્ત્ર રંગાતાં. ત્યાં ક્વચિત કોઇ સ્વજન આવી ચડવાથી તેણે તેણીને તે દુઃખમાંથી કોઇ રીતે મુક્ત કરી. આવા કડવા અનુભવ પછી તેણીને બહુજ સમતા આવી. ક્ષમાગુણ તેણીમાં એટલો બધો વૃદ્ધિ પામ્યો કે ઇંદ્રે પણ તેણીની પ્રશંસા કરી. ઉત્તમ સમતા યોગે પોતાની જીંદગી સુધારી તે સુખી થઈ.

" ક્ષુલ્લક સાધુ દૃષ્ટાંત "

ક્ષુલ્લક સાધુ ક્વચિત્ ભિક્ષા નિમિત્તે ગયો હતો, ત્યાં અનુંપયોગથી એક મંડૂકી (દેડકી) તેના પગ નીચે કચરાઇ ગઇ. તે વાત અન્ય સાધુએ પુનઃ પુનઃ જણાવ્યાથી કોપ પ્રજ્વલિત થઇ ક્ષુલ્લક તે સાધુને મારવા જતાં વચમાં રહેલા સ્તંભ સાથે ભટકાયો અને તેના મર્મ સ્થાને વાગવાથી મરણ પામી જ્યોતિષ્ક દેવ થયો. પછી સર્પનાં કુળમાં અવતર્યો, ત્યાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી પોતાની ભૂલ સમજી, સુધારીને સમતા યુક્ત કાળ કરી નાગદત્ત નામે રાજપુત્ર થયો.

"કૂરગડૂ સાધુ દૃષ્ટાંત."

કૂરગડૂ સાધુ મહા વૈરાગ્યવંત છતા બહુ ક્ષુધા યોગે દિવસમાં બે ત્રણ વાર નિર્દોષ આહાર વાપરતા હતા, ઉપવાસ પ્રમુખ તપ કરી શકતા નહિ. એકદા આહાર લાવી તપસ્વી સાધુને પોતે નિમંત્રણ કર્યું, તે તેમણે નહિ સ્વીકારતાં તે સાધુના પાત્રમાં થૂંક નાંખ્યું. કૂરગડૂ મુનિ મનમાં સમતા સહિત તે વાપરી ગયા. ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમાને આદર કરતાં નિર્મળ ધ્યાન યોગે તે કેવળ જ્ઞાન પામી સકળ કર્મ બંધનથી મુકત થઇ મોક્ષે સધાવ્યા.

जाइ-कुल-रूव-बल-सुअ—लाभ-तव-सिरिय-अट्टहा माणो
जाणिय परमत्थेहिं । मुक्को संसारभीरूहिं ॥ ९६ ॥

પરમાર્થના જાણ, ભવ ભીરૂ જનો આઠ પ્રકારનો મદ ત્યજે છે. જાતિ, કુળ, બળ, શ્રુતં, લાભ, તપ, અને લક્ષ્મી સંબંધી અભિમાન—ગુમાન તેઓ કરતા નથી. ૨૯૬.

अन्नयरमओम्मत्तो । पावइ लहुअत्तणं सुगुरूओवि ॥
विबुहाण सोयणिज्जो । बालाणवि होइ हसणिज्जो ॥९७॥

ઉક્ત મદ પૈકી કોઇ મદથી ઉન્મત્ત બનેલો જીવ ગમે તેવો જબરો હોય તો પણ લઘુતાને પામે છે, પંડિતોને શોચવા યોગ્ય અને બાળકોને પણ હસવા યોગ્ય બને છે. ૨૯૮.

जइ नाणाइ मओ वि हु । पडिसिद्धो अट्ठमाणमहणेहिं
तो सेस मयट्ठाणा । परिहरियव्वा पयत्तेण ॥९८॥

અને બહુ પાપ કરી મરીને પાંચમી નરકે ગયો. ત્યાંથી પણ નિકળી પ્રાય સર્વ હીન જાતિઓમાં અવતરી મહા દુખી થયો.

जे मुद्धजणं परिवंचयंति । वहु-अलिय-कूड-कवडेहिं ॥
अमरनरसिवसुहाणं । अप्पा वि हु वंचिओ तेहिं ॥४॥

જે અસત્ય વચન રચના યુક્ત બહુ ફડ કપટ કેળવીને મુગ્ધ જનોને ઠગે છે તેઓ સુર નર અને મોક્ષ સુખથી પોતાના આત્માને પણ વચે–ઠગે છે એમ ચોક્કસ સમજવું. આ ઉપરથી સત્ય–સરળનીજ સિદ્ધિ થાય છે. એ વાત પૂરવાર થાય છે. ૩૦૪.

जइ वणिसुआइ दुरकं । लद्धं इकसि कयाइ मायाए॥
तो ताण को विवागं । जाणइ जे माइणो निच्चं ॥५॥

એક વાર માયા–કપટ કરવાથી જે વણિક પુત્રી દુ:ખ પામી તો જે સદાય માયા–પ્રપંચ કર્યા કરે છે તેમને કેવું ફળ થશે? તે કોણ જાણે છે? ૩૦૫,

“વણિક પુત્રી વસુમતિ દૃષ્ટાંત”

એક શ્રેષ્ઠીની વસુમતિ નામની પુત્રીએ પોતાની માતાના મરણ થયા બાદ ઑરમાન માતાની ઉપર ખોટું આળ ચઢાવવા એકદા યુક્તિ કરી, જેથી ના હક તેણીનો (શ્રેષ્ઠીએ) ત્યાગ કર્યો. તેથી બાર પ્રહર સુધી તે બાપડી રૂદન કરતી રહી. એવો દયા જનક દેખાવ જોયાથી તેણીનું હૃદય પીગળ્યું, અને કલંક ઉતારવા માટે પોતાના પિતાને યુક્તિસર સમજાવવા લાગી, આથી પિતાએ

પુનઃ તેણીનો સ્વીકાર કર્યો. આવી રીતે બાંધેલા કર્મ વડે તેણી ભવાંતરમાં બાર વર્ષ પર્યંત પતિ વિરહના દુઃખને પામી. છેવટ જ્ઞાનીનાં મુખથી તે હકીકત જાણી વૈરાગ્યથી દીક્ષા લઈ તે સુખી થઈ.

को लोभेण न निहओ। कस्स न रमणीहिं भोलियं हिययं
को मच्चुणा न गसिओ । को गिद्धो नेव विसएसु॥६॥

લોભથી કોણ હણાયું નથી? સ્ત્રીઓએ કોનું હૃદય ભોળવ્યું નથી? મૃત્યુએ કોનો અંત કર્યો નથી? અને વિષય સુખમાં કોણ ગૃદ્ધ બન્યું નથી? ૩૦૬.

पियविरहाओ न दुसहं । दारिद्दाउ परं दुहं नथ्थि ॥
लोभ समो न कसाओ । मरण समा आवइ नथ्थि॥७॥

પ્રિય વિરહ જેવું કંઇ દુઃસહ નથી, દારિદ્ર જેવું કંઈ દુઃખ નથી, લોભ સમાન કોઇ કષાય નથી અને મરણ સમાન કોઇ આપદા નથી. ૩૦૭

थोवा माणकसाई । कोहकसाई तओ विसेसहिआ॥
मायाकसाइ विसेसहिया । लोभंमि तओ विसेसहिया

માન કષાયવંત થોડા છે, (મતલબ કે માન કષાય સંબંધી ઉપયોગ થોડો વખત રહે છે) તે કરતાં ક્રોધ કષાયવંત વિશેષ અધિક છે, તે કરતાં માયા કષાયવંત વિશેષાધિક છે અને તે સર્વથી પણ લોભ કષાયવંત વિશેષાધિક સમજવા. ૩૦૮.

પશ્ચાત્તાપ કરી પુનઃ પ્રવ્રજિત થઈ ભરત ભૂપતિનું નાટક ભજવતાં તે કેવળજ્ઞાન પામ્યો.

सामन्नमणुचरंतस्स । कसाया जस्स उक्कडा हुंति ॥
मन्नामि उच्छुपुप्फं व । निप्फलं तस्स सामन्नं ॥१३॥

ચારિત્રને સેવન કરનાર જે સાધુના કષાય ઉત્કટ (પ્રબળ) વર્તતા હોય તેનું ચારિત્ર શેલડીના ફૂલ જેવું નિષ્ફળ છે એમ સમજવું. ૩૧૩.

जं अज्जियं चरित्तं । देसूणाए वि पुव्वकोडीए ॥
तं पि कसाइय मित्तो । हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥ १४ ॥

કંઇક ન્યૂન ક્રોડ પૂર્વ પર્યંત ચારિત્ર પાળી જે લાભ ઉપાર્જ્યો હોય તે પણ એક મુહૂર્ત (બે ઘડી) માત્ર કપાયિત પરિણામથી સાધુ હારી જાય છે. ૩૧૪.

जइ उवसंतकसाओ । लहइ अणंतं पुणोवि पडिवायं
न हु भे वीससियव्वं । थोवेवि कसाय सेसंमि ॥१५॥

જ્યારે એકાદશ ગુણસ્થાનવર્તી ઉપશાન્ત કષાયવંત સાધુ પણ પુનઃ અનંત ભવ ભ્રમણ રૂપ પ્રતિપાતને પામે છે, ત્યારે જેને સમસ્ત કષાય ઉપશાન્ત થયા નથી એવા તમારે તો થોડા પણ કષાય ઉદયમાં જણાતા હોય, ત્યાં સુધી તેનો વિશ્વાસ જ રાખવો યોગ્ય નથી. કેમકે તે કષાયનો નિગ્રહ નહિ કરવાથી તેને વધતાં વાર લાગતી નથી. ૩૧૫.

पढमाणुदए जीवो । न लहइ भवसिद्धिओ वि संमत्तं ॥
बीआण देसविरइं । तइआणुदयंमि चारित्तं ॥ १६ ॥

પ્રથમના (અનંતાનુબંધી) કષાયનો ઉદય છતે ભવસિદ્ધિક (મોક્ષ ગામી થનાર) જીવ પણ સમ્યક્ત્વ પામતો નથી. બીજા (અપ્રત્યાખ્યાની) કષાયનો ઉદય છતે દેશવિરતિ ચારિત્ર પામતો નથી. અને ત્રીજા (પ્રત્યાખ્યાની) કષાયનો ઉદય છતે સર્વ વિરતિ ચારિત્ર પામી શકતો નથી. ૩૧૬.

सव्वेविं अ अइयारा । संजलणाणं तु उदयओ हुंति ॥
मूलछिज्जं पुण होइ । वारसण्हं कसायाणं ॥ १७ ॥

ચારિત્રમાં સર્વ કોઇ અતિચાર સંજ્વલન કષાયના ઉદય થકીજ હોય છે. અને બાકીના બાર (અનંતાનુબંધિ, અપ્રત્યા૦ પ્રત્યા૦) કષાયોના ઉદયે તો મૂળ છેદ્ય (સર્વથા ચારિત્ર ઉચ્છેદક) દોષ લાગે છે. ૩૧૭.

जं पिच्छसि जियलोए । चउगइ-संसार-संभवं दुक्खं ॥
तं जाण कसायफलं । सुक्खं पुण तज्जयस्स फलं ॥१८॥

જીવ લોકમાં (જગત્માં) ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરવાથી ઉત્પન્ન થતું જે જે દુઃખ તું દેખે છે તે તે ક્રોધાદિક કષાયનુંજ ફળ સમજ! તેમજ સમસ્ત જીવોમાં તું જે જે સુખ દેખે છે તે તે કષાય નિગ્રહનું ફળ સમજ ! ૩૧૮.

तं वत्थुं मुत्तव्वं । जं पइ उप्पज्जए कसायग्गी ॥
तं वत्थुं घित्तव्वं । जत्थोवसमो कसायाणं ॥ १९ ॥

એમ સમજી જે વસ્તુ પ્રત્યે (જેને આશ્રી) કષાય અગ્નિ ઉપજે તે વસ્તુ તજી દેવી અને જ્યાં અથવા જેથી કષાય શાન્ત-ઉપશાન્ત થાય ત્યાં અથવા તે વસ્તુનો જરૂર આશ્રય લેવો. ૩૧૯-

एसो सो परमत्थो । एयं तत्तं तिलोयसारमिणं ॥
सयलदुहकारणाणं । विणिग्गहो जं कसायाणं ॥२०॥

તેજ આ પરમાર્થ છે, આજ તત્ત્વ છે, તેમજ ત્રણલોકમાં સાર આજ છે, કે સકળ દુઃખના કારણ રૂપ કષાયોનો વિશેષે કરીને નિગ્રહ કરવો. ૩૨૦.

माया लोभो रागो । कोहो माणो अ वन्निओ दोसो ॥
निज्जिणसु इमे दुन्निवि । जइ इच्छसि तं पयं परमं २१

માયા અને લોભ રાગ રૂપ છે તથા ક્રોધ અને માન દ્વેષ રૂપ છે, એમ શાસ્ત્રકારે કહેલું છે, તેથી જો તું પરમ પદને ઇચ્છતો હોય, તો તે રાગ અને દ્વેષ ઉભયને સમસ્ત પ્રકારે જીતી લે ! ૩૨૧.

ससुरासुरंपि भुवणं । निज्जिऊणं वसीकयं जेहिं ॥
ते राग-दोस-मल्ले । जयंति जे ते जए सुहडा ॥२२॥

જેમણે (જે રાગ અને દ્વેષે) સુરાસુર સહિત આખા ભુવનને જીતી વશ કરી લીધું છે, તે રાગ દ્વેષ રૂપ મલ્લોને જે જીતે છે, તેજ જગતમાં ખરા સુભટ છે. ૩૨૨.

रागो अ तत्थ तिविहो । दिट्ठिसिणेहाणुराय-विसएसु ॥
कुप्पवयणेसु पढमो । बीओ सुअ-बंधु-माईसु ॥ २३ ॥

તેમાં રાગ ત્રણ પ્રકારનો છે, ૧ દૃષ્ટિરાગ, ૨ સ્નેહરાગ, અને ૩ કામ રાગ. પ્રથમ (દૃષ્ટિરાગ) શાક્યાદિ કુપ્રવચન (કુશાસ્ત્ર) વિષે; બીજો (સ્નેહ રાગ) પુત્ર બંધુઓ પ્રમુખમાં સમજવો. ૩૨૩.

विसयपडिबंधरूवो । तइओ दोसेण सह ओदाहरणा ।
लच्छीहर-सुंदर-अरिह-दत्त-नंदाइणो कमसो ॥ २४ ॥

ત્રીજો (કામરાગ) વિષય પ્રતિબંધ (ગૃદ્ધતા) રૂપ જાણવો. આવી રીતના ત્રણ પ્રકારના રાગ તથા દ્વેષ ઉપર **લક્ષ્મીધર, સુંદર, અર્હદત્ત** અને નંદાદિક અનુક્રમે ઉદાહરણ રૂપ સમજવા. ૩૨૪.

"લક્ષ્મીધરાદિક સંક્ષિપ્ત ઉદાહરણ."

કોઇ એક શ્રેષ્ઠીને લક્ષ્મીધર પ્રમુખ ચાર પુત્રો હતા. શ્રેષ્ઠીનું કુટુંબ ધર્મ વાસિત હતું. કિંતુ ઉક્ત ચારે પુત્રો મોહના અંગજ દૃષ્ટિરાગ, સ્નેહરાગ, કામરાગ તેમજ દ્વેષને વશ થઇ જવાથી

એથી તેમને ધર્મવિમુખ થયેલા જોઇ મનમાં દુઃખિત થઇ વૈરાગ્યથી કોઇ સુસાધુ પાસે ચારિત્ર લઇ સદ્ગતિ પામ્યા, અને તે ચારે પુત્રો ઉકત દોષોથી મરણાંત કષ્ટ પામી મરીને દુર્ગતિમાં ગયા, ત્યાંથી અનંત સંસાર ભ્રમણ કરશે તેમજ અનંત દુઃખના ભાગી થશે.

सत्तू विसं पिसाओ । वेयालो हुयवहोवि पज्जलिओ ॥
तं न कुणइ जं कुविआ । कुणंति रागाइणो देहे ॥२५॥

શત્રુ, વિષ, પિશાચ, વૈતાળ તેમજ પ્રજ્વલિત થયેલો અગ્નિ પણ તેવો અનર્થ દેહીને ન કરી શકે કે જેવો અનર્થ કુપિત થયેલા રાગાદિ દોષો કરે છે. ૩૨૫.

जो रागाईण वसे । वसंमि सो सयलदुरकलरकाणं ॥
जस्स वसे रागाई । तस्स वसे सयलसुरकाइं ॥ २६ ॥

જે રાગાદિક દોષોને પરવશ છે તે સકળ દુઃખોને પરવશ છે, અને તેજ રાગાદિક જેમને વશ છે તેમને સમસ્ત સુખ વશ છે, એમ સમજવું. ૩૨૬.

पुव्वुत्तगुणा सव्वे । दंसणचारित्तसुद्धिमाईया ॥
हुंति गुरुसेवणच्चिय । गुरुकुलवासं अओ वुच्छं २७

પુર્વોક્ત દર્શન શુદ્ધિ, તથા ચારિત્ર શુદ્ધિ પ્રમુખ સમસ્ત ગુણો ગુરૂ મહારાજની સેવાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે માટે હવે ગુરૂ કુલવાસ સંબંધે કહીશ. ૩૨૭.

गुरुकुलवास द्वार.

को य गुरू कों सीसो । के य गुणा गुरुकुले वसंतस्स ॥
तप्पडिवक्खे दोसा । भणामि लेसेण तथ्थ गुरू ॥२८॥

(તેમાં) ગુરૂ કેવા ગુણવંત હોય ? શિષ્ય કેવો ગુણપાત્ર જોઇયે ? ગુરૂકુળમાં વસતાં કયા કયા ગુણ સંભવે ? તેમજ ગુરૂકુલવાસમાં નહિ વસતાં આપમતિએ એકલા ફરવાથી કયા કયા દોષ સંભવે ? તે લેશમાત્ર કહું છું તેમાં પણ ગુરૂ મહારાજ કેવા ગુણવંત હોય તેનો ખુલાસો આ પ્રમાણે છે. ૩૨૮.

विहिपडिवन्नचरित्तो । गीयथ्थो वच्छलो सुसीलो य॥
सेवि य गुरुकुलवासो । अणअत्तिपरो गुरू भणिओ

યથાવિધ ચારિત્ર પ્રતિપન્ન, ગીતાર્થ, વાત્સલ્યવંત, સુશીળ, ગુરૂકુલવાસ સેવી, અને શિષ્યાદિકના આશયને સમજી હિત ચાહનારા ગુરૂ મહારાજ હોય. ૩૨૯.

देस-कुल-जाइ-रूवी । संघयण-धिई-जुओ अणासंसी ॥
अविकत्थणो अमाई । थिर परिवाडी गहिअवक्को ३०
जियपरिसो जियनिद्दो । मज्झथ्थो देसकालभावन्नू ॥
आसन्नलद्धपइभो । नाणाविहदेसभासन्नू ॥ ३१ ॥
पंचविहे आयारे । जुत्तो सुत्तथ्थ-तदुभयविहन्नू ॥
आहरण-हेउ-उवणय—नय-निउणो गाहणा कुसलो ॥३२॥

ससमयपरसमयविऊ । गंभीरो दित्तिमं सिवो सोमो ॥
गुणसयकलिओ एसो । पवयणउवएसओ अ गुरू ३३

વળી આર્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલ ઉત્તમ કુળ તથા જાતિમાં જન્મેલ, પ્રતિરૂપ (દેદીપ્યમાન દેહવંત) દૃઢ સંઘયણ (શરીર બાંધો) અને સ્થિરતા યુક્ત, સ્પૃહા રહિત, આત્મશ્લાઘા રહિત, નિર્માયી, સ્મૃતિ શીલ, આદેય વચન (જેનું વચન સર્વ કોઇ માન્ય કરે.) સહન શીલ, અલ્પ નિદ્રાવંત, મધ્યસ્થ, દેશજ્ઞ, કાળજ્ઞ, ભાવજ્ઞ, આસન્ન પ્રતિભાશાળી (શીઘ્ર નિરૂપણ શક્તિવંત) તેમજ અનેક દેશોની ભાષાનાજાણ, પંચવિધ આચાર યુક્ત, સૂત્ર અર્થ તદુભયના જાણ, દૃષ્ટાંત, હેતુ, ઉપનય જોડવામાં તથા નૈગમાદિક નયોમાં નિપુણ, સ્વ સમય તેમજ પર સમયના જાણ, ગંભીર, પ્રતાપી, ઉપદ્રવ શામક, શીતળ પ્રકૃતિ અને પ્રવચન (શાસ્ત્ર) ઉપદેશક એવી રીતે સેંકડોગમે ગુણોથી ગુરૂ મહારાજ સંયુક્ત હોય. ૩૩૦–૩૩૧–૩૩૨–૩૩૩.

अट्ठविहा गणिसंपय । आयाराई चउव्विहिक्किा ॥
चउहा विणयपवित्ती । छत्तीस गुणा इमे गुरुणो ॥३४॥

પ્રત્યેક ચાર ચાર પ્રકારની એવી આચારાદિક આઠ પ્રકારની આચાર્ય સંપદા તથા ચાર પ્રકારની વિનય પ્રવૃત્તિ એવી રીતે ગુરૂ મહારાજના ૩૬ ગુણો છે. ૧ આચાર સંપત્, ૨ શરીર

સંપત, ૩ શ્રુત સંપત્, ૪ વચન સંપત, ૫ વાચના સંપત, ૬ મતિ સંપત, ૭ પ્રયોગ મતિ સંપત, અને સંગ્રહ પરિજ્ઞા સંપત એમ આઠ સંપદા છે તે પ્રત્યેકના ચાર ચાર ભેદ આવી રીતે છે. ૩૩૪.

(૧) નિત્ય ચારિત્રમાં ઉજમાળતા, મદ રહિતતા, અનિયત વિહાર સ્વરૂપતા, અને નિર્વિકારતા.

(૨) લક્ષણ પ્રમાણોપેતતા, સંપૂર્ણ અહીન સર્વાંગતાં, પરિપૂર્ણ ઇંદ્રિયતા, અને સ્થિર સંહનનતા.

(૩) બહુશ્રુતતા, પરિચિતસૂત્રતા, ઘોષવિશુદ્ધિકરણતા, અને ઉદાત્તાદિ સ્વર વિશુદ્ધિ વિધાયિતા.

(૪) આદેય વચનતા, મધુર વચનતા, રાગાદિ અનિશ્રિત વચનતા, અને પરિસ્ફુટ અસંદિગ્ધ વચનતા.

(૫) શિષ્યોને યથાયોગ્ય સૂત્ર ઉદ્દેશન, સમુદ્દેશન, પૂર્વ આલાપક પરિણમન પૂર્વક અપર આલાપક પ્રદાન, પૂર્વાપર સંગતિથી વિચારતાં કે પ્રરૂપતાં સૂત્ર અભિધેયનું સમ્યગ્ નિર્વહન કરવું.

(૬) અવગ્રહ (અર્થાવગ્રહ), ઈહા, (વિચારણા) અપાય (નિશ્ચય) અને ધારણા.

(૭) વાદાદિક અવસરે અમુક વાદીને હું જીતવા સમર્થ છું કે નહિ એવી પર્યાલોચના, આ વાદી સાંખ્ય, સૌગત કે કોણ છે? અથવા તે પ્રતિભાવંત છે કે રહિત છે? એમ વિચારવું; આ

ક્ષેત્ર સાધુ ભાવિત છે કે અભાવિત છે; ઇત્યાદિક ચિંતવવું, આ આહારાદિ વસ્તુ મને હિતકર છે કે નહિ, ઇત્યાદિ વિચારવું.

(૮) બાળ, ગ્લાન, બહુશ્રુતાદિના નિર્વાહ યોગ્ય ક્ષેત્ર ગ્રહણ, વર્ષા ઋતુમાં જંતુઘાતાદિ નિવારણાર્થે પીઠ ફલકાદિ ગ્રહણ, યથા સમયેજ સ્વાધ્યાય, પ્રતિલેખન, ભિક્ષાચર્યા તથા ઉપધિ યાચના-ગ્રહણ, વડિલ સાધુ પ્રત્યે યથાયોગ્ય વિનય બહુમાન પ્રમુખ કરવું. એવી રીતે પ્રત્યેકે ચાર ચાર પ્રકારે આચાર્ય સંપદાના આઠ ચોક બત્રીસ ભેદ કહ્યા.

હવે ચાર પ્રકારની વિનય પ્રતિપત્તિ જણાવે છે.

૧ તપ સંયમ પ્રમુખ કરવા, કરાવવા અને અનુમોદવાં રૂપ આચાર વિનય. ૨ સૂત્રવાચના વ્યાખ્યાનાદિ રૂપ શ્રુત વિનય, ૩ મિથ્યા દૃષ્ટિ જનોને સમ્યક્ત્વ ધર્માદિ પમાડવા રૂપ વિક્ષેપણા વિનય. ૪ વિષય કષાયથી દોષિત જીવને તે તે દોષથી નિવર્તાવવા રૂપ દોષ નિર્ઘાતનાનો વિનય.

कालाइदोसवसओ । इत्तो इक्काइगुणविहीणोवि ॥
होइ गुरू गीयथ्थो । उज्जुत्तो सारणाईसु ॥ ३५ ॥

દુષમાકાલાદિક દોષ થકી ઉપર કહેલા ગુણોમાંથી એકાદિ ગુણ હીન છતાં ગચ્છ (સમુદાય) ને સારણા, વારણાદિક શિક્ષા દેવામાં સાવધાન રહેનારા ગીતાર્થ ગુરૂ સમજવા. ૩૫.

जीहाए वि लिहंतों । न भद्दओ जत्थ सारणा नत्थि ॥
दंडेणवि ताडंतो । स भद्दओ सारणा जत्थ ॥ ३६ ॥

જે ગુરૂ સ્વશિષ્ય વર્ગને જીભથી ચાટતો છતો સારણાદિક કરતો નથી તે ગુરૂ કલ્યાણકારી (રૂડો) નથી, અને જે સારણાદિક કરે છે તે દંડવડે શિષ્યને શિક્ષા કરતો હોય તો પણ તે રૂડો છે. ૩૩૬.

जह सीसाइ निकिंतइ । कोइ सरणागयाण जंतूणं ॥
तह गच्छमसारंतो । गुरू वि सुत्ते जओ भणियं ॥३७॥

જેમ કોઇ મહા પાપી શરણાગત જીવોના મસ્તક કાપી નાખે તેમ ભવ ભયથી શરણે આવેલા સાધુઓને જે સારણાદિક કરતો નથી તે પણ સૂત્રમાં તેવોજ કહ્યો છે. જેવી રીતે કહ્યું છે કે–૩૩૭.

जणणीए अनिसिद्धो । निहओ तिलहारओ पसंगेणं ॥
जणणी वि थणच्छेयं । पत्ता अनिवारयंतीओ ॥३८॥

માતાએ નહિ નિષેધેલો તિલ ચોરનાર પુત્ર વિનાશ પામ્યો, તેમજ તેવાજ કાર્યથી પુત્રને નહિ નિવારનારી માતાના પણ સ્તન કપાયા. ૩૩૮.

"વિધવાપુત્ર ઉદાહરણ"

એક વિધવા માતાનો પુત્ર બાલ્યવયમાં સ્નાન કરી ભીને શરીરે વસ્ત્ર રહિત ઘર બહાર જતાં માર્ગમાં કોઈ વણિગ્‌ની દુકાન

પાસે તલના ઢગલામાં અફળાઇ પડયો, તેથી ઘણા તલ તેના શરીરે ચોટી ગયા, તે લઇને ઘરે આવી પોતાની માતાને તે વાત જણાવતાં તેણીએ એ વાતમાં ટેકો આપ્યો, પણ નિષેધ કર્યો નહિ; તેથી તે નિરંતર ચોરી કરતાં શીખ્યો. છેવટે તેમાં પકડાઇ જવાથી તેને મોતની શિક્ષા થઇ, તે પહેલાં પોતાની માતાને મળવા ઇચ્છા જણાવવાથી પૂરતા જાપતાથી તેને તેની માતા પાસે લઇ જવામાં આવ્યો. માતાની પાસે પોતે છરી માગી કે તરત તે તેણીએ આપી,એટલે તેજ છરીથી તેણીનાં બંને સ્તન તેણે કાપી નાંખ્યા. લોકોએ તેનું કારણ પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે આ માતા મારી વેરણ થઇ છે, કેમકે જો તેણીએ મને ચોરી કરતાં નિવાર્યો હોત તો મારી આવી દશા થાત નહિ. અવળી શિખામણથીજ મારા બૂરા હાલ થયા છે.

इय अनिवारयदोसा । सीसा संसारसागरम्मुविंति ॥
विणयत्तपसंगा पुण । कुणंति संसारवुच्छेयं ॥ ३९ ॥

એવીરીતે જો શિષ્યોના દોષો નિવારવામાં આવે નહિ તો તે બાપડા સંસાર સાગરમાં ડૂબે છે, અને તેમના દોષોનું નિવારણ કરવાથી તેઓ સંસારનો અંત કરે છે, એટલે ભવ ભ્રમણ નિવારીને અક્ષય સુખ પામે છે.૩૩૯.

जहिँ नथ्थि सारणा वा–रणा य पडिचोयणा व गच्छंमि ॥
सो अ अगच्छो गच्छो । संजमकामीहिं मुत्तव्वो॥४०॥

માટે જે ગચ્છમાં સન્માર્ગનું સ્મરણ કરવા રૂપ સારણા,

અસદ્ માર્ગથી નિવારવા રૂપ વારણા, મિષ્ટ વચનથી સંયમ માર્ગમાં પ્રેરણા રૂપ ચોયણા અને છેવટે તેમ છતાં ન માને તો કટુક વચનથી પણ હિત માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવા પુનઃ પુનઃ કહેવા રૂપ પડિ ચોયણા કરવામાં આવે નહિ તે ગચ્છને અગચ્છ રૂપ નિઃસાર સમજી સંયમના અર્થી સાધુઓએ તજી દેવો અને બીજા સારા સુવિહિત ગચ્છમાં જઇ વસી નિર્મળ રીતે સંયમનું પરિપાલન કરવું. ૩૪૦.

अणभिओगेण तम्हा । अभिओगेण च विणीय इयरे य॥
जच्चियर तुरंगा इव । वारेअव्वा अकज्जेसु ॥ ४१ ॥

ગુરૂ મહારાજાએ જાતિવંત અશ્વની જેમ વિનીત શિષ્યોને કોમળ વચનથી અને દુષ્ટ અશ્વની જેમ અવિનીત શિષ્યોને કટુક વચન વડે પણ અસદ્ માર્ગથી નિવારવા યોગ્ય છે. ૩૪૧.

गच्छंतु उवेहंतो । कुव्वइ दीहं भवं विहीए उ ॥
पालंतो पुण सिज्झइ । तइय भवे भगवई सिद्धं॥४२॥

ગચ્છની ઉપેક્ષા કરતો ગુરૂ દીર્ઘ કાળ સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે અને વિધિવત્ સારણાદિકથી ગચ્છનું પાલન કરતાં તે ત્રીજે ભવે સિદ્ધિ પદને પામે છે એમ ભગવતી સૂત્રમાં કહ્યું છે. ૩૪૨.

" હવે શિષ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. ".

गुरुचित्तविऊ दरका । उवसंता अमुइणो कुलवहुव्व ॥
विणयरया य कुलाणी । हुंतिसुसीसा गुरुजणस्स ४३

સુશિષ્યો ગુરૂ મહારાજના આશયના જાણ, ચકોર, ઉપ-શાન્ત અને કુળવધુની પેરે કોઇ રીતે ગુરૂ મહારાજને નહિ છંડ-નારા, વિનય કરવામાં રક્ત તથા કુલીન (જાતવંત) હોય. ૩૪૩

आगारिंगिय-कुसलं । जइ सेयं वायसं वए पुज्जा ।
तहवि अ सिं नवि कूडे । विरहंमि अ कारणं पुच्छे ४४

આકાર તથા ઇંગિત જાણવામાં કુશળ, કદાચ (પરીક્ષા નિમિત્તે) ગુરૂ મહારાજ કાળા કાગડા ને શ્વેત (ધોળો) કહે તો પણ તે વચનને ખોટું ન પાડે; પણ એકાંત સ્થળે અવસર પામીને તેનું રહસ્ય પૂછે, એવા સુવિનીત શિષ્યો હોય. ૩૪૪

निवपुच्छिएण गुरुणा । भणिओ गंगा कओमुही वहइ॥
संपइ एवं सीसो । जह तह सव्वथ्थ कायव्वं॥ ४५ ॥

રાજાવડે પૂછાયેલા ગુરૂએ જ્યારે શિષ્યને કહ્યું કે ' ગંગા કઇ દિશાએ વહે છે ? ' ત્યારે તે શિષ્યે જેમ વિનયપૂર્વક ગુરૂ-મહારાજના કહેણ પ્રમાણે તે બાબતનો નિશ્ચય કરીને જણાવ્યું તેમ સુશિષ્યોએ સર્વત્ર વર્તવું. ૩૪૫

એક વખત રાજા અને ગુરૂ વચ્ચે એવો સંવાદ થયો કે વિનય ગુણ રાજપુત્રમાં અધિક છે કે સાધુઓમાં અધિક છે ? ગુરૂ મહારાજે કહ્યું કે તમે તમારા પાટવી કુંવરને ' ગંગા કઈ મુખી વહે છે ? ' તેની તપાસ કરી જણાવવા ફરમાવો અને હું એક તરત દીક્ષિત થયેલા શિષ્યને એવીજ રીતે ફરમાવું. ઉભયની

પરીક્ષા કરવા એમ નક્કી કરીને રાજપુત્રને અને નવદીક્ષિત શિષ્યને પૃથક્ પૃથક્ એવી ફરમાશ કરી, તેનો તેઓ કેવો અમલ કરે છે તે તપાસવા કોઇ વિશ્વાસુ માણસની યોજના કરી; તો માલૂમ પડ્યું કે રાજપુત્રે તો રાજાના હુકમને હસી કાઢ્યો હતો, અને સાધુએ તેની પૂરેપૂરી તપાસ કરી ઉભયને સંતોષ પમાડ્યો હતો. મતલબ કે રાજપુત્ર કરતાં અધિક અને સાચો વિનય સાધુમાંજ નક્કી થયો. એવી રીતે વિનય પ્રયુંજવા સદા સાવધાન રહેવું એ દરેક સુશિષ્યોની ખાસ ફરજ છે. યત "વિનયવૃત્તિમાંજ શિષ્યની ખરી શોભા છે."

नियगुणगोरवमत्तो । थद्धो विणयं न कुव्वइ गुरूणं ॥
तुच्छो अवन्नवाई । गुरुपडिणीओ न सो सीसो ॥४६॥

હું ગુણવાન છું એવી રીતે નિજગુણ ગૌરવવડે મત્ત હોવાથી સ્તબ્ધ–અભિમાની છતો ગુરૂ મહારાજનો વિનય ન કરે તથા જે તુચ્છમતિ અવર્ણવાદી અને ગુરૂ પ્રત્યનીક હોય તે શિષ્ય નહિ પણ શલ્ય રૂપ જાણવો. ૩૪૬

निच्छइ य सारणाई । सारिज्जंतो अ कुप्पइ स पावो ॥
उवएसंपि न अरिहइ । दूरे सीसत्तणं तस्स ॥ ४७ ॥

સારણા, વારણાદિક જેને પ્રિય નથી અને ગુરૂ મહારાજ સારણાદિક કરે તો જે તેમના ઉપર કોપે છે તે પાપી ઉપદેશને પણ યોગ્ય નથી. તો પછી શિષ્યપણાનું તો કહેવુંજ શું ? મતલબ કે તે કેવળ કંટક તુલ્ય સમજવો. ૩૪૭.

छंदेण गओ छंदे-ण आगओ चिट्ठिउ य छंदेण ॥
छंदेण वट्टमाणो । सीसो छंदेण मुत्तव्वो ॥ ४८ ॥

જે શિષ્ય આપ છંદે જાય, આપછંદે આવે અને આપછંદે રહે એવા આપછંદે વર્તનાર કુશિષ્યને ગુરૂ મહારાજાએ સ્વાભિપ્રાયથીજ તજી દેવો. એટલે તેને ગચ્છ બહાર કરવો. નહિ તો તે આપછંદી સાધુ બીજા સાધુઓને પણ બગાડે. ૩૪૮.

नाणस्स होइ भागी । थिरय रओ दंसणे चरित्ते य ॥
धन्ना आवकहाए । गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ ४९ ॥

જે ભાગ્યવંત શિષ્યો યાવત્ જીવિત ગુરૂકુળવાસને તજતાજ નથી તેમને અભિનવ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમજ સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્રમાં વધારે દૃઢ થાય છે.

पदमं चिय गुरुवयणं । मुम्मुरजलणव्व दहइ भन्नंतं ॥
परिणामे पुण तं चिय । मुणालदल सीयलं होइ ॥५०॥

પ્રથમ તો શિષ્યના હિત માટે પ્રયોજએલું ગુરૂ વચન મુર્મુર-અગ્નિ સમાન તીખું લાગે છે, પરંતુ પરિણામે તો તેજ વચન મૃણાલદળ (કમળદંડ) ની જેવું શિતળ લાગે છે. ૩૫૦.

तह सेवंति सपुन्ना । गुरु कुलवासं जहा गुरूणंपि ॥
निथ्थारकारणं चिय । पंथगसाहुव्व जायंति ॥ ५१ ॥

પુણ્યવંત શિષ્યો ગુરૂ કુળવાસને એવી રીતે સેવે છે કે

તેઓ પંથક મુનિની પેરે ગુરૂ મહારાજને પણ કલ્યાણકારીજ થાય છે. પરમ વિનીત પંથક મુનિનું પવિત્ર ચરિત્ર ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધજ છે. ૩૫૧.

सिरिगोअमाइणो गणहरावि । नीसेस-अइसय-समग्गा
तप्भवसिद्धीआ वि हु । गुरुकुलवासं चिय पवन्ना ५२

સમસ્ત અતિશય (લબ્ધિ) સંપન્ન અને તદ્ભવ મોક્ષગામી એવા શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રમુખ ગણધરો પણ ગુરૂકુળવાસમાંજ રહેલા છે. ૩૫૨.

उज्झिय गुरुकुलवासो । इक्को सेवइ अकज्जमविसंको ॥
तो कूलवालउ इव । भट्ठवओ भमइ भवगहणे ॥५३॥

ગુરૂ કુળવાસ તજીને એકલા સાધુ કુલવાલક સાધુની પેરે નિઃશંકપણે અકાર્ય સેવે છે અને વ્રતથી ભ્રષ્ટ થઇ ભવઅટવીમાં ભમે છે. ૩૫૩.

तो सेविज्ज गुरुं चिय । मुरकथ्थी मुरककारणं पढमं ॥
आलोइज्ज सुसम्मं । पमायखलियं च तस्संते ॥ ५४ ॥

તેટલા માટે મુમુક્ષુએ મોક્ષના પ્રથમ કારણ રૂપ સદ્ગુરૂનેજ સેવવા, તેમજ તેમની સમીપે પોતાથી જે જે પ્રમાદાચરણ થયું હોય તે તે સમ્યગ્ આલોચવું. ઇતિ ગુરૂકુળવાસઅધિકાર. ૩૫૪.

" अथ आलोचना अधिकार."

कस्सालोयण आलो–अओ य आलोइयव्वयं चेव ॥
आलोयणविहिमुवरिं । तद्दोस गुणे अ वुच्छामि ॥५५॥

કેવા ગુરૂની પાસે આલોચના કરવી ? આલોચના કરનાર શિષ્ય કેવો જોઇએ ? કઇ બાબત ગુરૂ પાસે આલોચવી ? તદુપરાંત આલોચના કરવા સંબંધી વિધિ તથા તેના ગુણ દોષ આશ્રી (હવે) હું કહીશ. ૩૫૫.

आयरव माहारव । ववहारव वीलए पकुव्वी अ ॥
अपरिस्सावी निज्जव । अवायदंसी गुरू भणिओ ॥५६॥

જ્ઞાનાદિક પંચવિધ આચારવાન્, આલોચિત અપરાધો અવધારી શકે તેવો, આગળ કહેવાતા આગમ, શ્રુતાદિક પંચવિધ વ્યવહારવાન્, આલોચના લેનાર શરમાતો હોય તો યુક્તિથી તેની શરમ તોડનાર, સમ્યક્ પ્રાયશ્ચિત દેવાથી સામાની વિશુદ્ધિ કરવા સમર્થ, ગંભીર, સામાની શક્તિ વિચારી આલોચના દઇ નિર્વહી લેનાર, અને નિઃશલ્યપણે આલોચના નહિ કરનારને પરભવનો ડર દેખાડનાર એવા ગુરૂ આલોચના દેનાર હોય. ૩૫૬.

'હવે પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર જણાવે છે.'

आगम सुअ आणा धा–रणा य जीयं च होइ ववहारो ॥
केवल मणो हि चऊदस । दस नव पुव्वाइ पढमत्था ५७

આગમ, શ્રુત, આજ્ઞા, ધારણા અને જીત એ પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર છે, તેમાં કેવળજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, ચૌદપૂર્વ, દશપૂર્વ અને નવપૂર્વી એ પ્રથમ **આગમ વ્યવહાર** જાણવો, તેમાં પણ કેવળીનો યોગ મળે તો તેમની પાસે આલોચના કરવી. કેવળીનો યોગ ન મળે તો મનઃપર્યાયજ્ઞાની પાસે એવી મર્યાદાથી આલોચના કરવી. ૩૫૭.

कहेहि सव्वं जो वुत्तो । जाणमाणोवि गूहई ॥
न तस्स दिंति पच्छित्तं । बिंति अन्नत्थ सोहया ॥५८॥

સર્વ દોષો પ્રકાશી દે (કહી દે) એમ કેવળી ભગવાને કહ્યે છતે જે જાણતાં છતાં, પોતાના દોષને ગોપવે તે કપટીને કેવળી પ્રાયશ્ચિત આપે નહિ; પણ એમજ કહે કે અન્ય સ્થળે આલોચી શુદ્ધ થજે ! જે સરલ ભાવથીજ આલોચના કરે છે તેને કેવળજ્ઞાની મહારાજ તેનું હિત થાય તેમ પ્રાયશ્ચિત આપે છે. ૩૫૮.

न संभरइ जो दोसे । सप्भावा न य मायओ ॥
पच्चक्खी साहए तेउ । माईणो उ न साहई ॥ ५९ ॥

જેને સ્વભાવેજ દોષ સાંભરતા નથી તેથી કપટ રહિત જેટલા દોષ સાંભરે છે તેટલા આલોચે છે; તેને કેવળી ભગવાન્ તે દોષ પોતેજ જણાવે છે, પરંતુ જે કપટ વૃત્તિ કેળવે છે તેને તેના છુપા દોષો જણાવતા નથી. ૩૫૯.

आयारपकप्पाई । सेसं सव्वं सुयं विणिद्दिट्ठं ॥
देसंतरट्ठियाणं । गूढपयालोअणा आणा ॥६०॥

આચાર પ્રકલ્પ (નિશીથ સૂત્ર) તેમજ કલ્પ વ્યવહાર, દશાશ્રુતસ્કંધ પ્રમુખ શ્રુત તે શ્રુત વ્યવહાર જાણવો, ગુરૂ મહારાજ સમીપે આવવા અસમર્થ એવાં દેશાંતર રહેલા શિષ્ય ગૂઢ સમસ્યા વડે પોતાના અપરાધ પદો લખીને મોકલે તેના પ્રત્યુત્તર તરીકે ગૂઢ પદોવડેજ ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત લખી મોકલે તે આજ્ઞા વ્યવહાર છે. ૩૬૦.

गीयथ्थेणं दिन्नं । सुद्धिं अवधारिऊण तह चेव ॥
दिंतस्स धारणा सा । उद्धिअ-पय-धरण-रूवा वा ॥६१॥

સંવિજ્ઞ ગીતાર્થે દીધેલી શુદ્ધિ અવધારીને તેજ પ્રમાણે તથા-પ્રકારના અપરાધ પ્રસંગે અન્યત્ર દેતાં તે ધારણા વ્યવહાર કહેવાય છે. અથવા કોઇક છેદ સૂત્ર યોગ્ય શિષ્યને ગુરૂ મહારાજ પ્રસન્ન થઇ કેટલાંક પ્રાયશ્ચિત પદો ઉદ્ધરી બતાવે તે શિષ્ય ધારી રાખે એ પણ ધારણા વ્યવહાર જાણવો. ૩૬૧.

दव्वाइ-चिंतिऊणं । संघयणाईण हाणिमासज्जा ॥
पायच्छित्तं जीयं । रूढं वा जं जहिं गच्छे ॥ ६२ ॥

સાંપ્રતકાળે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનો વિચાર કરી અને

સંઘયણ બળ પ્રમુખની હાનિ (નિર્બળતા) સમજાયાથી આવા સંયોગોને અનુસરી જે પ્રાયશ્ચિત દેવામાં આવે તે, અથવા જે ગચ્છમાં સૂત્રાતિરિક્ત પ્રાયશ્ચિત કારણથી પ્રવર્તાવ્યું હોય તે શાસ્ત્ર ભાષાથી જીત વ્યવહારના નામથી ઓળખાય છે. ૩૬૨.

अग्गीओ न वियाणई । सोहिं चरणस्स देइ ऊणहियं ॥
तो अप्पाणं आलो-यगं च पाडेइ संसारे ॥ ६३ ॥

સૂત્રાર્થ ઉભયના અજાણ અગીતાર્થ ચારિત્રની શુદ્ધિ સમ્યગ્ જાણતા નથી તેથી તે પ્રાયશ્ચિત ન્યૂનાધિક આપે છે. અને એવી રીતે ન્યૂનાધિક પ્રાયશ્ચિત આપવાથી તે પોતાને અને આલોચના કરનારને સંસારમાં પાડે છે. ૩૬૩.

तम्हा उक्कोसेणं । खित्तंमि उ सत्तजोयणसयाइं ॥
काले बारसवरिसा । गीअथ्थ गवेसणं कुज्जा ॥ ६४ ॥

તેટલા માટે ઉત્કૃષ્ટપણે ક્ષેત્રથી ૭૦૦ જોજન સુધી અને કાળથી બાર વર્ષ પર્યંત ગીતાર્થ ગુરૂની ગવેષણા કરી તેમની પાસે આલોયણા લેવી. ૩૬૪.

आलोयणा परिणओ । सम्मं संपट्ठिओ गुरुसगासे ॥
जइ अंतरावि कालं । करिज्ज आराहओ तहवि ॥ ६५ ॥

આલોચના કરવા નિશ્ચયવાળો થઈ, આલોચના માટેજ

ગુરૂ સમીપે જવા નીકળેલો (ભવ્યાત્મા) કદાચ માર્ગમાંજ કાળ કરી જાય, તોપણ તે આજ્ઞાનો પાળકજ સમજવો. ૩૬૫.

जाइकुलविणयउवसम--इंदियजयनाणदंसणसमग्गा
अणणुताविं अमाई । चरणजुयालोयगा भणिया ॥६६॥

ઉત્તમ જાતિ, કુળ, વિનય, ઉપશમ, ઇંદ્રિય જય, જ્ઞાન અને દર્શન સંપન્ન, કોઇને પણ પીડા નહિ કરનાર, નિર્માયી અને ચારિત્રયુક્ત આલોચક કહ્યા છે, મતલબ કે આલોચક એવા ગુણ-વાળો હોવો જોઇએ. ૩૬૬.

मूलुत्तरगुणविसयं । निसेवियं जमिह रागदोसेहिं ॥
दप्पेण पमाएण व । विहिणा लोइज्जं तं सव्वं ॥६७॥

મૂળગુણમાં કે ઉત્તરગુણમાં રાગદ્વેષવડે, દર્પ, પ્રમાદ કે અનાભોગથી જે જે દોષ સેવ્યા હોય, તે તે સર્વે દોષ વિધિવત્ આ-લોચવા. ૩૬૭.

चाउम्मासिय वरिसय । दायव्वा-लोयणा चउछकंना ॥
संविग्गभाविएणं । सव्वं विहिणा कहेअव्वं ॥ ६८ ॥

ત્રણ ચોમાસી અને સંવત્સરી સમયે જરૂર સ્રી પુરૂષોએ ગુરૂ મહારાજ સમીપે આલોચના કરવી! તેમાં પુરૂષ વર્ગે ચાર કાને સાંભળે તેમ અને સ્રી વર્ગે છ કાને સાંભળે તેમ, વધતા વૈરાગ્યથી પોતાના સકળ દોષો વિધિવત્ જાહેર કરવા ! ૩૬૮.

जह बालो जंपंतो । कज्जमकज्जं च उज्जुअं भणइ ॥
तं तह आलोइज्जा । मायामयविप्पमुक्को अ ॥ ६९ ॥

જેમ માબાપ સમીપે બોલતું બાળક કાર્યા કાર્ય સરળપણે કહી દે છે, તેમ માયા મદનો સર્વથા ત્યાગ કરીને ગુરૂ સમીપે આલોચના કરવી જોઇએ. ૩૬૯.

छत्तीसगुणसमन्ना–गएण तेणवि अवस्स कायव्वा ॥
परसक्खिया विसोही । सुठुवि ववहारकुसलेण ॥७०॥

છત્રીશ ગુણે કરી સંયુક્ત એવા ગુરૂએ પણ પૂર્વોક્ત આગમાદિક વ્યવહારમાં ઘણા કુશળ હોય તોપણ અન્ય ગીતાર્થની સમીપે અવશ્ય આલોચના કરવી! ૩૭૦.

जह सुकुसलो वि विज्जो । अन्नस्स कहेइ अप्पणो वाहिं
एवं जाणंतस्सवि । सल्लुद्धरणं गुरुसगासे ॥ ७१ ॥

સુકુશળ વૈદ્ય પણ પોતાનો વ્યાધિ અન્ય વૈદ્યને જણાવી તેનો ઉપચાર કરે છે તેમ જાણકારે પણ ગુરૂ સમીપે સ્વશલ્ય ઉદ્ધરવું, એટલે ગમે તેવા ગીતાર્થે પણ સ્વદોષ અન્ય ગીતાર્થ પાસે આલોચી શુદ્ધ થવું તો બીજાનું તો કહેવુંજ શું? ૩૭૧.

अप्पंपि भावसल्लं । अणुद्धरियं रायवणिअतणएहिं ॥
जायं कडुयविवागं । किं पुण बहुयाइं पावाइं ॥७२॥

થોડુંક પણ ભાવશલ્ય નહિ ઉદ્ધરવાથી રાજપુત્ર–આર્દ્ર-

કુમાર, અને વણિક પુત્ર ઇલાચી પુત્રને કટુક વિપાક (ફળ) રૂપ થયું, તો પછી બહુ પાપનું તો કહેવુંજ શું ? મતલબ કે પ્રચ્છન્ન પણે કે જાહેરપણે સેવેલું ઝાઝું કે થોડું પાપ પશ્ચાતાપપૂર્વક ગુરૂ મહારાજ સમીપે સમ્યગ્ આલોચીને નિ:શલ્ય થવું જોઈએ, નહિ તો તે ભવિષ્યમાં મહા અનર્થ રૂપ થાય છે. ૩૭૨.

આર્દ્રકુમારનો જીવ પોતાના પૂર્વ ભવમાં વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા બાદ પોતે ગીતાર્થ છતાંએકદા પોતાની બંધુમતી સ્ત્રી કે જેણીએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી તેણીને દેખી કામાતુર થયો, તે વાત પોતે કોઇ સાધુ દ્વારા જણાવી; તેથી તેણીએ ઉભયનું હિત વિચારી અનશન ગ્રહણ કર્યું. તે વાત સાંભળી પોતે પણ ખિન્ન થઇ અનશન ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગયો. પરંતુ ત્યાંથી ચ્યવી અનાર્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થયો. બાકીની હકીકત ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

વસંતપુરમાં વસતો અગ્નિશર્મા નામનો વિપ્ર એકદા વૈરાગ્યથી ભાર્યા સહિત પ્રવ્રજિત થયો. તે બન્ને ચારિત્રમાં એકનિષ્ઠાવાળા છતાં સાધુ પૂર્વ અભ્યાસથી ભાર્યા ઉપર રાગ રાખે છે અને સાધ્વી જાતિ મદ કરે છે, છેવટે તે બન્ને સ્વ પાપને આલોચ્યા નિંદ્યા વગર કાળ કરીને સ્વર્ગે ગયા. સાધુનો જીવ ઇભ્ય પુત્ર ઇલાસુત થયો, અને સાધ્વીનો જીવ અદ્દ્ભૂત રૂપવાળી નટપુત્રી થઇ. એકદા તે નટડીને દેખી પૂર્વ સ્નેહવશથી કામપરતંત્ર બની સ્વકુળનો ત્યાગ કરી પોતે પણ નટ થયો. બાકીની હકીકત સુપ્રસિદ્ધ છે, એમ સમજી સુજ્ઞ જનોએ નિ:શલ્ય થવું !

लज्जाइ गारवेण य । बहुस्सुअमएण वा वि दुच्चरियं ॥
जे न कहंति गुरूणं । न हु ते आराहगा हुंति ॥७३॥

લજ્જાથી, ગારવથી, કે બહુશ્રુત (જ્ઞાન) ના મદથી પણ જે પોતે કરેલાં પાપ ગુરૂ મહારાજ પાસે પ્રકાશતા નથી તે આરાધક થતા નથી પણ વિરાધક બને છે. ૩૭૩.

नवि तं सत्थं व विसं । व दुप्पउत्तुव्व कुणइ वेयालो ॥
जं कुणइ भावसल्लं । अणुद्धियं सव्वदुहमूलं ॥७४॥

દુષ્પ્રયુક્ત વિષ કે શસ્ત્ર તેમજ પ્રકુપિત થયેલો વેતાળ એવો અનર્થ ઉપજાવી શકતા નથી જેવો અનર્થ સર્વ દુઃખના મૂળ રૂપ અણ ઉદ્ધરેલું ભાવ શલ્ય (અણ પ્રકાશેલું નિજ પાપ–દુષ્કૃત) ઉપજાવે છે. ૩૭૪.

आकंपइत्ता अणुमाणइत्ता । जं दिट्ठं बायरं च सुहमं वा ॥
छन्नं सद्दाउलयं । बहुजण अव्वत्त तस्सेवी ॥ ७५ ॥

સ્વદોષ આલોચનારે આલોચના વખતે નીચેની વાત લક્ષ્યમાં રાખવાની છે. ભક્તિ કે વિનયથી ગુરૂને વશ કરવાથી ગુરૂ થોડું પ્રાયશ્ચિત આપશે એમ સમજી ગુરૂને વિનયથી 'વશ કરી લેવા, આ ગુરૂ ઠીક પ્રાયશ્ચિત આપે છે તેથી તેમની પાસેજ લેવું', ગુરૂ મહારાજએ જે નાનો કે મોટો દોષ સેવતાં દેખ્યો હોય તેજ આલોચવો, લજ્જાદિક કારણથી કે છાનો માનો અવ્યક્ત શબ્દથી સ્વદોષ આલોચવો અથવા શબ્દાકુળપણે ઘોંઘાટ કરીને આલોચવો,

એકજ વાત બહુની પાસે જણાવી આલોચવી, અવ્યક્ત–અગીતાર્થની પાસે આલોચવી (તે પણ અવ્યક્તપણે) અથવા તો જે દોષ પોતાને આલોચવો છે તેજ દોષ સેવનાર ગુરૂ પાસે આલોચના કરવી એ બધા દોષ આલોચના કરવા ઇચ્છનારે અવશ્ય પરિહરવા યોગ્ય છે. ૩૭૫.

एअ-दोस-विमुक्कं । पइ-समय-वड्ढमाण-संवेगो ॥
आलोइज्ज अकज्जं । न पुणो काहंति निच्छयओ॥७६॥

ઉપર જણાવેલા સકળ દોષોને ત્યજી, પ્રતિ સમય વધતા વૈરાગ્ય યુક્ત પોતે કરેલાં અકાર્યને સદ્ગુરૂ સમીપે આલોચવાં, નહિ તો તે આલોચના નિષ્ફળ થાય છે. ૩૭૬.

जो भणइ नत्थि इन्हिं । पच्छित्तं तस्स दायगा वा वि॥
सो कुव्वइ संसारं । जम्हा सुत्ते विणिद्दिट्ठं ॥ ७७ ॥
सव्वंपि य पच्छित्तं । नवमे पुव्वंमि तइअ वथ्थुंमि ॥
तत्तु च्चिय निज्जूढा । कप्पपकप्पोय ववहारो ॥७८ ॥

જે (મુગ્ધ–અજ્ઞજનો) એમ બોલે કે વર્તમાન કાળે પ્રાયશ્ચિત નથી, તેમજ પ્રાયશ્ચિત દેનારા ગુરૂ પણ નથી, તે સંસાર વૃદ્ધિ કરે છે કેમકે સૂત્રમાં કહ્યુ છે કે સર્વ પ્રકારનું પ્રાયશ્ચિત નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુમાં ગણધરોએ નિરૂપિત કરેલું તેમાંથીજ ઉદ્ધરીને પૂજ્ય વરોએ કલ્પ, નિશીથ અને વ્યહાર સૂત્રની રચના કરેલી છે. ૩૭૭–૩૭૮.

ते वि अ धरंति अज्जवि । तेसु धरंतेसुं कहं तुमं भणसि॥
वुच्छिन्नं पच्छित्तं । तद्दायारो य जा तित्थं ॥ ७९ ॥

તે કલ્પાદિક સૂત્રો અદ્યાપિ વિદ્યમાન છે અને તે વિદ્યમાન છતાં પ્રાયશ્ચિત વ્યુચ્છિન્ન થયેલું તું કેમ કહે છે ? વળી તે પ્રાયશ્ચિતદાતા ગુરૂઓ પણ પ્રભુના શાસનના અંત સુધી એટલે દુપ્પસહ આચાર્ય પર્યંત વર્તશે, એમ આગમમાં અનેકશ કહ્યું છે. ૩૭૯.

कयपावोवि मणुस्सो । आलोइय निंदिय गुरुसगासे ॥
होइ अइरेग लहुओ । ओहरिय भरुव्व भारवहो ॥८०॥

પાપકારી પણ મનુષ્ય સદ્ગુરૂ સમીપે સમ્યગ્ આલોચના નિંદા કર્યે છતે જેમ ભારવહ (મજૂર) ભાર ઉતાર્યા બાદ હળવો થાય છે તેમ અત્યંત હળવો (નિષ્પાપ) થાય છે. ૩૮૦.

निट्ठविय-पावपंका । समं आलोइयं गुरुसगासे ॥
पत्ता अणंतसत्ता । सासयसुक्खं अणाबाहं ॥ ८१ ॥

ગુરૂ મહારાજ સમીપે સમ્યગ્ આલોચના કરી પાપ પંકથી રહિત થયેલા અનંતા આત્માઓ શાશ્વત અનાબાધ સુખને પ્રાપ્ત થયેલા છે. ૩૮૧.

एवं विसुद्धचरणो । सम्मं विरमिज्ज भवसरूवाओ ॥
नरगाइ-भेय-भिन्ने । नत्थि सुहं जेण संसारे ॥ ८२ ॥

એવી રીતે વિશુદ્ધ ચારિત્રવંત બની તારે ભવ સ્વરૂપ થકી સમ્યગ વિરમવું–વિરક્ત થવું જોઇએ. કેમકે નરકાદિક ભેદવાળા સંસારમાં કંઇ સુખ નથી. ૩૮૨.

दीहं ससंति कलुणं । भणंति विरसं रसंति दुरकत्ता ॥
नेरइआ अ परुप्पर–सुरखित्त-समुथ्थ-वियणाहिं ॥८३॥

નારકીના જીવો પરસ્પર ઉદીરેલી, પરમાધામીકૃત અને ક્ષેત્ર પ્રભાવથી થયેલી વેદનાથી દુઃખાર્ત છતા દીર્ઘશ્વાસ લે છે, કરૂણા ઉપજે એવી ભયંકર વાણી બોલે છે, મુક્ત કંઠથી રડે છે. ૩૮૩.

जं नारयाण दुरकं । उक्कत्तण-दहण-छिंदणाईयं ॥
तं वरिससहस्सेहि वि । न भणिज्ज सहस्स वयणोवि८४

કાપ–કૂપ, દહન, તથા છેદન છુંદનાદિક સંબંધી નારકીઓને જે દુઃખ સહવું પડે છે, તે હજારો વર્ષ પર્યંત બોલનારો હજારો મુખવાળો જ્ઞાની પણ કહી શકે તેમ નથી. ૩૮૪.

सी-उन्ह-खुप्पिवासा । दहणं-कण-वाह-दोह-दुरकेहिं ॥
दूमिज्जंति तिरिरका । जह तं लोएवि पच्चरकं ॥८५॥

શીત, ઉષ્ણ, ક્ષુધા, તૃષા, દહન, અંકન (ત્રિશૂળાદિક રૂપે ડાંભ દેવા વડે) ભારવહન, અને દોહન પ્રમુખ જે જે દુઃખો વડે તિર્યંચો દુંખી થાય છે તે લોકમાં પણ પ્રત્યક્ષ છે. ૩૮૫.

लच्छीपेमं विसया । देहो मणुअत्तणेवि लोयस्स ॥
एयाइं वल्लहाइं । ताणं पुण एस परिणामो ॥ ८६ ॥

લક્ષ્મી, પ્રેમ, વિષય (ભોગ) અને દેહ મનુષ્યપણામાં પણ લોકોને વલ્લભ (વ્હાલાં) લાગે છે, તેમનું પરિણામ (સ્વરૂપ) આવા પ્રકારનું શાસ્ત્રકાર બતાવે છે. ૩૮૬.

"લક્ષ્મીનું સ્વરૂપ"

न भवइ पथ्थंताणवि । जायइ कइयावि कहवि एमेव॥
विहडइ पिच्छंताणवि । खणेण लच्छी कुमहिलव्व ८७

કુલટા (કુશીળ) નારીની પેરે લક્ષ્મી પ્રાર્થના કરનારને પણ કદાચિત્ મળતી નથી, અને કદાચિત્ મળે છે તો પણ જોતજોતામાં વહી જાય છે, મતલબકે એક ક્ષણવારનો પણ તેનો ભરૂસો નથી, તો સુજ્ઞ જનોએ તેમાં કેમ આસ્થા રાખવી ઘટે? ૩૮૭.

जह सलिला वट्टंती । कूलं पाडेइ कलुसए अप्पं ॥
इअ विहवे वट्टंते । पायं पुरिसो वि दट्ठव्वो ॥ ८८ ॥

જેમ નદી વર્ષા ૠતુમાં પાણીના પૂરથી વૃદ્ધિ પામી છતી પોતાનીજ ભેખડોને ભાગે છે અને પોતાનેજ કલુષિત કરે છે તેમ લક્ષ્મી વૃદ્ધિંગત થયે છતે પુરૂષ પણ પ્રાયઃ તેમજ કરે છે. સ્વકુળને સતાવે છે અને પોતાને મદાદિકથી કલુષિત કરે છે.

होऊण वि कहवि निरं–तराइं दूरंतराइं जायंति ॥
उम्मोइय-रसणंतो–वमाइं पिम्माइं लोयस्स ॥ ८९ ॥

ઉન્મોચિત (છોડેલા) કટિબંધન (કંદોરા)ના છેડાની પેરે લોકોના પ્રેમ ક્વચિત્ પ્રયોજન વશાત્ નિરંતર ગાઢ બન્યા છતાં પુનઃ કંઇ નિમિત્તને પામીને દૂરતર–છૂટી જાય છે. ૩૮૯.

माय-पिय-बंधु-भज्जा–सुएसु पिम्मं जणंमि सविसेसं ॥
चुलणी कहाइ तं पुण। कणगरह-विचिट्ठिएणं च ॥९०॥
तह भरहनिवइ भज्जा। असोगचंदाइ चरिअसवणेण ॥
अइ विरसं चिय नज्जइ। विचिट्ठियं मूढ हियआण॥९१॥

માતા, પિતા, બંધુ, ભાર્યા અને પુત્ર વિષે પ્રેમ લોકોમાં અધિક જણાય છે પણ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની માતા ૧ ચુલણીની કથાથી માતાનો પ્રેમ, ૨ કથકરથ રાજાના વર્તનથી પિતાનો પ્રેમ, ૩ ભરત નૃપતિના ચરિત્રથી બંધુનો પ્રેમ, ૪ પ્રદેશી રાજાની ભાર્યા (સૂરિકંતા)નું ચરિત્ર સાંભળવાથી ભાર્યાનો પ્રેમ, ૫ અશોક ચંદ્ર (કૂણિક) રાજાના ચરિત્રથી પુત્રનો પ્રેમ, તેમજ તેવાંજ શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અન્ય ચરિત્રોથી મૂઢ હૃદયવાળા જીવોનું વર્તન અતિ વિરસ લાગે છે, મતલબ તેમનો પ્રેમ પ્રાયઃ કૃત્રિમજ જણાય છે. ૩૯૦–૩૯૧.

"૧ ચુલણી સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર"

ચુલણીએ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર સ્વપુત્ર બ્રહ્મદત્તને લાક્ષાગૃહમાં બાળી નાખવા પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ તે વાત વરદત્ત મંત્રીદ્વારા જાણી તે સુરંગ દ્વારા સહિસલામત નીકળી ગયો હતો.

"૨ કનકરથ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર."

કનકરથ રાજા રાજ્યના લોભથી પોતાના પુત્રોને જન્મતાંજ અંગ હીન કરી નાંખતો હતો. તેથી છેવટ રાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપી મંત્રીના ઘેરે છૂપો રાખ્યો હતો.

"૩ ભરત ચક્રીનું સંક્ષિપ્ત ઉદાહરણ"

ભરત ચક્રવર્તીએ પોતાના બંધુ બાહુબલી ઉપર તેને મારવા ચક્રરત્ન મૂક્યું હતું. પણ સ્વ ગોત્રી હોવાથી તેને પ્રદક્ષિણા દઈ ચક્ર પુનઃ સ્વ સ્થાને આવ્યું હતું.

"૪ સૂરિકંતાનુ સંક્ષિપ્ત દૃષ્ટાંત"

સૂરિકંતાએ સ્વાર્થથી સ્વ ભરતારને મારવા ઝેર આપ્યું હતું.

"૫ કૂણિકનું ટુંકું ચરિત્ર"

કૂણિક રાજાએ પોતાના પિતા શ્રેણિક રાજાને કેદમાં નાંખી ભારે કદર્થના કરી હતી. ઉપદેશમાળામાં ઉક્ત સર્વ ચરિત્રો સુ પ્રસિદ્ધ છે. એ બધાં દૃષ્ટાંતો દુનીયામાં દેખાતા સ્નેહની કૃત્રિમતા સિદ્ધ કરે છે, તે જાણી સુજ્ઞોએ પરમાર્થ પરાયણ થવું ઘટે છે.

"વિષય સ્વરૂપ"

हुंति सुहु च्चिय महुरा । विसया किंपाग-भूरुह-फलं व ॥
परिणामे पुण तिच्चिय । नारयजलणिंधणं मुणसु ॥९२॥

વિષય (સુખ) શરૂઆતમાં કિંપાક વૃક્ષના ફળની પેરે મધુર (મીઠાં) લાગે છે, પણ પરિણામે તો તે નારકીઓ ને બાળવા ઇંધન રૂપ જાણવાં, મતલબકે તે કટ્ટા શત્રુની પેરે મુખે મીઠા પણ દીલમાં જૂઠા, પ્રાણીઓને પ્રાણ લેનારાં છે. ૩૯૨.

विसयाविरको निवडइ । निरविरको तरइ दुत्तरभवोहं ॥
जिण-वीर-विणिद्दिट्ठो । दिट्ठंतो बंधु-जुअलेण ॥ ९३ ॥

વિષય સુખની વાંછા કરનાર નર્કાદિકમાં જઇ પડે છે, અને વિષયને પૂંઠ દેનાર દુસ્તર ભવ સમુદ્રને તરી જાય છે. તે ઉપર શ્રીવીર પ્રભુએ બતાવેલું બંધુ યુગળનું દષ્ટાંત સમજવું ! ૩૯૩.

"બંધુ યુગળનું દષ્ટાન્ત"

કોઇ એક સાર્થવાહના બે પુત્રો વ્યાપારાર્થે જળ માર્ગે જતાં ઝાઝ ભાંગી જવાથી ફલક વડે રત્નદ્વીપમાં જઇ ચડયા, ત્યાં તે દ્વીપની સ્વામિની એવી કોઈ દેવીનું રત્નમય ભુવન દેખી તેઓ ત્યાં જોવા માટે ગયા. તે બન્ને બંધુને જોઇ કામ પરવશ થયેલી દેવીએ તેમનો સત્કાર કર્યો, કવચિત્ કાર્યાંતરે દેવી અન્યત્ર ગઇ ત્યારે તે દેવીની કપટ રચના તેમના જાણવામાં આ-

વી. તે દેવી પ્રાંતે સહુ કોઇ ભક્ત ભોગીની ભારે વિડંબના કરતી હતી. આ વાત જાણી તેમને પણ બહુ ત્રાસ થવાથી કોઈ ઉત્તમ યક્ષની સહાયથી તે સમુદ્રની પાર જવા નીકળ્યા. પાછળથી તે દેવીએ આવી તેમને બહુજ આજીજી કરી. તેથી એક ભાઇ ચલાયમાન થઇ ગયો, તેના તો બહુજ બુરા હાલ થયા અને બીજો સુદૃઢ રહ્યો; તે ક્ષેમ કુશળ સમુદ્ર પાર પહોંચી શક્યો. ઉક્ત કથાનો ઉપનય એવો છે કે આ મનુષ્ય અવતાર રત્નદ્વીપ તુલ્ય છે, તેમાં ભાગ્ય યોગે જીવનું પ્રયાણ થાય છે, તેમાં વિષય તૃષ્ણારૂપ રત્નાદેવી છે, જે જીવોને વિવિધ રીતે લોભાવે છે, જે લોભાઇ વિષયમાં લુબ્ધ બને છે; તેના બહુ બૂરા હાલ થાય છે. સદ્ગુરૂરૂપ યક્ષ સમજવો, તેમની સહાયથી જે વિષયથી.વિમુખ રહી શીલાદિકમાં સુદૃઢ રહે છે તે સંસાર સમુદ્રમાં નહિ ડૂબતાં સુખે તેનો પાર પામી શકે છે.

" હવે દેહની અસારતા બતાવે છે. "

आहार-गंध-मल्ला–इएहिं सुयलंकिओ सुपुट्ठोवि ॥
देहो न सूई न थिरो । विहडइ सहसा कुमित्तुव्व ॥९४॥

ભોજન, ગંધ, (સુગંધ) અને પુષ્પમાલાદિક વડે દેહને સુ અલંકૃત અને સુસેવિત કર્યો છતો તે શુચિ (પવિત્ર) થતો નથી અને સ્થિર ટકતો નથી. પરંતુ કુમિત્રની પેરે એકાએક વિછડી જાય છે. ૩૯૪.

तम्हा दारिद्द-जरा-परपरिभव-रोअ-सोअ-तविआणं ॥
मणुआणवि नथ्थि सुहं । दविण पिवासाइ नडियाणं॥९५॥

તે માટે દારિદ્ર, ઘડપણ, તેમજ પરપરાભવ, રોગ અને શોકથી દુઃખિત અને ધનની તૃષ્ણાથી પીડીત એવા મનુષ્યોને પણ સુખ નથી. ૩૯૫.

सव्वं सुराण विभवो । अणुत्तरो रयण-रइय-भवणेसु ॥
दिव्वाभरण-विलेवण-वर-कामिणि-नाडय-रयाण ॥९६॥
किंतु मय-माण-मच्छर-विसाय-ईसा-नलेण संतत्ता ॥
ते वि चविऊण तत्तो । भमंतिं केई भवमणंतं॥ ९७ ॥

રત્ન રચિત ભુવનોમાં વસતા, દિવ્ય આભરણ, વિલેપન તેમજ દેવાંગનાઓના નાટકમાં રક્ત થયેલા દેવતાઓને સર્વ વિભવ અનુત્તર (પ્રધાન) છે, મનુષ્યોની અપેક્ષાએ તેમની સાહેબી અતુલ છે, તોપણ મદ, માન, મચ્છર, વિષાદ, (ખેદ-શોક) અને ઇર્ષ્યા રૂપ અગ્નિથી સંતપ્ત થયેલા તે પણ કેટલાક ત્યાંથી ચ્યવીને અનંત-અપાર સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે. ૩૯૬-૩૯૭.

तम्हा सुहं सुराणवि । न किं पि अहवा इमाइ सुक्खाइं॥
अवसाण दारुणाइं । अणंतसो पत्त-पुव्वाइं ॥ ९८ ॥

તેથી દેવતાઓને પણ પરમાર્થથી જોતાં કંઇ સુખ નથી અથવા તો એ બધાં સુખ પરિણામે દુઃખદાયી છે અને તે પૂર્વે અનંતિવાર પ્રાપ્ત થયેલા છે. ૩૯૮.

तं नत्थि किं पि ठाणं । लोए वालग्ग-कोडिमित्तंपि ॥
जथ्थ न जीवा बहुसो । सुहदुरकपरंपरं पत्ता ॥९९॥

લોકમાં વાળના અગ્ર ભાગ માત્ર એવું સ્થાન નથી કે જ્યાં જીવો બહુવાર સુખ અને દુઃખની પરંપરા પામ્યા ન હોય. મતલબ સર્વત્ર—લોક માત્રમાં જીવો બહુ વખત સુખ દુઃખને અનુભવ કરી ચૂક્યા છે, અત્યારે પ્રાપ્ત થતાં સુખ દુઃખ કંઈ નવાં નથી. ૩૯૯.

सव्वाओ रिद्धीओ । पत्ता सव्वेवि सयणसंबंधा ॥
संसारे तो विरमसु । तत्तो जइ मुणसि अप्पाणं॥४००॥

સર્વ રિદ્ધિ સિદ્ધિઓ અને સર્વે સ્વજન સંબંધો પૂર્વે પ્રાપ્ત થઇ ચૂકેલા છે એમ સમજીને હવે જો આત્માને તેમનાથી ભિન્ન ઓળખી શકે તો તેવા અનિત્ય—અસાર—ખોટા કલ્પિત સંબંધથી તું વિરમ । ૪૦૦

विनयद्वार.

इय भवःविरत्त-चित्तो वि । सुद्ध-चरणाइ-गुण-जुओ निच्चं
विणए रमिज्ज सव्वे । जेण गुणा निम्मला हुंति ॥१॥

એવી રીતે સંસારથી વિરક્ત ચિત્ત છતાં શુદ્ધ સંયમાદિક ગુણ યુક્ત બની નિરંતર વિનયમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જેથી નિજગુણો નિર્મળ થશે.૪૦૧.

जम्हा विणयइ कम्मं । अट्ठविहं चाउरंत-मुरकाए ॥
तम्हा उ वयंति विऊ । विणउत्ति विलीण-संसारा ॥२॥

જેમણે સંસાર સંતતિનો સર્વથા અંત કર્યો છે, એવા તીર્થંકર ગણધરો એમ કહે છે કે જેથી ચઉ ગતિના બંધનથકી મુક્ત થવા આઠ પ્રકારના કર્મનો અંત કરી શકાય છે તેથી તે વિનય કહેવાય છે. ૪૦૨.

लोगोवयार-विणओ । अथ्थे कामे भयंमि मुरके अ ॥
विणओ पंच विगप्पो । आहिगारो मुरक-विणएण ॥३॥

તે વિનય પાંચ પ્રકારનો છે. (૧) લોકોપચાર વિનય (વ્યવહારમાં રૂઢ—રૂઢિ મુજબ) (૨) અર્થ વિનય (દ્રવ્ય ઉપાર્જન માટે રાજા પ્રમુખના છંદે ચાલવા રૂપ) (૩) કામ વિનય, (વેશ્યાદિકને આશ્રી) (૪) ભય વિનય, (ભયથકી સેવકો સ્વામી પ્રતિ વર્તન રાખે તે) અને પાંચમો મોક્ષ વિનય (કેવળ આત્મ કલ્યાણાર્થે) તેમાં અત્ર મોક્ષ અર્થેજ પ્રયુંજાતા વિનયનો અધિકાર કહેવામાં આવશે. ૪૦૩.

दंसण-नाण-चरित्ते । तवे य तह ओवयारिए चेव ॥
मुरक-विणओ वि एसो । पंचविहो होइ नायव्वो ॥४॥

દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ સંબંધે અને ઔપચારિક એવી રીતે મોક્ષ વિનય પણ પાંચ પ્રકારનો સમજવો. ૪૦૪.

दव्वाइ सद्दहंते । नाणेण कुणंतयंमि किच्चाइं ॥
चरणं तवं च सम्मं । कुणमाणे होइ तव्विणओ ॥५॥

દ્રવ્ય તથા તેના ગુણ પર્યાયની (ષડ્ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાયની) શ્રદ્ધા કરતાં દર્શન વિનય, જ્ઞાનવડે સમજ પૂર્વક સંયમ આચરણ કરતાં જ્ઞાન વિનય, તેવીજ રીતે સમતા સહીત ચારિત્ર પાળતાં ચારિત્ર વિનય, અને પ્રભુ આજ્ઞા પ્રમાણે તપ કરતાં થકાં તપ વિનય કહેવાય છે. ૪૦૫.

अह ओवयारिओ पुण। दुविहो विणओ समासओ होइ॥
पडिरूव-जोग-जुंजण । तह य अणासायणा विणओ ६

ઔપચારિક વિનય પણ સંક્ષેપથી બે પ્રકારનો છે, પ્રથમ પ્રતિરૂપ એટલે ઉચિત રીતે મન, વચન કાયાને પ્રવર્તાવવા રૂપ તેમજ બીજો અનાશાતના એટલે આશાતના–વિરાધના પરિહરવા રૂપ વિનય જાણવો. ૪૦૬.

पडिरूवो खलु विणओ। काइय जोगे य वाय माणसिओ
अट्ठ चउव्विह दुविहो । परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ७ ॥

પ્રતિરૂપ વિનય ખરેખર મન, વચન અને કાયા સંબંધી ત્રણ પ્રકારનો છે તેનો અનુક્રમે આઠ, ચાર અને બે પ્રકાર કહ્યા છે. તેનું સ્વરૂપ આવી રીતનું છે. ૪૦૭.

अब्भुट्ठाणं अंजलि । आसणदाणं अभिग्गह किईय ॥
सुस्सूसण अणुगच्छण । संसाहण काय अट्ठविहो॥८॥

અભ્યુત્થાન (ઉભા થવું) અંજલિ (હાથ જોડવા), આસન દેવું, ગુરૂ મહારાજનો આદેશ પાળવાનો નિશ્ચય અને તેમજ વર્તન, કૃતિકર્મ (દ્વાદશાવર્ત વંદન), ગુરૂ સેવા, ગુરૂ આવતા દેખી સન્મુખ જવું, તેમજ જતા હોય તો વળાવવા જવું. એમ કાય સંબંધી વિનય આઠ પ્રકારનો છે. ૪૦૮.

हिआमिअ अफुरस वाई । अणवाई भासि वाईओ विणओ
अकुसलमणो निरोहो । कुसलमणो-दीरणं चेव ॥ ९ ॥

હિતકારિ વચન, મિત—પરિમિત વચન, અપરૂપ-અકઠોર--મધુર વચન તથા પ્રથમ વિચાર કરી વચન વદવું એવી રીતે વચન સંબંધી વિનય ત્રણ પ્રકારનો સમજવો. અકુશળ (મલીન) (અશુભ) મનનો નિરોધ તથા શુભ મનનું ઉદીરણ એમ મન સંબંધી વિનય બે પ્રકારનો કહ્યો છે. ૪૦૯.

पडिरूवो खलु विणओ । पराणुवित्ति-मइओ मुणेयव्वो
अप्पडिरूवो विणओ । नायव्वो केवलीणं तु ॥ १० ॥

પ્રતિરૂપ-ઉચિત વિનય ખરેખર પરાનુવૃત્તિ સામાના ચિત્તવૃત્તિને અનુસરવા રૂપ સમજવો, અને અપ્રતિરૂપ વિનય તો ફક્ત કેવળજ્ઞાનીનેજ હોય છે. ૪૧૦.

एसो भे परिकहिओ । विणओ पडिरूवलक्खणो तिविहो
बावन्न-विहि-विहाणं । बिंति अणासायणा विणयं ॥११॥

એ પ્રમાણે ત્રિવિધ પ્રતિરૂપ વિનય તમને કહ્યો અને અનાશાતના વિનય તો શાસ્ત્રમાં પર (બાવન) પ્રકારનો કહ્યો છે. ૪૧૧.

तित्थयर-सिद्ध-कुल-गण—संघ-किरिय-धम्म-नाण-नाणीणं
आयरिय-थेरु-वज्झाय । गणीणं तेरसपयाणि ॥ १२ ॥
अणासायणा य भत्ती । बहुमाणो तह य वन्नसंजणणा॥
तित्थयराई तेरस । चउग्गुणा हुंति बावन्ना ॥ १३ ॥

તીર્થંકર, સિદ્ધ, કુળ (નાગેન્દ્રાદિ) ગણ, (કોટિકાદિ) સંઘ, ક્રિયા (અસ્તિવાદ રૂપ), ધર્મ (યતિધર્માદિ), જ્ઞાન, (મતિ શ્રુતાદિ) જ્ઞાની, આચાર્ય, સ્થવીર (શિષ્યોને ધર્મમાં સ્થિર કરનાર વૃદ્ધ સાધુ) ઉપાધ્યાય (પાઠક) અને ગણી (ગીતાર્થ) એ તેર પદ થયાં; તે દરેકની ૧ આશાતનાથી દૂર રહેવું, ૨ ભક્તિ કરવી, ૩ બહુમાન સાચવવુ, તથા ૪ તેમનો ગુણાનુવાદ કરવો, એવી રીતે તેરને ચાર ગુણા કરતાં (પર) બાવન ભેદો થાય. એવી રીતે અનાશાતના વિનય કહ્યો. ૪૧૨-૪૧૩.

अमय समो नथ्थि रसो । न तरू कप्पद्दुमेण परितुल्लो॥
विणय समो नथ्थि गुणो । न मणी चिंतामणि सरिच्छो

જેમ અમૃત સમાન કોઇ રસ નથી, કલ્પ વૃક્ષ સમાન કોઇ વૃક્ષ નથી, અને ચિંતામણિ સદૃશ કોઇ મણિ નથી તેમ વિનય સમાન કોઇ ગુણ નથી.

चंदण तरूण गंधो । जुण्हा ससिणो सिअत्तणं संखे ॥
सह-निम्मियाइं विहिणा । विणओ अ कुलप्पसूयाणं१५

જેમ ચંદનના વૃક્ષનો ગંધ, ચંદ્રની ચાંદણી અને શંખમાં શ્વેતતા એ સર્વે વિધિએ સાથેજ સર્જેલાં છે, તેમજ કુળ પ્રસૂત (કુલીન) જનોમાં પણ વિનયગુણ જન્મથી માંડીને સાથેજ પેદા થાય છે. ૪૧૫.

हुज्ज असज्झं मन्ने । मणिमंतोसहि सुराणवि जयंमि ॥
नथ्थि असज्झं कज्जं । किंपि विणीआण पुरिसाणं १६

હું માનું છું કે કદાચ જગતમાં મણિ, મંત્ર, ઔષધિ અને દેવતા વડે પણ કોઇ વસ્તુ અસાધ્ય હોય, પરંતુ વિનીત પુરૂષોને કંઇ પણ વસ્તુ અસાધ્ય નથી. ૪૧૬.

इहलोय च्चिय विणओ।कुणइ विणीयाण इच्छिअं लच्छि
जह सीहरहाईणं । सुगइनिमित्तं च परलोएं ॥ १७॥

આ લોકમાંજ વિનય વડે વિનીત જનોને ઇચ્છીત લક્ષ્મી મળે છે અને સિંહરથાદિકની પેરે પરલોકમાં પણ સદ્ગતિ નીપજે છે. ૪૧૭,

"સિંહરથ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર"

પુંડરીક રાજાનો પુત્ર સિંહરથ નામે હતો. તે દુર્વિનીત હોવાથી સહુ કોઇને અનિષ્ટ થઇ પડયો, રાજાએ તેનો ત્યાગ કર્યો.

એકદા ભમતો ભમતો માર્ગમાં એક ઘોડાને પૂજાતો તથા બીજા ઘોડાને કુટાતો દેખી કુમારે તેનું કારણ કોઇને પૂછવાથી તેને જણાયું કે આ ઘોડો અતિ વિનીત--સ્વામીના આશય અનુસારે ચાલનાર હોવાથી પૂજાય છે અને બીજોદુર્વિનીત—ઉદ્ધત હોવાથી કૂટાય છે. તે દુર્વિનયનું ફળ સાંભળી કુમાર ચમક્યો અને એવો તો વિનીત બની ગયો કે તેણે થોડા વખતમાં રાજપ્રમુખ સર્વ કોઇને રંજિત કરી દીધા, તેથી સિંહરથને રાજ સોંપી પુંડરીક નૃપે દીક્ષા લીધી. સિંહરથ પણ વિનય ગુણથી પ્રૌઢ પ્રતિષ્ઠા પામી અંતે દીક્ષા ગ્રહી સર્વાર્થ સિદ્ધિ વિમાનમાં દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી મોક્ષે જશે.

किं बहुणा विणओ च्चिय । अमूलमंतं जए वसीकरणं ॥
इहलोय परलोइ य । सुहाण मणवंछिय-फलाणं ॥१८॥

કિંબહુના ! વિનયજ જગતમાં આ લોક સંબંધી તથા પરલોક સંબંધી મન વાંછિત ફળદાયી સર્વ સુખનું મંત્ર તથા ગુળિકા વગરનું કોઇક અપૂર્વ વશીકરણ છે. ૪૧૮.

वेयावच्चद्वार.

विणय विसेसो य तहा । आयरिअ गिलाण सेहमाईणं॥
दसविह वेयावच्चं । करिज्ज समए जओ भणियं ॥१९॥
भरहे-रवय-विदेहे । पन्नरसवि कम्मभूमिया साहू ॥
इक्कंमि पूईयंमी । सव्वे ते पूईया हुंति ॥ २० ॥

જેમ વિનય કરવો તેમ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવીર, તપસ્વી, ગ્લાન, નવદીક્ષિત શિષ્ય, સાધર્મિક, કુળ, ગણ અને સંઘ એ દશનું વૈયાવચ્ચ કરવું કેમકે શાસ્ત્રમાં કહ્યુ છે કે, ભરત, ઐરવત અને મહાવિદેહ મધ્યે પન્નર કર્મ ભૂમિમાં વિચરનારા જેટલા સાધુઓ છે તેમાં એક પણ સાધુની પૂજા--સેવા કર્યે છતે તે સર્વે સાધુઓની પૂજા--સેવા કરી જાણવી, એમ બહુ લાભ સમજી ચારિત્રપાત્ર સાધુનું ભક્ત પાનાદિક વડે વૈયાવચ્ચ કરવા ચૂકવું નહિ. ૪૧૯-૪૨૦.

इक्कंमि हीलयंमी । सव्वे ते हीलिया मुणेअव्वा ॥
नाणाईण गुणाणं । सव्वथ्थ वि तुल्लभावाओ ॥ २१॥

તેવીજ રીતે એક પણ ચારિત્રવંત-મુનિની હીલના કરવાથી તે સર્વે સાધુઓની હીલના કરી સમજવી. કેમકે જ્ઞાનાદિક ગુણોનું સર્વત્ર તુલ્યપણું હોય છે. ૪૨૧.

तम्हा जइ एस गुणो । साहूणं भत्तपाणमाईहिं ॥
कुज्जा वेयावच्चं । धणयसुओ रायतणउव्व ॥ २२ ॥

જ્યારે ગુરૂ ભક્તિમાં આટલો બધો લાભ અને અભક્તિ-આશાતનામાં આટલું બધું નુકશાન છે ત્યારે સુજ્ઞજનોએ ધનદરાજપુત્રની પેરે આહાર પાણી વિગેરે વડે સાધુ જનોનું વૈયાવચ્ચ (અવશ્ય) કરવું. ૪૨૨.

" ધનદરાજપુત્ર દષ્ટાંત. "

ધનદ નૃપતિની રાણી પદ્માવતીથી ઉત્પન્ન થયેલ ભુવનતિલક નામનો પુત્ર મહા સૌભાગ્યશાળી હતો. યશોમતિ નામની રાજ્યકન્યાને પરણવા જતાં માર્ગમાં રોગાક્રાન્ત થવાથી અનેક ઉપચાર કરતાં છતાં તે સજ્જ નહિ થયો. એટલામાં ત્યાં કેવળજ્ઞાની પધાર્યા; વિનયપૂર્વક તેમની પાસે રોગનું કારણ સાંભળતાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી વૈરાગ્યથી તે દીક્ષિત થયો. પછી પૂર્વે પોતે કરેલી સાધુ વિરાધના સંભારી સંભારી સાધુઓની દશવિધ ભક્તિ કરતો છતો, દેવતાએ અનેક રીતે ચળાવવા પ્રયત્ન કર્યા છતાં, સ્વપ્રતિજ્ઞામાં દૃઢ રહી, વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષગતિ પામ્યો.

वेयावच्चं निययं । करेह उत्तम गुणे धरंताणं ॥
सव्वं किर पडिवाई । वेयावच्चं अपडिवाई ॥ २३ ॥

ઉત્તમ ગુણવંત સાધુઓનું જરૂર વૈયાવચ્ચ કરવું. કેમકે બીજા શ્રુત ચારિત્રાદિક ગુણો પ્રતિપાતી છે પણ વૈયાવચ્ચ અપ્રતિપાતી ગુણ છે. ૪૨૩.

पडिभग्गस्स मयस्स व । नासइ चरणं सुअं अगुणणाए
न हु वेयावच्च कयं । सुहोदयं नासए कम्मं ॥ २४ ॥

ભગ્ન પરિણામી થઇને મરણ પામેલા યા વ્રતહીન થયેલાનું ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે અને ભણેલું નહિ સંભારનાર (ગણનાર)

નું જ્ઞાન નષ્ટ થઇ જાય છે પરંતુ વૈયાવચ્ચથી પ્રાપ્ત થયેલું શુભ વિપાકવાળું પુન્ય નષ્ટ થતું નથી. ૪૨૪.

गिहिणो वेआवडिए । साहूणं वंनिया वहूदोसा ॥
जह साहुणी सुभद्दा । इ तेण य विसए तयं कुज्जा॥२५॥

સુભદ્રા સાધ્વીની પેરે ગૃહસ્થ (સંસારી લોકો) નું વૈયાવચ્ચ કરવામાં સાધુઓને બહુ દોષો શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે, તેથી વૈયાવચ્ચ શાસ્ત્ર નીતિથી કરવું પણ સ્વછંદપણે નહિ. ૪૨૫.

"સુભદ્રા દૃષ્ટાંત."

એક સાર્થવાહની સુભદ્રા નામે ભાર્યા સંતાન વગરની હોવાથી તેવા દુઃખથી દીક્ષિત થઈ, ત્યાર બાદ મહા આકરો તપ કરવા લાગી, પરંતુ ગૃહસ્થનાં બાળકો ઉપાશ્રયે આવે છે તેને અનેક રીતે ઉત્સંગ (ખોળા) આદિકમાં સ્થાપી લાડ લડાવે છે, સાધ્વીઓએ વાર્યા છતાં તેથી નિવર્તતી નથી, છેવટ જૂદા ઉપાશ્રયમાં રહી. તેવીજ પ્રવૃત્તિથી કાળ વિર્ગમન કરી છેવટે તે પાપને આલોચ્યા નિંદ્યા વગર અનશન કરી દેવાંગનાં થઇ. જો તે કાર્યથી ઓસરી કેવળ શાસ્ત્ર નીતિથીજ વર્તી હોત તો તે સાધ્વી મોક્ષે જઇ શકત. આ વાત સાધુ જનોને ગૃહસ્થ પરિચયથી દૂર રહેવા ખાસ સૂચવે છે.

इच्छिज्ज न इच्छिज्ज व । तहवि य पयओ निमंतए साहू॥
परिणामविसुद्धीए । निज्जरा होइ अगहिए वि ॥२६॥

વેયાવચ્ચકારી સાધુએ સાધુઓને સાવધાનપણે નિમંત્રણા કરવી! પછી તે સ્વીકાર કરો અથવા ન કરો પણ પોતાના પરિણામની વિશુદ્ધિથી તો તે ભક્ત, પાનાદિક સાધુજનો ન સ્વીકારે તો પણ પોતાને નિર્જરા (કર્મક્ષય)જ થાય છે. ૪૨૬.

"स्वाध्याय द्वार."

वेयावच्चे अब्भुज्ज–एण तो वायणाइ पंचविहो ॥
विच्चंमि य सज्झाओ । कायव्वो परम-पय-हेऊ ॥२७॥

વેયાવચ્ચ કરવાને અભ્યુદ્યત–ઉજમાળ સાધુએ વિચમાં વિચમાં વાચના, પૃચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મ કથા રૂપ પંચવિધ સ્વાધ્યાય પરમ પદ–મોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે કરવો ! ૪૨૭.

इत्तो सव्वन्नूत्तं । तित्थयरत्तं च जायइ कमेण ॥
इय परमं मुरकंगं । सज्झाओ तेण विन्नेओ ॥ २८ ॥

સ્વાધ્યાયથી અનુક્રમે સર્વજ્ઞપણું અને તીર્થંકરપણું પણ પ્રાપ્ત થાય છે, એવી રીતે તે મોક્ષનું પરમ અંગ છે એમ સમજી તેનો અવશ્ય ખપ કરવો ! ૪૨૮.

तं नत्थि जं न पासइ । सज्झाय-विऊ पयत्थ-परमत्थं ॥
गच्छइ य सुगइमूलं । खणे खणे परमसंवेगं ॥ २९ ॥

સ્વાધ્યાયવિદ્ (પંચવિધ સ્વાધ્યાયમાં કુશળ) સાધુ આગ-

મના સમસ્ત ભાવને જાણી શકે છે, તેનાથી કશું અજાણ્યું રહેતું નથી, અને સદ્ગતિ દાયક પરમ વૈરાગ્યને તે ક્ષણે ક્ષણે પ્રાપ્ત થાય છે. ૪૨૯.

कम्ममसंखिज्जभवं । खवेइ अणुसमयमेव आउत्तो ॥
अंनयरंमि वि जोगे । सज्झायंति विसेसेण ॥३०॥

ગમે તે સંયમયોગમાં સાવધાનપણે પ્રવૃત્તિ કરનાર સાધુ સમયે સમયે અસંખ્ય ભવથી સંચિત કરેલાં કર્મને ખપાવે છે, પરંતુ સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં ઉપયોગ સહિત વર્તતો સાધુ વિશેષે કર્મ નિર્જરા કરી શકે છે. ૪૩૦.

उक्कोसो सज्झाओ । चउदसपुव्वीण वारसंगाइं ॥
तत्तो परिहाणीए । जाव तयथ्थो नमुक्कारो ॥ ३१ ॥

ચૌદ પૂર્વધર સાધુને ઉત્કૃષ્ટ સ્વાધ્યાય દ્વાદશાંગરૂપ હોય છે, (મહા પ્રણિધાનાદિક સામર્થ્યથી તે અંતર્મુહૂર્તમાં ચૌદે પૂર્વનું પરાવર્તન કરી શકે છે.) પછી ઉતરોત્તર ન્યૂનતાએ છેવટ દ્વાદશાંગના સારભૂત નવકાર મંત્ર રૂપ સમજવો. ૪૩૧.

जलणाइ भए सेसं । मुत्तुं इक्कंपि जह महारयणं ॥
घिप्पइ संगामे वा । अमोह-सथ्थं जह तहेह ॥३२॥
मुत्तुंपि वारसंगं । स एव मरणंमि कीरए जम्हा ॥
अरहंत-नमुक्कारो । तम्हा सो वारसंगथ्थो ॥ ३३ ॥

જેમ અગ્નિ પ્રમુખનો ભય પ્રાપ્ત થયે છતે શેષ સર્વ વસ્તુને ત્યજી દઈ સારભૂત એક મહારત્ન ગ્રહણ કરી લેવામાં આવે છે, અથવા તો જેમ સંગ્રામ સમયે અમોઘ શસ્ત્ર અંગીકાર કરી લેવામાં આવે છે, તેમ મરણ સમયે (અવસાન વખતે) પ્રાપ્ત થયે છતે દ્વાદશાંગને પણ ત્યજી (કેમકે તે વખતે દ્વાદશાંગનું પરાવર્તન કરવું અશક્ય થઈ પડે છે.) નવકાર મહામંત્રનુંજ શરણ-સ્મરણ કરવામાં આવે છે તેથી તે દ્વાદશાંગના સાર–નિચોળ રૂપ છે. ૪૩૨--૪૩૩.

सव्वंपि बारसंगं । परिणाम-विसुद्धि-हेउ-मित्तागं ॥
तक्कारण-मित्ताओ । किह न तयथ्थो नमुक्कारो ॥३४॥

સમગ્ર દ્વાદશાંગ પરિણામ વિશુદ્ધિને માટેજ છે, એવીજ રીતે પરિણામ વિશુદ્ધિના કારણ રૂપ હોવાથી નવકાર મંત્ર તે દ્વાદશાંગના અર્થ રૂપ કેમ ન કહેવાય ? મતલબ કે પરિણામ વિશુદ્ધિકારક હોવાથી નવકાર મંત્ર દ્વાદશાંગના સાર રૂપજ છે. ૪૩૪.

न हु तंमि देसकाले । सक्का बारसविहो सुअक्खंधो ॥
सव्वो अणुचिंतेउं । धंतंपि समथ्थचित्तेणं ॥ ३५ ॥

તથાપ્રકારના દેશ કાળમાં સમગ્ર દ્વાદશવિધ શ્રુતસ્કંધનું અનુચિંતન ગમે તેવા સમર્થ ચિત્તવાળા સાધુ પણ કરી શ-

કતા નથી, તેથી તેવે પ્રસંગે દ્વાદશાંગના સાર રૂપ નવકારમંત્ર-નું જ સ્મરણ કરવું યુક્ત છે. ૪૩૫,

"નવકાર મંત્ર માહાત્મ્ય."

नामाइ मंगलाणं । पढमं चिय मंगलं नमुक्कारो ॥
अवणेइ वाहि-तक्कर–जलणाइ भयाइं सव्वाइं ॥ ३६ ॥

નામ, સ્થાપનાદિક મંગળોમાં નવકારમંત્ર પ્રથમ–પ્રધાન મંગલ રૂપ છે, તે વ્યાધિ, તસ્કર, (ચોર) અને અગ્નિ પ્રમુખ સર્વ ભયનો વિનાશ કરે છે. ૪૩૬.

हरइ दुहं कुणइ सुहं । जणइ जसं सोसए भवसमुद्दं ॥
इहलोय पारलोइअ । सुहाण मूलं नमुक्कारो ॥ ३७ ॥

દુઃખ માત્રને હરે છે, સમસ્ત સુખ કરે છે, યશ આપે છે (વધારે છે) સંસાર સમુદ્રને શોષવી નાંખે છે, જન્મમરણનો અંત કરે છે. વધારે શું કહીયે? એ નવકાર મંત્ર આલોક સંબંધી અને પરલોક સંબંધી સમસ્ત સુખનું મૂળ છે. ૪૩૭.

इह लोगंमि तिदंडी । सादिव्वं माउलिंग वणमेव ॥
परलोइ चंड पिंगल । हुंडिय जक्खो अ दिट्ठंता ॥३८॥

આ લોક સંબંધી સુખ સંબંધે ત્રિદંડીનો ઉત્તર સાધક થયેલા શિવકુમારનું દૃષ્ટાંત, જેમાં નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી પોતાનો બચાવ કરી સુવર્ણ પુરૂષ પોતાને પ્રાપ્ત થયો.

બીજું શ્રીમતીનું દૃષ્ટાન્ત–જેને મારવા પતિએ પ્રપંચ કર્યા છતાં નવકારના પ્રભાવથી દેવતાએ સાંનિધ્ય કરી, સર્પને બદલે ફૂલની માળ થઇ ગઇ. તેવા ચમત્કારથી પછી પતિ પણ જૈન ધર્મમાં રક્ત બની ગયો.

ત્રીજું દૃષ્ટાંત બીજોરાના વનનું છે, એકદા કોઇ એક પુરૂષે રાજા પ્રત્યે એક અતિ અદ્ભૂત બીજોરૂં ભેટ કર્યું તેથી પ્રસન્ન થઈ તેને બક્ષીસ આપી. રાજાએ તેના મૂળ સ્થળનો પત્તો મેળવ્યો તો માલુમ પડી કે તે બીજોરાનું વન દેવતા અધિષ્ઠિત છે, જે કોઇ તેમાંથી બીજોરૂં તોડી લે છે તે મરી જાય છે, તેમ છતાં તેવા ફળના લોભથી રાજાએ લોકોના વારા બાંધ્યા, એકદા એક શ્રાવકનો વારો આવ્યો, તેણે પ્રસન્નતા પૂર્વક નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરી નિસ્સીહી કહી તેમાં વિવેકથી પ્રવેશ કર્યો, તેથી અધિષ્ઠાયક યક્ષ પ્રસન્ન થઇ પ્રતિબોધ પામી તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. શ્રાવકને વર માગવાનું કહેતાં તેણે કોઇ જીવનો વધ ન થાય તેમ કરવા જણાવ્યું, તેથી તેણે તેમજ વર્તવા કબૂલ કર્યું. ઘેર બેઠાં બીજોરૂં મળવા લાગ્યું એ સર્વ નવકાર મહામંત્રનો પ્રભાવ સમજવો. હવે પરલોક સંબંધી દૃષ્ટાંત બતાવે છે. પરલોક સંબંધી સુખ ઉપર—

"ચંડ પિંગળ નામના ચોરનું દૃષ્ટાંત."

ચંડપિંગળ નામનો ચોર એક વેશ્યાના ઘરે રહે છે, એકદા રાજાનો મહા મૂલ્યવાળો મોતીનો હાર ચોરી તેણે પ્રયત્નથી વેશ્યાના ઘરે રાખ્યો. કોઇક મહોત્સવ સમયે તે હાર પેહેરી

વેશ્યા બહાર ગઇ. તે જોઈ રાણીની દાસીએ ઓળખી લઇ, તે વાત રાણીને જણાવી. તપાસ કરી ચોરને પકડી તેને શૂળિએ ચડાવ્યો. વેશ્યાને બહુ પશ્ચાત્તાપ થયો. તેથી શૂળિ સમીપે જઇ ચોરને નવકારમંત્ર સંભળાવ્યો. તે ત્યાંથી શુભધ્યાને મરીને રાજાનોજ પુત્ર થયો. તે નવકારના મહાત્મ્યથી અનુક્રમે રાજ્ય રૂદ્ધિ પામી દીક્ષા લઇ બહુ સુખી થયો.

"બીજું દૃષ્ટાંત હુંડિક યક્ષનું છે."

તે હુંડિક પ્રથમ (ચોર) ચોરી કરી મથુરામાં રહેતોહતો, એકદા કોટવાળે પકડી રાજાના હુકમથી તેને શૂળિએ દીધો. તે વખતે બહુ તૃષાથી પીડિત થયેલા તેણે નજદીકમાંજ જતા જિનદત્ત શ્રાવકને કહ્યું કે તમે બહુ દયાળુ છો; તેથી મને જળ આપો! ત્યારે શ્રાવકે કહ્યું કે હું જળ લાવી આપું, ત્યાં સુધી તું નવકાર મંત્ર ગણ્યા કર! ચોરે પણ તેમજ કર્યું. એટલામાં જિનદત્ત પાણી લઇને આવ્યો. ચોરને સહાય દેનાર જાણી તેને પકડી રાજાએ તેને પણ શૂળિએ દેવાનો હુકમ દીધો. તેવામાં પેલો ચોર પણ શુભ ધ્યાને મરી યક્ષપણે ઉત્પન્ન થયો, અવધિ જ્ઞાનથી પોતાના ઉપકારીને સહાય કરવા જલદી આવી સહુને ત્રાસ પમાડી કહ્યું કે તમે આ મહા પુરૂષને ઓળખતા નથી? તેને તમે જલદી છોડી દ્યો, નહિ તો સઉને ચૂરી નાંખીશ. આમ થવાથી તત્કાળ તે યક્ષને પ્રસન્ન કરવા જિનદત્તને ખમાવી રાજાએ વિસર્જન કર્યો. યક્ષે પણ જિનદત્તની ભારે સ્તુતિ કરી એ સર્વ પ્રભાવ નવકાર મંત્રનો જાણવો. **નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી સર્વત્ર કલ્યાણ થાયછે.**

अनायतन त्यागद्वार.

सज्झायंपि करिज्जा । वज्जंतो जत्तओ अणाययणं ॥
तं इत्थिमाइयं पुण । जईण समए जओ भणियं॥३९॥

જ્યાં સાધુ જનો મોક્ષને માટે યત્ન કરે તે 'આયતન' કહેવાય, તેથી પ્રતિકૂલ તે અનાયતન જાણવું, મતલબ કે મુનિ જનોએ કાળજીથી અનાયતનનો ત્યાગ કરી સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવું ! સાધુઓને, સ્ત્રી, પશુ, પંડગ પ્રમુખ અનાયતન કહેલું છે. કેમકે તે આશ્રી શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે કે ૪૩૯.

विभूसा इत्थि सामग्गि । पणीयं रसभोअणं ॥
नरस्सत्तगवेसिस्स । विसं तालउडं जहा ॥ ४० ॥

વિભૂષા, (વસ્ત્રાદિક વડે શરીર સત્કાર) સ્ત્રી સંસર્ગ— પરિચય અને પ્રણીત (સ્નિગ્ધ) ખાનપાન, એ બધાં સ્વાત્મ-હિતેચ્છુ સાધુને તાલ પૂટ ઝેર જેવાં છે.

सिद्धंत-जलहि-पारं-गओवि विजिइंदिओवि सूरोवि ॥
थिरचित्तोवि छलिज्जइ । जुवइ-पिसाईहिं खुड्डाहिं ॥४१॥

(સાધુ કદાચ) સિદ્ધાન્ત સમુદ્રનો પાર પામેલ પણ હોય, જિતેન્દ્રિય હોય, શૂરવીર હોય અને સ્થિર ચિત્તવાળો હોય તો પણ ક્ષુદ્ર એવી સ્ત્રી પિશાચણિઓ વડે તે છળાઇ જાય છે. ૪૪૧.

मयण-नवणीय-विलओ । जह जाइ जलणसंनिहाणंमि
तह रमणिसंनिहाणे । विद्दवइ मणो मुणीणंपि ॥४२॥

જેમ મીણ અને માંખણ, અગ્નિ આગળ દ્રવી-પાણી થઈ જાય છે, તેમ સ્ત્રીની સમીપે તેમનો સંસર્ગ કરવાથી મુનિઓનું મન પણ દ્રવી જાય છે. ૪૪૨.

नीयंगमाहिं सुपओ-हराहिं उप्पिच्छ-मंथरगईहिं ॥
महिलाहिं निन्नयाहि य । गिरिवरगरुया वि भिज्जंति४३

નીચગામી, સારાં પયોધર (સ્તન-જળાશય) ને ધારણ કરનારી, મનહર મંદ (ધીમી) ગતિથી ચાલનારી નદીઓની જેવી નારીયો ગિરિવર (ડુંગર) જેવા ગભ્ભર લોકોને પણ ભેદી નાંખે છે મતલબ કે પૂર્વોક્ત વિશેષણો વાળી નારીઓ પાસે ગમે તેવા મોટાં માણસો પણ ટકી શક્તા નથી. ૪૪૩.

घणमालाउ व दून्नमंत सुपओहराउ वड्ढंति ॥
मोहविसं महिलाओ । दुनिरुद्ध विसं व पुरिसस्स ४४

અતિ ઉન્નતિને પામેલા પયોધર (સ્તન-જળધર) વાળી મહિલા-સ્ત્રીઓ મેઘ ઘટાની જેમ પુરૂષના અનિવાર્ય વિષની પેરે મોહ વિષયને વધારે છે. મતલબકે જેમ મેઘ ઘટા દેખવાથી કોઈક તેવું ઝેર અભિવૃદ્ધિ પામે છે, તેમ સ્ત્રીઓને જોવાથી પણ મોહ વિષ વૃદ્ધિ પામે છે. ૪૪૪.

सिंगार-तरंगाए । विलास-वेलाइ जुव्वण-जलाए ॥
के के जयंमि पुरिसा । नारिन्नईए न बुड्डंति ॥४५॥

શ્રૃંગાર રૂપી તરંગવાળી, વિલાસ (હાવભાવ) રૂપી વેલા (ભરતી)વાળી અને યૌવન રૂપી જલવાળી નારી રૂપી નદીઓવડે જગતમાં કોણ કોણ પુરૂષો ડૂબતા નથી. મતલબકે શ્રૃંગાર, વિલાસ અને યૌવન વાળી વનિતા વડે કઇ કઇ લોકો તણાઇ ગયા છે તેમનો પત્તો પણ કયાંય મળતો નથી. ૪૪૫.

जुव्वईहिं सह कुणंतो । संसग्गिं कुणइ सयलदुरकेहिं ॥
न हि मूसगाण संगो । होइ सुहो सह बिडालीहिं ४६

. સ્રીઓ સાથે સોબત કરનાર સમસ્ત દુઃખો સાથે સોબત કરનાર જાણવો. મતલબકે સ્રી લુબ્ધ માણસ સમસ્ત આપદાને પામે છે. શું બિલાડીની સાથે સોબત કરનાર મૂષક (ઉંદર) ને કદાપી ક્ષેમ હોય? નજ હોય. ૪૪૬.

रोयंति रुआवंति अ । आलियं जंपंति पत्तियावंति ॥
कवडेण य खंति विसं । महिलाओ न जंति सप्भावं ४७

વળી સ્રીઓ પોતે રૂદન કરે છે તેમજ બીજાને રૂદન કરાવે છે, અસત્ય બોલે છે, છતાં પોતે સાચી છે એમ પ્રતીતિ કરાવે છે. વળી કપટથી વિષ ખાય છે. એવી રીતે નારીઓ સર-લતાને આદરતી નથી, પણ વક્રતાનેજ પ્રાયઃ ધારે છે. ૪૪૭.

परिहरसु तओ तासिं । दिट्ठिं दिट्ठीविसस्स व अहिस्स॥
जं रमणिनयणबाणा ॥ चरित्तपाणे विणासंति॥ ४८ ॥

તેટલા માટે દૃષ્ટિ વિષ સર્પની દૃષ્ટિ જેવી સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિનો તું ત્યાગ કર। મતલબકે સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિ સાથે તારી દૃષ્ટિ જોડીશ નહિ. કેમકે સ્ત્રીઓનાં કટાક્ષ બાણ ચારિત્ર રૂપ ભાવ પ્રાણને વિનાશ કરી નાંખે છે. ૪૪૮.

जइ वि परिचत्तसंगो ।तवतणुअंगो तहावि परिवडइ ॥
महिला संसग्गीए । पवसिअ-भवणूसिय-मुणिव्व ॥४९॥

કામરાગ (વિષયરાગ) જેણે તજી દીધો હોય અને તપથી શરીર કૃશ કરી નાખ્યું હોય એવો સાધુ પણ સ્ત્રીના સંસર્ગથી, વિદેશ ગયેલા વણિકના ગૃહ સમીપે વિશ્રાન્તિને માટે ઉભા રહેલા સાધુની પેરે સંયમથી ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે. ૪૪૯.

ઉપર જણાવેલા અરણિક મુનિનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે, જે પ્રથમ વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા છતાં સ્ત્રી સંસર્ગમાં ફસાઇ પડયા હતા, પરંતુ માતાને દેખી પુનઃ પ્રતિબોધિત થઈ તપ્ત શિલાતલ ઉપર અનશન કરી શુભ ધ્યાનથી સદ્ગતિ પામ્યા.

इयरित्थीणवि संगो । अग्गी सत्थं विसं विसेसेइ ॥
जा संजईहिं संगो । सो पुण अइदारुणो भणिओ ५०

અન્ય ગૃહસ્થ સ્રીઓનો સંગ પણ સાધુઓને અગ્નિ, શસ્ત્ર અને વિખથી પણ અધિક દુઃખદાયી છે, તો પછી સંજતી–સાધ્વીનો સંગ તો વળી અતિદારૂણ (ભયંકર) પરિણામ વાળો થાય છે તેથી તે વિશેષે કરીને પરિહરવો ! ૪૫૦.

चेइय-दव्व-विणासे । रिसिघाए पवयणस्स उड्डाहे ॥
संजइ-चउथ्थ-भंगे । मूलग्गी बोहिलाभस्स ॥ ५१ ॥

દેવ દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ઘાત કરવાથી, શાસનનો ઉડ્ડાહ કરવાથી અને સાધ્વીનું બ્રહ્મચર્ય ખંડવાથી બોધિલાભના મૂળમાં અગ્નિ મૂકયો જાણવો ! મતલબકે એવું અનાચરણ કરનાર અનંત સંસાર પરિભ્રમણ કરતાં પણ પુનઃ સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી. ૪૫૧.

चेइय-दव्वं साहारणं च । जो मुसइ जाणमाणोवि ॥
धम्मंपि सो न याणइ । अहवा बद्धाउओ नरए ॥५२॥

જે જાણી જોઇને દેવદ્રવ્ય કે સાધારણ દ્રવ્યની ચોરી કરે છે તે મૂઢ ધર્મના મર્મનેજ જાણતો નથી. અથવા તો તેણે પૂર્વે નરકનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોવું જોઇએ. તે વિના તેવું દુર્ઘટ કામ કરાયજ કેમ ? ૪૫૨

जमुवेहंतो पावइ । साहूवि भवं दुहं च सोऊण ॥
संकासमाइयाणं । को चेइयदव्वमवहरइ ॥ ५३ ॥

ઉક્ત દ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરતો—છતી શક્તિએ તે બાબત અનાદર કરતો સાધુ પણ અનંત ભવ ભ્રમણ કરે તે તથા તેથી સંકાસ પ્રમુખ શ્રાવકને જે અનંત દુઃખ અનુભવવું પડયું છે તે સાંભળી ચૈત્ય (દેવ) દ્રવ્ય કોણ અપહરે ? (ચોરે ?) ઉક્ત સંકાસ શ્રેષ્ઠી પ્રમુખનાં ચરિત્ર દ્રવ્યસિત્તરી પ્રમુખ ગ્રંથોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે તે ત્યાંથી તપાસી, દેવદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય તેમજ જ્ઞાન દ્રવ્યાદિકની બનતી રક્ષાકરવી! તેનો સદ્વ્યય કરવો! તેને સ્વદ્રવ્યથી અધિક લેખવું, પરાયું જાણી તેની કોઇ રીતે ઉપેક્ષા ન કરવી! ઉપેક્ષા કરનાર તે દેવદ્રવ્ય વિગેરેના વિનાશથી બહુ દુઃખી થાય છે. ૪૫૩.

जो लिंगिणिं निसेवइ । लुद्धो निद्धंधसो महापावो ॥
सव्व जिणाण झेओ । संघो आसाइओ तेण ॥ ५४ ॥

જે સાધ્વીની સાથે વિષય ભોગ કરે છે તે લુબ્ધ, નિદ્ધંધસ, અને મહાપાપી છે, તેણે સર્વ જીનોને ધ્યેય– આરાધના યોગ્ય શ્રીસંઘની આશાતના કીધી જાણવી. ૪૫૪.

पावाणं पावयरो । दिट्ठिब्भासे वि सो न कायव्वो ॥
जो जिणमुद्दे समणिं । नमिउं तं चेव धंसेइ ॥ ५५ ॥

જ્ઞાનાદિક ગુણના આધાર રૂપ હોવાથી શ્રમણી શ્રમણભૂત શ્રી જિનમુદ્રાને નમીને જે તેનોજ ધ્વંસ–વિનાશ કરે છે તે મહાપાપી છે, તેવા મહાપાપીનું મુખ પણ કદાપિ જોવું ન જોઇએ. ૪૫૫.

संसारमणवयग्गं । जाइ-जरा-मरण-वेअणा-पवरं ॥
पाव-मल-पडल-छन्ना । भमंति मुद्दा-धरिसणेणं ॥५६॥

જિનમુદ્રાનો લોપ કરવાથી પાપના પુંજથી ભારે થયેલા દુર્ભવ્યો જન્મ જરા મરણની વેદનાથી ભરેલા અનંત અપાર સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. ૪૫૬.

अन्नेपि अणाययणं । परं तित्थियमाईयं विवज्जिज्जा ॥
आयणणं सेविज्जसु । वुड्ढिकरं नाणमाईणं ॥ ५७ ॥

બીજું પણ પરતીર્થિક સંબંધી અનાયતનનો પરિહાર કરવો અને જ્ઞાન દર્શનાદિક ગુણની વૃદ્ધી કરે એવાં આયતનો—સુસ્થાનકો સેવવાં ૪૫૭.

भावुग-दव्वं जीवो । संसग्गीए गुणं च दोसं च ॥
पावइ इत्थाहरणं । सोमा तह दियवरो चेव ॥ ५८ ॥

જીવ દ્રવ્ય ભાવુક (પરિણામી) છે તેથી સંસર્ગવિશાત તેને ગુણ યા દોષ પ્રાપ્ત થાય છે, મતલબકે જેવો સંસર્ગ તેવો તેને ગુણ, દોષ થાય છે, તે ઉપર સોમા તથા દ્વિજવરનું ઉદાહરણ સમજવું. ૪૪૮.

એક વિપ્રની ભાર્યાને પુત્ર અને પુત્રીરૂપ યુગલ જનમ્યુ. પુત્રનુ નામ ચિત્રભાનુ, અને પુત્રીનું નામ સોમા રાખવામાં આવ્યું, અનુક્રમે યૌવન વય પામ્યા ત્યારે તેમને પિતાએ ઉત્તમ કુલ

પરણાવી એમ શિખામણ આપી કે તમારે કદાપિ પણ માઠી સોબત ન કરવી. તેમાં સોમા સુસંસર્ગથી અનુક્રમે દીક્ષા લઇ મોક્ષે ગઇ અને ચિત્રભાનુ કુસંસર્ગથી દુઃખી થયો. પણ પછીથી ચેતી ગયો, અને સુસંસર્ગ વડે અંતે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી પરમ પદને પ્રાપ્ત થયો, એમ સમજી સહુ સજ્ઞ જનોએ સત્સંગતિજ સેવવી.

परपरिवादनिवृत्ति द्वार.

सुट्ठुवि गुणे धरंतो । पावइ लहुअत्तणं अकित्तिं च ॥
परदोस-कहा-निरओ । उक्करिसपरो अ सगुणेसु ॥५९॥

ગમે તેવા ગુણ ને ધારણ કરતો છતો પારકા દોષ કહેવામાં રસિક અને પોતાના ગુણનો ગર્વ કરનાર લઘુતા અને અપજશને પામે છે. ૪૫૯.

आयरइ जइ अकज्जं । अन्नो किं तुज्झ तथ्थ चिंताए ॥
अप्पाणं चिअ चिंतसु । अज्जवि वसगं भवदुहाणं ६०

અન્ય કોઈ કર્મ વશાત્ અકાર્ય આચરતો હોય તેની તારે ચિંતા કરવાનું શું પ્રયોજન છે? તું તો અદ્યાપિ પર્યંત ભવ દુઃખને વશ પડેલા પોતાના આત્માનીજ ચિંતા કર ! જન્મ મરણનાં દુઃખ થકી આત્મા શી રીતે છૂટી શકે તેનો વિચાર કર ! ૪૬૦.

परदोसं जंपंतो । न लहइ अथ्थं जसं न पावेइ ॥
सुअणंपि कुणइ सत्तुं । वंधइ कम्मं महाघोरं ॥६१॥

પારકા દોષને કહેતો તું નથી તો પામતો દ્રવ્ય કે નથી પામતો યશ, ઉલટો તેમ કરવાથી પોતાના સ્વજન–સંબંધીને પણ તું શત્રુ બનાવે છે. અને મહાઘોર–દુઃખદાયી કર્મ બાંધે છે. માટે પરદોષ કથવાથી પાછો નિવર્ત ! ૪૬૧.

समयंमि निग्गुणेसुवि । भणिया मज्झथ्थ भावणा चेव॥
परदोस-गहणं पुण । भणियं अन्नेहिं वि विरुद्धं ॥६२॥

શાસ્ત્રમાં નિર્ગુણી જનો ઉપર મધ્યસ્થ ભાવના રાખવી કહી છે, અને પરદોષ ગ્રહણ કરવાનું તો અન્ય દર્શનીઓએ પણ નિષેધ્યું છે, તો પછી પરમપવિત્ર સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રણીત દર્શનનમાં તો કહેવુંજ શું ? ૪૬૨.

लोओ परस्स दोसे । हथ्थाहथ्थिं गुणे य गिन्हंतो ॥
अप्पाणमप्पणो चिय । कुणइ सदोसं च सगुणं च॥६३॥

પારકા દોષને અને ગુણને સ્વયં સાક્ષાત્ ગ્રહણ કરતાં લોક પોતાના આત્માનેજ અનુક્રમે દોષવાન્ અને ગુણવાન્ બનાવે છે, એમ સમજી સદ્ગુણી બનવા ઇચ્છતા જનોએ પરના સદ્ગુણોજ ગ્રહવા ઉચિત છે. ૪૬૩.

भूरिगुणा विरलच्चिय । इक्कगुणो वि हु जणो न सव्वथ्थ॥
निद्दोसाण वि भद्दं । पसंसिमो थोवदोसेवि ॥ ६४ ॥

જેનામાં અનેક સદ્ગુણો હોય એવા તો જગતમાં બહુ વિરલાજ જણાય છે, પરંતુ એક જ્ઞાનાદિક પુષ્ટ ગુણવાળા લોકો પણ સર્વત્ર જણાતા નથી, તેવા એકાદ પુષ્ટ ગુણવાળા પણ કોઇક સ્થળેજ લાભે છે. ગુણ રહિત છતાં પણ જેનામાં (રાગદ્વેષાદિ પ્રબળ) દોષો નથી તેમનું પણ કલ્યાણ સંભવે છે, તેમજ જેનામાં અતિ અલ્પ (મંદ) દોષો છે તેમની પણ અમે પ્રશંસા—અનુમોદના કરીયે છીએ, મતલબ કે તેઓ પણ ઉન્નતિના માર્ગ ઉપર હોવાથી અનુક્રમે આત્મઉન્નતિ કરશેજ, તેથી તે સર્વ અનુમોદન કરવા યોગ્ય જણાય છે. ૪૬૪.

परदोसकहा न भवइ । विणा पओसेण सो य भवहेऊ॥
खमओ कुंतलदेवी । सूरी य इह उदाहरणा ॥ ६५ ॥

પ્રદ્વેશ—ઇર્ષ્યા—અદેખાઇ વગર પારકા દોષ કહેવાતા નથી અને તે પ્રદ્વેષ ભવ વૃદ્ધિનું કારણ છે. એમ સમજીને પર અપવાદ પરિહરવા યોગ્યજ છે. " અત્ર વિષયે ક્ષપક, કુંતલદેવી, અને સૂરિનાં ઉદાહરણો કહેલાં છે. ૪૬૫.

કુસુમપુરમાં અગ્નિશિખ નામનો ક્ષપક—સાધુ ચતુર્માસ માટે કોઇ એક ગૃહસ્થના ઘરે નીચલા ભાગમાં રહ્યો હતો. એવામાં ત્યાં અન્ય સાધુ અરૂણ નામનો આવી ઉપલા ભાગમાં રહ્યો. તે સંયમ આચરણમાં શિથિળ હતો અને ક્ષપક સાધુ અનેક આકરાં તપ કરતો હતો પણ સ્વોત્કર્ષવડે શિથિલ આચારી સાધુની નિંદા કરતો હતો. તેથી તેણે ઘણા ભવ વધાર્યા, અને શિથિલ સાધુ

તો ક્ષપક સાધુની તપ કરણી વિગેરે જોઇ પ્રમુદિત થઇ તેની સ્તુતિ કર્યા કરતો હતો તેથી તેને ભવભ્રમણ ઓછું થયું એમ સમજી ગુણાનુરાગીજ થવું.

કોઇ એક નગરમાં જિતશત્રુ રાજાની અનેક રાણીઓ જિનપ્રાસાદ કરાવી તેમાં મહોત્સવ કરતી હતી તે દેખી રાજાની પટરાણી કુંતલાદેવી દ્વેષ વહેતી મરીને કુતરી થઇ, પ્રાસાદ દ્વારે રહે છે, કોઇક જ્ઞાનીએ તેના પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ કહેવાથી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી તે અનશન આદરી સ્વર્ગે ગઇ, એવી રીતે દ્વેષનાં માઠાં ફલ જાણી સુજ્ઞ જનોએ તે પરિહરવો!

કોઇ એક ગચ્છમાં આચાર્ય સર્વ આગમના જાણ છતાં દૈવયોગે સંયમમાં શિથિલ થઈ ગયા, અને તેમનો એક શિષ્ય સર્વ શાસ્ત્રમાં પારગામી થઇ ક્રિયા કાંડમાં બહુ ઉજમાલ રહેતો, તેથી શ્રાવકો તથા શિષ્યો તે શિષ્યની પાસે ગુણના બહુમાન પૂર્વક ધર્મ શ્રવણ કરવા લાગ્યા, તેથી આચાર્ય મનમાં પ્રદ્વેષ વહેવા લાગ્યા, તો પણ તે ગુણવાન્ શિષ્ય સ્વઉચિત સેવા સદા સાચવતો! એમ કરતાં આચાર્ય કલુષિત પરિણામથી કાળ કરી ઉદ્યાનમાં વિષધર થયો, અને શિષ્ય સાધુ આચાર્ય થયા. સ્થંડિલ ભૂમિ જતા સાધુઓને મૂકી નવા થયેલા આચાય પ્રત્યે પ્રદ્વેષથી પેલો વિષધર દોડવા લાગ્યો. એવામાં કોઇ કેવળી પધાર્યા તેમને તેનું સ્વરૂપ પૂછતાં તેમણે તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ કહેવાથી શિષ્યો બહુજ વૈરાગ્ય પામ્યા. પછી તે સર્પને પ્રતિબોધવા માટે તેના પૂર્વભવનું સ્વરૂપજ ઉપાયરૂપ જાણી, તે સર્પને સંભળાવવાથી તે સર્પ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન

પામી, અનશન આદરી દેવગતિ પામ્યો. પ્રદ્વેષ કરવાના કટુક-વિપાક સમજી સુજ્ઞજનોએ કોઇના ઉપર પ્રદ્વેષ નજ કરવો!

धर्मस्थिरता द्वार.

पुव्वुत्तगुणसमग्गं । धरिउं जइ तरसि नेय चारित्तं ॥
सावयधम्मंमि दढो । हविज्ज जिण पूयणुज्जुत्तो ॥६६॥

કષાયજય, ઈંદ્રિયજય, પ્રમુખ ગુણવડે સંપૂર્ણ ચારિત્રને ધારવા તું સમર્થ ન હો તો તારે જિનેશ્વર પ્રભુની પૂજામાં ઉજમાળ બની શ્રાવક ધર્મમાં દૃઢ થવું! ૪૬૬.

वर-पुप्फ-गंध-अक्खय–पईव-फल-धूव-नीर-पत्तेहिं ॥
नेवज्जविहाणेहि य । जिणपूया अट्ठहा भणिया ॥६७॥

ઉત્તમ પુષ્પ, ગંધ, (ચંદન પ્રમુખ), અક્ષત, પ્રદીપ, ફળ, ધૂપ, જળપાત્ર (કળશ) અને નૈવેદ્ય ઢોકવા વડે જિનપૂજા અષ્ટ પ્રકારની કહી છે. ૪૬૭.

उवसमइ दुरियवग्गं । हरइ दुहं जणइ सयलसुरकाइं
चिंताइअंपि फलं । साहइ पूआ जिणंदाणं ॥ ६८ ॥

જિનપૂજા દુરિત (પાપ) સમૂહને શમાવે છે, દુઃખને હરે છે, સમસ્ત સુખ આપે છે, તેમજ સ્વર્ગ મોક્ષ સંબંધી અચિંત્ય ફળ સમર્પે છે. ૪૬૮.

पुप्फेसु कीर जुयलं । गंधाइसु विमल-संख-वरसेणा ॥
सिव-वरूण-सुजस-सुव्वय । कमेण पूयाइ आहरणा६९

પ્રભુની પુષ્પ પૂજા કરવામાં કીરયુગળ (બે પોપટ)નું દૃષ્ટાન્ત, સુગંધી બાવના ચંદન પ્રમુખ વડે પૂજાકરવાંમાં વિમળ, શંખ, વરસેન, શિવ, વરૂણ, સુયશ અને સુવ્રત અનુક્રમે ઉદાહરણ રૂપે સમજવા! ૪૬૯.

કોઇએક વિદ્યાધરે કરાવેલા જિનમંદિરના દ્વાર ભાગે રહેલું કીરયુગળ શ્રાવકોને પ્રભુ પૂજા કરતા દેખી પોતે પણ પુષ્પો વડે પ્રભુની પૂજા કરવા વડે શુભ ભાવની વૃદ્ધિથી બોધિ બીજ પામી અનુક્રમે બહુ સુખભાગી થયું; તો અન્ય ભાવિક ભવ્ય જનોનું તો કહેવુંજ શું? સુગંધી, તાજાં, અખંડ, પરિપક્વ, વિવિધ પુષ્પોવડેજ પ્રભુની પૂજા કરવી યુક્ત છે.

નિમળ, શંખ પ્રમુખ સર્વે એક મહા શ્રેષ્ઠીના પુત્રો તીર્થંકર મહારાજ પાસે અષ્ટ પ્રકારની પૂજાનું ફળ સાંભળી તે પ્રમાણે પ્રતિદિન અષ્ટ પ્રકારની પૂજા કરવાથી તેમજ શ્રાદ્ધ વ્રતમાં દૃઢ રહેવાથી સાતમા દેવલોકમાં ૧૭ સત્તર સાગરોપમનાઆઉખે સર્વે દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી મોક્ષે જશે. વિવેક રહિત કીરયુગળ પણ પુષ્પ પૂજાથી સદ્ગતિ પામ્યું તો જે પ્રતિદિન અધિક પ્રેમપૂર્વક પ્રભુની અષ્ટપ્રકારી પૂજા વિરચી ગુણગ્રામ કરી આત્માને નિર્મળ કરે છે, તેમનું તો કહેવુંજ શું? એમ સમજી આવી રીતે જિનદીક્ષા ગ્રહણ કરવા અસમર્થ શ્રાવક જનોએ પ્રભુ પૂજામાં પ્રેમપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી ઘટે છે. જે મૂઢ જનો ગૃહસ્થ છતાં પણ

પ્રભુ પૂજામાં પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તેમનો જન્મ નિરર્થક છે એમ શાસ્ત્રકાર કહે છે.

अन्नो सुक्खंमि जओ। नत्थि उवाओ जिणेहिं निद्दिठो॥
तम्हा दुहओ चुका। चुक्का सव्वाणवि गईणं ॥७०॥

જિનેશ્વર ભગવાને અક્ષય સુખ—મોક્ષ પામવાનો અન્ય કોઇ ઉપાય બતાવેલો નથી. તેથી જે મુનિમાર્ગ (સર્વ સંયમ) અને ગૃહસ્થ શ્રાવક ધર્મ (દેશ સંયમ) એ ઉભયથી ચૂક્યા તે સર્વ પ્રકારના સુખ થકી ચૂક્યા સમજવા. મતલબકે કદાચ કર્મ યોગે મુનિ ધર્મ ધારણ કરી ન શકાય તો પણ શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કરી ત્રિકાળ પ્રભુપૂજા, ચૈત્યવંદન, ગુરૂવંદન, પચ્ચખ્ખાણ પ્રમુખ કરણી અવશ્ય કરવી! શ્રાવકનાં દ્વાદશ વ્રત પણ અંગીકાર કરી અતિ આદરથી પાળવાં! ૪૭૦.

तो अवगय परमथ्थो। दुविहे धम्मंमि हुज्ज दढचित्तो॥
समयंमि जओ भणिया। दुलहा मणुयाइसामग्गी ७१

તેથી પરમાર્થ સમજી વીતરાગ પ્રણીત ઉક્ત દ્વિવિધ ધર્મમાં સુદૃઢ થવું-રહેવું. કેમકે આ મનુષ્યાદિક શુભ સામગ્રી પુનઃ પુનઃ પામવી શાસ્ત્રમાં દુર્લભ કહી છે. ૪૭૧.

अइदुलहंपि लध्धुं। कहमवि मणुयत्तणं पमायपरो॥
जो न कुणइ जिण धम्मं। सो झूरइ मरणकालंमि ७२

કોઇ રીતે પૂર્વ પુણ્ય યોગે અતિ દુર્લભ એવો પણ મનુષ્યભવ પામીને જે પ્રમાદથી જિનધર્મને સેવતો નથી તેને પાછળથી અવસાન વખતે બહુ ઝુરવું પડે છે. ૪૭૨.

जह वारिमज्झछूढु व्व । गयवरो मच्छउ व्व गलगहिओ ॥
वग्गुरपडिओ व्व मओ । संवट्टइ उ जह व पक्खी ॥७३॥

જેમ કાદવમાં ખૂચેલો મયગળ–હાથી, ગલગ્રહિત (લોહમય ખીલાવડે પકડાએલો) મચ્છ, પારધીની જાળમાં સપડાયેલો મૃગલો, અને પાશમાં પડેલું પંખી જેમ શોચે છે–ઝૂરે છે તેમ મરણ કાળે સુકૃત કમાણી વગરના જીવને ઝૂરવું પડે છે. ૪૭૩.

जललवचलंमि विहवे । विज्जुलयाचंचलंमि मणुयत्ते ॥
धम्मंमि जो विसीयइ । सो का पुरिसो न सप्पुरिसो ७४

કુશાગ્ર સ્થિત જળ બિંદુ સદૃશ લક્ષ્મી ચંચળ હોવાથી તેમજ વિદ્યુત્લતા (વીજળી) જેવું યોવન, આયુષ્ય વિગેરે અસ્થિર હોવાથી ધર્મ સેવનમાં જે પ્રમાદ કરે છે–ઉપેક્ષા કરે છે તે કાપુરૂષ છે, સત્પુરૂષ નથી. જે માણસ ધર્મ સાધન કરવામાં વાયદા કરે છે અને આ દૃશ્ય વસ્તુઓમાં આસક્ત બની જાય છે તેજ તેમની દુર્ભવ્યતા દર્શાવે છે. ભવભીરૂ સજ્જનો તો ભવનું સ્વરૂપ વિચારી ધર્મ સેવનમાં શીઘ્ર સજ્જ થઈ જાય છે તે બિલકુલ પ્રમાદ કરતા નથી. ૪૭૪.

वरविसयसुहं सोहग्ग–संपयं वररूवजसकित्तिं ॥
जइ महसि जीव निच्चं । ता धम्मे आयरं कुणसु ॥७५॥

જો તું ઉત્તમ વિષય–ભોગ, સુખ, સૌભાગ્ય, સંપદા, અને

સુંદર રૂપ, યશકીર્તિને ઈચ્છતો હોય તો હે આત્મન્! તું ધર્મ કાર્યમાં સદાય આદર કર! ધર્મ સાધન કરવામાં લગારે પણ પ્રમાદ–ઉપેક્ષા ન કર! ૪૭૫.

धम्मेण विणा परिचिं–तियाइं जइ हुंति कहवि एमेव ॥
ता तिहुयणंमि सयले। न हुज्ज इह दुरिकओ कोइ ॥७६॥

જો ધર્મ સેવન વગર એમના એમજ મનવાંછિત સુખ મળતાં હોય તો સકળ ત્રિભુવનમાં ક્યાંય કોઇ પણ દુઃખી–દુઃખભાગી નહોત. ૪૭૬.

तुल्लेवि माणसत्ते। केवि सुही दुरिकया य जं अन्ने ॥
तं निउणं परिचिंतसु। धम्माधम्मफलं चेव ॥ ७७ ॥

મનુષ્યપણું સહુમાં સાધારણ હોવા છતાં કેટલાક સુખી તો કેટલાક દુઃખી દેખાય છે. તે ઉપરથી વિવેક પૂર્વક વિચાર કરી જોઇશ તો જણાશે કે તે પ્રત્યક્ષ પુણ્ય અને પાપ (ધર્મ અને અધર્મ) નુંજ પરિણામ છે. ૪૭૭.

ता जइ मणोरहाणवि। अगोयरं उत्तमं फलं महसि ॥
ता धणमित्तुव्व दढं। धम्मेच्चिय आयरं कुणसु ॥७८॥

તેથી જો તું મનોરથને પણ અગોચર એવાં ઉત્તમ ફળની ઇચ્છા કરતો હોય તો ધનમિત્રની જેમ ધર્મ વિષે દૃઢ આદર કર! ૪૭૮.

ધનમિત્ર એક શ્રેષ્ઠીના કુળમાં જન્મ્યો કે તરત થોડા દિવસમાં દ્રવ્ય અને કુટુંબ ક્ષય પામ્યું. કથંચિત્ મ્હોટો થઈ યૌવન વય પામ્યો. દ્રવ્ય અર્થે ઉપાય કરવા લાગ્યો પણ તે બધા

निष्फळ थवा लाग्या. दैवयोगे कोईक केवळ ज्ञानीने पूर्व भवनुं स्वरूप पूछतां पूर्वे भवे करेली धर्मनी विराधना सांभळी पोते सावधान थयो. प्रथम गृहस्थ धर्मने आराधी अंते प्रव्रज्या अंगीकार करी मोक्षे गयो, तेवी रीते अन्य आत्मार्थी जनोए पण प्रमाद तजी धर्म साधन करवा जाग्रत थवुं !

परिज्ञा द्वार.

परिज्ञा एटले परिज्ञान ते बे प्रकारनुं छे एक ज्ञानथी अने बीजुं फळथी; प्रथम हेय उपादेयना ज्ञानरूप अने बीजुं तेना फळभूत विरती रूप छे.

इय सव्वगुणविसुद्धं । दीहं परिपालिऊण परियायं ॥
तत्तो कुणंति धीरा । अंते आराहणं जम्हा ॥ ७९ ॥

अनंतर कहेला समस्त गुणवडे विशुद्ध एवुं चारित्र दीर्घ काळ पर्यंत सम्यग् सेवी अंते—अवसान वखते महासत्ववंत पुरुषो (तीर्थंकर गणधर प्रमुख साधु जनो) पादपोपगमन अनशन वडे आराधना करे छे. केमके ४७९.

सुचिरंपि तवं तवियं । चिन्नं चरणं सुयं च बहुपढियं ॥
अंते विराहइत्ता । अणंतसंसारिणो भणिया ॥ ८० ॥

बहु लांबो वखत तप आचरण कर्युं होय, चारित्र पाळ्युं होय, अने बहुश्रुत अभ्यास कर्यो होय तोपण अंते जो तेनी विराधना करे तो ते अनंत संसारमां परिभ्रमण करे छे एम शास्त्र--सिद्धान्तमां कहेलुं छे. ४८०.

कालेऽसुपत्तदाणं । चरणे सुगुरूण बोहिलाभं च ॥
अंते समाहिमरणं । अभव्वजीवा न पावंति ॥ ८१ ॥

તથાવિધ અવસરે સુપાત્રદાન, સદ્દ્ગુરૂના ચરણ સમીપે બોધિલાભ અને અંતે મરણ સમયે સમાધિ (આરાધના) એટલાં વાના અભવ્યને તેમજ દુર્ભવ્યને પ્રાપ્ત થતાંજ નથી. તેમાં સમાધિ મરણ આશ્રી શાસ્ત્રકાર ખુલાસો કરે છે. ૪૮૧.

सपरक्कमेयरं पुण । मरणं दुविहं जिणेहिं निद्दिट्ठं ॥
इक्किक्कंपि य दुविहं । निव्वाघायं च वाघायं ॥ ८२ ॥
सपरक्कमं तु तहियं । निव्वाघायं तहेव वाघायं ॥
जीयकप्पंमि भणियं । इमेहिं दारेहिं नायव्वं ॥ ८३ ॥

તે મરણ જિનોએ બે પ્રકારનું કહ્યું છે એક સપરાક્રમ અને બીજું અપરાક્રમ તે પણ પ્રત્યેક નિર્વ્યાઘાત અને સવ્યાઘાતના ભેદથી બે બે પ્રકારનું છે. તેમાં જે રોગ, પીડા, સર્પદંશ, અગ્નિદાહ, અને શસ્ત્રઘાતાદિક વગર સ્વસ્થ દશામાં મરણ થાય તે નિર્વ્યાઘાત અને તેથી વિપરીત સવ્યાઘાત જાણવું. તેમાં બંને પ્રકારના સપરાક્રમ મરણ સંબંધે જીતકલ્પ ભાષ્યમાં આ આગળ કહેવાતા દ્વારો વડે વ્યાખ્યા કરેલી છે. ૪૮૨–૪૮૩.

गणनिसरणा परगणे । सिति संलेहे अगीय-संविग्गे ॥
एगाऽभोगाणमन्ने । अणपुच्छ परिच्छिया-लोए ॥८४॥

ठाण-वसही-पसत्थे । निज्जवगा दव्वदाइणा चरिमे ॥
हाणि परितंत निज्जर । संथारुव्वत्तणाईणि ॥ ८५ ॥
सारेऊण य कवयं । निव्वाघाएण चिंधकरणं च ॥
वाघाए जायणया । भत्तपरिन्ना य कायव्वा ॥ ८६ ॥

સ્વગણ થકી નિર્ગમ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પૂર્વક નિઃસરવું, પરગણમાં વિધિ વડે સંક્રમણ કરવું, પ્રશસ્ત અધ્યવસાય પરંપરા રૂપ ભાવ શ્રેણિ આદરવી, શરીર કષાયાદિક કૃશ કરવા રૂપ સંલેખના કરવી (છ માસથી માંડી ૧૨ વર્ષ પર્યંત) અગીતાર્થને તજી દઇ ગીતાર્થ પાસેજ અનશન આદરવું. તે પણ સંવિજ્ઞ (ભવભીરૂ) ગીતાર્થ પાસે પચ્ચખ્ખાણ કરવું. ગીતાર્થ સંવિજ્ઞ પણ એકજ નિર્યાપક કરવો, નિર્વિઘ્નપણે અનશન આરાધનાર્થે અતિશય (અતીંદ્રિય) જ્ઞાનાદિકમાં ઉપયોગ મૂકવો, સમકાળે અનેરો સાધુ અનશન નિમિત્તે આવ્યે છતે એક સાધુ સંલેખના કરે અને એક અનશન કરે એવી રીતે યથાયોગ્ય કરવું, સ્વગણની આજ્ઞા વગર અનશન કરવા ઉજમાળ થનારને આચાર્યે સહસા અંગીકાર કરવો નહિ, અનશન નિમિત્તે આવેલા સાધુની આચાર્યે તેમ સાધુઓએ ભલી રીતે પરીક્ષા કરવી, તેમજ આવનારે પણ તેમની પરીક્ષા કરવી. અનશન ગ્રહણ કરનાર સાધુને દીક્ષા દિવસથી માંડી આલોચના આપવી. ઉપદ્રવ રહિત પ્રશસ્ત સ્થાનમાં અનશન અંગીકાર કરવું, પ્રશસ્ત વસતીમાં સાધુઓએ અન્યત્ર અને અનશન કરનારે અન્યત્ર રહેવું. (મતલબ બીજા સાધુઓ આ-

હારાદિ અન્યત્ર કરે) એક અનશનકાર આશ્રી પણ અનેક કાર્ય નિમિત્તે અનેક નિર્યાપક કરવા. અંતસમયે અનશન કરનારની ઈચ્છાને અનુસરી તેને સમાધિ ઉપજાવવા ઇચ્છિત દ્રવ્ય બતાવવાં, ખેદ રહિત કેવળ નિર્જરા માટેજ ખપી સાધુઓએ તેનું વૈયાવચ્ચ કરવું. અનશન કરનાર સમીપે ગુરૂ મહારાજે તેનો વૈરાગ્ય–ઉપયોગ સતેજ રહે તેવી કર્મ નિર્જરા આશ્રી પ્રરૂપણા કરવી, અનશન કરનારને શરીર ફેરવવાની જરૂર પડે તેમજ તેવુંજ બીજું કામ પડે તો તે સમર્થ, સ્થિર, ગંભીર, અને સુકોમળ હાથવાળા પાસે કરાવવું, કદાચ અનશનકાર અનશન લીધા છતાં આહાર માગે તો તેની ભલી રીતે પરીક્ષા કરી પછી તેને સમાધિ ઉપજે તેમ ઉચિત આહાર આપવો, આવી રીતે નિર્વિઘ્ને અનશન પામી કાળગત થયેલા સાધુને ચિન્હ કરવું. (પ્રથમ દેશલોચ કરેલો હોય તોપણ ઘણા દિવસ થઇ ગયા હોય તો છેવટ પણ ફરી લોચ કરવો તેમજ રજોહરણાદિક ઉપગરણ તેની સમીપે મૂકી રાખવાં) જો તે અનશન આરાધના નિષ્ફળ થઇ હોય એટલે જો તેની વિરાધના થઇ હોય તો અન્ય અનશન કરવા ઇચ્છનાર તે સ્થાને પ્રવેશ કરી શકે. (એટલે જે સંલેખના કરવામાં પ્રવૃત્ત થયેલા હોય તે અનશન અંગીકાર કરે.) એવી રીતે બન્ને પ્રકારે સપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ સમજાવી હવે અપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ શાસ્ત્રકાર જણાવે છે. ૪૮૪–૪૮૫–૪૮૬.

अपरक्कमो वलहीणो । निव्वाघाएण कुणइ गच्छंमि॥
वाघाओ रोग-विसाइएहिं । तह विज्जुमाईहिं ॥८७॥

જે પરગચ્છમાં જઇ અનશન અંગીકાર કરી શકે એવો સમર્થ ન હોય તો તે રોગાદિક ઉપદ્રવ રહિતપણે સમાધિથી સ્વગચ્છમાં પણ અનશન આદરી કાળધર્મ કરે તો નિર્વ્યાઘાત અનશન સમજવું. અને રોગ, વિષ તેમજ વિજળી પ્રમુખ વ્યાઘાત પ્રાપ્ત થયે તત્કાળ અનશન આદરી કાળ કરે તે સવ્યાઘાત અનશન સમજવું! ૪૮૭.

इक्कं पंडियमरणं । छिंदइ जाई सयाइं बहुआइं ॥
इक्कंपि बालमरणं । कुणइ अणंताइं दुक्खाइं ॥ ८८ ॥

એક જે પંડિત મરણ (સર્વ વિરતીવંત સમાધિ પૂર્વક અનશન આરાધી કાળ કરે) તે અનેક સેંકડો ગમે ભવનો અંત કરે છે. અને બીજું જે બાલ મરણ (અવિરતિપણે આરાધના રહિત કાળ કરે) તે અનંત જન્મ મરણનાં દુ:ખો આપે છે.૪૮૮

धीरेणवि मरियव्वं । काउरिसेण वि अवस्स मरियव्वं ॥
ता निच्छियंमि मरणे । वरं खु धीरत्तणे मरिउं ॥ ८९ ॥

ધીર, મહાસત્ત્વને પણ મરવું છે, અને કાયરને પણ અવશ્ય મરવાનું છે, જ્યારે મરણ નિશ્ચિતજ થવાનું છે ત્યારે ધીરપણેજ મરવું સારૂં છે. ૪૮૯.

पाउवगमण-इंगिणि । भत्तपरिन्नाइ विबुहमरणेण ॥
जंति महाकप्पेसु । अहवा पावंति सिद्धिसुहं ॥९०॥

પાદપોપગમન, ઇંગીણી અને ભકતપરિજ્ઞાદિક પંડિત મરણથી મુનિઓ મહાકલ્પ (અનુત્તર વિમાન) માં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા તો મોક્ષ સુખ પામે છે. ૪૯.

सुरगण सुहं समग्गं । सव्वद्धा पिंडियं जइ हविज्जा ॥
न वि पावइ मुत्ति-सुहं । णंताहिं वि वग्गवग्गूहिं ९१

સર્વે કાળના સુરગણના સમગ્ર સુખ જો એકઠા કરી તેમને અનંતીવાર વર્ગે વર્ગીત કર્યા હોય તોપણ તે મોક્ષના સુખની હોડે આવી ન શકે. ૪૯૧.

दुख्खं जरा विओगो । दारिद्दं रोय-सोय-रागाई ॥
तं च न सिद्धाण तओ । ते च्चिय सुहिणो न रागंधा ९२

દુઃખ, જરા, વિયોગ, દારિદ્ર, રોગ, શોક અને રાગાદિક વિકારો સિદ્ધ ભગવાનને નથી તેથી તેઓજ સુખી છે પણ રાગથી અંધ બનેલા દેવાદિક સુખી નથી. ૪૯૨.

निच्छिन्न-सव्व-दुरका । जाइ-जरा-मरण-बंधण-विमुक्का ॥
अव्वाबाहं सुरकं । अणहंती सासयं सिद्धा ॥ ९३ ॥

સર્વ દુઃખથી સર્વથા મુક્ત થયેલા, તેમજ જન્મ, જરા અને મરણના બંધનથી સર્વથા મૂકાએલા સિદ્ધ ભગવાન શાશ્વત અવ્યાબાધ સુખને અનુભવે છે. ૪૯૩.

संते वि सिद्धिसुख्खे । पुव्वुत्ते दंसिअंमि वि उवाए ॥
लद्धेवि माणुसत्ते । पत्तेवि जिणिंद-वर-धम्मे ॥ ९४ ॥
जं अज्जवि जीवाणं । विसएसु दुहासवेसु पडिबंधो ॥
तं नज्जइ गरुयाणवि । अलंघणिज्जो महामोहो ॥९५॥

એવા પ્રકારનું મોક્ષ સુખ વિદ્યમાન છતાં તેમજ તેવું સુખ પ્રાપ્ત કરવા પૂર્વોક્ત અભયદાનાદિક ઉપાય બતાવ્યા છતાં અને મનુષ્યપણું તથા જિનેશ્વર પ્રણીત ધર્મ પ્રાપ્ત થયે છતે અ-દ્યાપિ પર્યંત જીવો ને દુઃખદાયી વિષયોમાં જે પ્રતિબંધ આસક્તિ દેખાય છે તેથી એમ સમજાય છે કે મ્હોટા પુરૂષોને પણ પ્રાયઃ મહા મોહ દુર્લંઘ્ય છે. ૪૯૪–૪૯૫.

नाऊण सुअबलेणं । करयलमुत्ताहलं व भुवणयलं ॥
केवि निवडंति तह विहु । पिच्छसु कम्माण बलिअत्तं९६

શ્રુત જ્ઞાનના બળથી હસ્તગત મુક્તાફળની પેરે જગતને જાણીને પણ ચારિત્રાદિક ગુણથી કેટલાક ભ્રષ્ટ થાય છે તેથી જુઓ કે કર્મનું કેટલું પ્રબળપણું છે. ૪૯૬.

इक्कंपि पयं सोउं । अन्ने सिज्झंति समर-निवइ व्व ॥
संजाय-कंम-विवरा । जीवाण गई अहो विसमा ॥९७॥

અન્ય કઇક હળુકર્મી જીવો સમરનૃપતિની પેરે કર્મ વિવર પામીને એક પણ (પવિત્ર) પદ સાંભળી મોક્ષ સુખ પામે છે, અહો જીવોની ગતિ વિચિત્ર છે. ૪૯૭.

"સમરનૃપતિનું દૃષ્ટાંત."

સમરનૃપતિ એકદા પ્રબળ દાહ પીડા ગ્રસ્ત થયા છતાં પુણ્યના પ્રભાવથી ધર્મ ઇચ્છાવંત બની દીક્ષા લેવા ઉજમાળ થયા. તેવામાં મોહથી પુનઃ પુત્રાદિકની ચિંતાદિક કારણે વિલંબ કરવા

વિચાર થયો, પરંતુ પુનઃ ભાગ્યોદયે જ્ઞાની ગુરૂ સમીપે 'શ્રેયઃકામમાં બહુ વિઘ્નો આવી પડે છે. ઇત્યાદિક સંક્ષિપ્ત સદ્બોધ સાંભળી વૈરાગ્યથી તરત દીક્ષા લઇ તેને યથાર્થ આરાધી **કેવળજ્ઞાન** પામી **સમરરાજર્ષિ** મોક્ષ સુખના ભાગી થયા! એમ વિચારી આત્માર્થી જનોએ ધર્મ આરાધન કરવા ઉજમાળ થવું. તેમાં કદાપિ પ્રમાદ નહિ કરવો!

तम्हा सकम्म-विवरे । कज्जं साहंति पाणिणो सव्वे ॥
तो तह जइज्ज संमं । जह कम्मं खिज्जइ असेसं ॥९८॥

ઉપરલી હકીકતથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પોતાના સમસ્ત કર્મનો ક્ષય થયે છતેજ સર્વે ભવ્ય જીવો મોક્ષ સુખ પામી શકે છે. તેથી સુજ્ઞ જનોએ બરાબર કાળજીથી એવો પુરૂષાર્થ કરવો જોઇએ કે જેથી સમસ્ત કર્મનો ક્ષય થઇ જાય. ૪૯૮.

कम्मक्खए उवाओ । सुआणुसारेण पगरणे इत्थ ॥
लेसेण मए भणिओ । अणुट्ठिअव्वो सुबुद्धीहिं ॥९९॥

કર્મ ક્ષયાર્થે જે ઉપાય યોજવા ઘટે છે તે અત્ર પ્રકરણમાં શાસ્ત્ર અનુસારે લેશ માત્ર સંક્ષેપથી અમે દર્શાવ્યાં છે સુબુદ્ધિવંતે તે પ્રમાણે વર્તવું! ૪૯૯.

पायं धम्मत्थीणं । मज्झत्थाणं सुनिउण-दिट्ठीणं ॥
परिणमइ पगरणमिणं । न संकिलिट्ठाण जंतूणं ॥५००॥

પ્રાયઃધર્માર્થી (ધર્મની રૂચીવાળા) મધ્યસ્થ, (પક્ષપાત વર્જી કેવળ સત્યગ્રાહી) અને સુનિપુણ બુદ્ધિવાળા ભવ્યજનોને આ પ્રકરણ ઉપકારક થશે, પરંતુ રાગદ્વેષ કદાગ્રહાદિકથી સંકિલષ્ટ ચિત્તવાળાને ઉપકારક થશે નહીં. ૫૦૦

हेम-मणि-चंद-दप्पण—सूर-रिसि-पढमवन्न-नामेहिं ॥
सिरि अभयसूरिसीसेहिं । विरईयं पगरणं इणमो ॥१॥

હેમ, મણિ, ચંદ્ર, દર્પણ, સૂર, રિષિ, એટલા શબ્દોના પ્રથમવર્ણથી નિષ્પન્ન થતા નામવાળા શ્રી અભયસૂરિના શિષ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ આ પ્રકરણની વિવેકથી રચના કીધી છે. ૫૦૧.

उवएसमाल-नामं । पूरिअ-कामं सया पढंताणं ॥
कल्लाण-रिद्धि-संसिद्धि-कारणं सुद्ध-हिययाणं ॥ २ ॥

આ ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમાળા) પ્રકરણ સદાકાળ પઠન પાઠન કરનારના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર તથા શુદ્ધ હૃદય વાળા ભવ્યજનોને કલ્યાણ સંપદા સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. ૫૦૨.

इथ्थं वीसहिगारा । जीवदयाईहिं विविह-अथ्थेहिं ॥
गाहाणं पंचसया । पणुत्तरा हुंति संखाए ॥ ३ ॥

આ પ્રકરણમાં વિવિધ અર્થવાળા જીવદયાદિક વીશ અધિકાર કહ્યા છે, અને ગાથાઓ સર્વે મળીને પાંચસોને પાંચ (૫૦૫) છે. ૫૦૩.

उवएसमालकरणे । जं पुन्नं अज्जियं मए तेण ॥
जीवाणं हुज्ज सया । जिणोवएसंमि पडिवत्ती ॥ ४ ॥

આ ઉપદેશમાળા પ્રકરણ નિર્માણ કરતાં મેં જે સુકૃત (પુણ્ય) ઉપાર્જ્યું છે તે વડે ભવ્ય જીવોનો જિનોપદેશમાં સદા આદર થાઓ! મતલબ કે એકાંત હિતકારી શ્રી જિનવચનામૃતનું પાન કરવાને ભવ્યજનો સદાય આદરવંત થાઓ! ૫૦૪.

जाव जिणसासण–मिणं । जावइ धम्मो जयंमि विप्फुरइ
ताव पढिज्जउ एसा । भव्वेहिं सया सुहत्थीहिं ॥ ५ ॥

જ્યાં સુધી આ જિનશાસન જગતમાં (જયવંતુ વર્તે છે અને જ્યાં સુધી જગતમાં ધર્મનો મહિમા જાગતો રહે ત્યાં સુધી આ ઉપદેશમાળા (પુષ્પમાળા) સુખના અર્થી સજ્જનો સદા પઢો! તથાસ્તુ. ૫૦૫.

ઉપસંહાર.

એવી રીતે શ્રીમાન્ અભયસૂરિના શિષ્ય રત્ન શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ રચેલી ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમા-ળા) ઉપર યથામતિ શ્રી જિનભદ્રસૂરિ શિષ્ય શ્રી સિદ્ધાન્તરુચિ મહોપાધ્યાય શ્રીમાન્ સોમગણિ વિરચિત વૃત્તિ અનુસારે સ્વપર ઉપકારાર્થે સરળ વ્યાખ્યા લખી છે. તેમાં મતિમંદતાદિ દોષથી કે અનાભોગથી જે કંઇ મૂળ ગ્રંથકાર કે વૃત્તિકારના પવિત્ર આ-

શયથી વિપરીત વ્યાખ્યા થઇ હોય તે સંબંધી દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ, અને હું સવત્ વિવેકી-ગુણગ્રાહી સજ્જનો તેનો પરમાર્થ ગ્રહી મને ઉપકૃત કરો ! તથાસ્તુ.

॥ इति पुष्पमालाप्रकरणं समाप्तम् ॥

अथ श्री चतुर्गति-जीव-क्षपणकानि.

धन्नोहं जेण मए, अणोरपारंमि भवसमुद्दंमि;
पत्तो जिणंद-धम्मो, अचिंत-चिंतामणी-कप्पो ॥ १ ॥
जो कोवि मए जीवो, चउगई-भव-चक्कमज्झयारंमि;
दूहविओ मोहेणं, तमहं खामेमि तिविहेणं ॥ २ ॥
नरएसु अ उववन्नो, सत्तसु पुढवीसु नारगो होउं;
जो कोवि तथ्थ जीवो, दूहविओ तंपि खामेमि ॥ ३ ॥
घोलण-चुन्नणमाइ, परुप्परं जं कयाइं दुरकाइं;
कम्मवसेणं च मए, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ४ ॥
निद्दय-परमाहम्मिय-रूवेणं जं कयाइं दुरकाइं;
जीवेणं जणियाइं, मूढेणं तं पि खामेमि ॥५ ॥
हा हा तइआ मूढो, न याणिमो जं परस्स दुरकाइं;
करवत्तव छेअणभे-अणाहिं केलीए जणिआइं ॥ ६ ॥
जं किंपि मए तइआ, कलंकलीभाव-मुवगएण कयं;
दुरकं नेरइआणं, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ७ ॥

उवएसमालकरणे । जं पुन्नं अज्जियं मए तेण ॥
जीवाणं हुज्ज सया । जिणोवएसंमि पडिवत्ती ॥ ४ ॥

આ ઉપદેશમાળા પ્રકરણ નિર્માણ કરતાં મેં જે સુકૃત (પુણ્ય) ઉપાર્જ્યું છે તે વડે ભવ્ય જીવોનો જિનોપદેશમાં સદા આદર થાઓ! મતલબ કે એકાંત હિતકારી શ્રી જિનવચનામૃતનું પાન કરવાને ભવ્યજનો સદાય આદરવંત થાઓ! ૫૦૪.

जाव जिणसासण-मिणं । जावइ धम्मो जयंमि विप्फुरइ
ताव पढिज्जउ एसा । भव्वेहिं सया सुहत्थीहिं ॥ ५ ॥

જ્યાં સુધી આ જિનશાસન જગતમાં (જયવંતુ વર્તે છે અને જ્યાં સુધી જગતમાં ધર્મનો મહિમા જાગતો રહે ત્યાં સુધી આ ઉપદેશમાળા (પુષ્પમાળા) સુખના અર્થી સજ્જનો સદા પઢો! તથાસ્તુ. ૫૦૫.

ઉપસંહાર.

એવી રીતે શ્રીમાન્ અભયસૂરિના શિષ્ય રત્ન શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ રચેલી ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમાળા) ઉપર યથામતિ શ્રી જિનભદ્રસૂરિ શિષ્ય શ્રી સિદ્ધાન્તરૂચિ મહોપાધ્યાય શ્રીમાન્ સોમગણિ વિરચિત વૃત્તિ અનુસારે સ્વપર ઉપકારાર્થે સરળ વ્યાખ્યા લખી છે. તેમાં મતિમંદતાદિ દોષથી કે અનાભોગથી જે કંઇ મૂળ ગ્રંથકાર કે વૃત્તિકારના પવિત્ર આ-

શયથી વિપરીત વ્યાખ્યા થઇ હોય તે સંબંધી દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ, અને હંસવત્ વિવેકી–ગુણગ્રાહી સજ્જનો તેનો પરમાર્થ અહીં મને ઉપકૃત કરે ! તથાસ્તુ.

॥ इति पुष्पमालाप्रकरणं समाप्तम् ॥

अथ श्री चतुर्गति-जीव-क्षपणकानि.

धन्नोहं जेण मए, अणोरपारंमि भवसमुद्दंमि;
पत्तो जिणंद–धम्मो, अचिंत–चिंतामणी–कप्पो ॥ १ ॥
जो कोवि मए जीवो, चउगई–भव–चक्कमज्झयारंमि;
दूहविओ मोहेणं, तमहं खामेमि तिविहेणं ॥ २ ॥
नरएसु अ उववन्नो, सत्तसु पुढवीसु नारगो होउं;
जो कोवि तथ्थ जीवो, दूहविओ तंपि खामेमि ॥ ३ ॥
घोलण–चुन्नणमाइ, परुप्परं जं कयाइं दुरकाइं;
कम्मवसेणं च मए, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ४ ॥
निद्दय–परमाहम्मिय–रूवेणं जं कयाइं दुरकाइं;
जीवेणं जणियाइं, मूढेणं तं पि खामेमि ॥५ ॥
हा हा तइआ मूढो, न याणिमो जं परस्स दुरकाइं;
करवत्तर छेअणभे–अणाहिं केलीए जणिआइं ॥ ६ ॥
जं किंपि मए तइआ, कलंकलीभाव–मुवगएण कयं;
दुरकं नेरइआणं, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ७ ॥

तिरिआणं चिअ मज्झे, पुढवीमाईसु खारभेएसु;
अवरपरुप्परसथ्येणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ ८ ॥

बेइंदिअ–तेइंदिय–चउरिंदिय–माइ णेगभेएसु;
जं भक्खिअ दुक्खविआ, तेविअ तिविहेण खामेमि ॥ ९ ॥

जलयर–मज्झगएणं, अणेगमच्छाइरूवधारेणं;
आहारट्ठाजीवा, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १० ॥

च्छिन्नाभिन्ना य मए, बहुसो दट्ठूण बहुविहा जीवा;
जलयरमज्झगएणं, तेवि य तिविहेण खामेमि ॥ ११ ॥

सप्पसरीसवमज्झे, वन्नर–मंजार–सुणहभेएणं;
जे जीवा वेलविभा, दुक्खत्ता तेवि खामेमि ॥ १२ ॥

सद्दूल–सीह–संडय–जाइ संजीव–याय–जणिएसु;
जे उववत्तिण मए, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १३ ॥

होलाइ–गिद्ध–कुक्कड, हंस–बगाइ–ससउण–जाईसु;
जं खुहवसेण खद्धा, किमिमाई तेवि खामेमि ॥ १४ ॥

मणुएसुवि जे जीवा, जिब्भिंदिअमोहिएण मूढेणं;
पारद्धिरमंतेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १५ ॥

जे मज्ज–मंसमज्झे, मधुमक्खणमाईएसु जे जीवा;
खद्धा रसलोभेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १६ ॥

फासगिद्धेण जं चिअ, परदाराईसु गच्छमाणेणं;
जे दुमिअ दूहविआ, तिविहेण तेवि खामेमि ॥ १७ ॥

चरकुंदिअ–घाणंदिअ–सोइंदिअ–वसगएण जे जीवा;
दुरकंमि मए ठविआ, ते विहु तिविहेण खामेमि ॥ १८॥
अक्कमिऊणं आणा, कराविआ जे उ माणभंगेणं;
तामसभावगएणं, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ १९ ॥
सामित्तं लहीऊणं, जे बद्धा घाइआ य मे जीवा;
सवराह–निरवराहा, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ २० ॥
अब्भरकाणं दिन्नं, दुट्टेण मएण कस्स व नरस्स;
कोहेण व लोहेण व, तंपि य तिविहेण खामेमि ॥ २१ ॥
परयाववयाइं हरिसो, पेसुन्नं जं कयं मए इण्हिं;
मच्छर–भावगएणं, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ २२ ॥
रुद्दो खद्दसहावो, जाओ णेगाइ मिच्छजाईसु;
धम्मुत्ति इमो सद्दो, कन्नेहि वि जथ्थ मे न सुओ ॥ २३ ॥
परलोगंमि पिवासो, जीव सया णेगत्रायण सपत्तो;
जं जाओ दुहहेऊ, जीवाणं तंपि खामेमि ॥ २४ ॥
आरिअखित्तेवि मए, खट्टिअवागुरिय–डुंब–जाईसु;
जे वहिआ मे जीवा, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ २५ ॥
मिच्छत्त–मोहएणं, जे वहिआ केपि धम्मबुद्धीए;
अहिगरण–कारणेणं, वहाविआ तेवि खामेमि ॥ २६ ॥
दवदाण–बल्लिवणयं, काऊणं जे जीवा मए दड्ढा;
सरदहतलाइसोसं, जे वहिआ तेवि खामेमि ॥ २७ ॥
सुहदुल्ललिएणं जे, जीवा केवि कम्मभूमीसु;
अंतरदीवाइसु वा, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ २८ ॥

देवत्ते विहु पत्ते, केलिपओगेण लोहवुद्धीए;
जे दूहविआ सत्ता, ते विय तिविहेण खामेमि ॥ २९ ॥
भवणवईणं मज्झे, आसुरभावंमि वट्टमाणेणं;
निद्दय-हणमाणेणं, जे दुमिआ तेवि खामेमि ॥ ३० ॥
वंतरभावंमि मए, केलीकाल्भावओ अ जं दुःरकं;
जीवाणं संजणिअं, तंपि य तिविहेण खामेमि ॥ ३१ ॥
जोइसिएसु गएणं, विसयाविसमोहिएण मूढेणं;
जो कोवि कओ दुहिओ, पाणी मे तंपि खामेमि ॥ ३२ ॥
पररिद्धि मच्छरेणं, लोभनिवुड्ढेण मोहवसगेणं;
अभियोगेण व दुरकं, जाणकयं तं पि खामेमि ॥ ३३ ॥
इय चउगइमावन्ना, जे केवि अ पाणिणो मए वहिया;
दुरके वा संठविआ, ते खामेमि अहं सव्वे ॥ ३४ ॥
सव्वं खमंतु मज्झे, अहंपि तेसिं खमामि सव्वेसिं;
जं जं कयमवराहं, वेरं चइऊण मज्झथ्थो ॥ ३५ ॥
न य मज्झ कोइ दोसो, सयले वा इथ्थ जीवलोगंमि;
दंसणनाणसहावो, इक्कोहं निम्ममो निच्चं ॥ ३६ ॥
जिणसिद्धा सरणं मे, साहूधम्मो अ मंगलं परमं;
जिणनवकारो सरणं, कम्मरकयकारणं होइ ॥ ३७ ॥
इअ खामणा य एसा, चउगइ-मावन्नयाण जीवाणं;
भाव-विसुद्धीइ महा-कम्मरकय-कारणं होइ ॥ ३८ ॥